

Maatalousyrittäjien työkykyriskin hallinta

**Välitä viljelijästä -projektin yhteydet koettuun
psykososiaaliseen kuormitukseen ja työkykyyn**

Pirjo Saari

TopSos – Sosiaalivakuutuksen ammatillinen lisensiaattitutkimus

Sosiaalitieteiden laitos, Turun yliopisto

Elokuu, 2019

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys
on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.

Tutkimuksessa tarkasteltiin, onko Välitä viljelijästä -projektin toimenpiteet eli projekti- ja hanketyöntekijöiden ammatillinen apu sekä ostopalvelusitoumuksilla hankittu asiantuntija-apua koettu hyödylliseksi sekä sitä, millaista yhteyttä ostopalvelusitoumuksilla hankitulla asiantuntija-avulla on ollut vastaajien psykososiaaliseen kuormitukseen ja koettuun työkykyyn. Lisäksi analysoitiin, mitkä tekijät ovat yhteydessä mahdolliseen työkyvyssä tapahtuneeseen parantumiseen.

Tulosten mukaan Välitä viljelijästä -projektin toimenpiteet ovat hyödyttäneet kyselyyn vastanneita maatalousyrittäjiä. Vastanneista maatalousyrittäjistä 87 prosenttia oli tyytyväisiä ostopalvelusitoumuksella hankittuun asiantuntija-apuun ja kolme neljästä koki projekti- tai hanketyöntekijän avun riittäväksi. Erityisesti nuoremmat, alle 40-vuotiaat, kokivat saaneensa hanke- ja projektityöntekijöiltä riittävästi apua.

Ostopalvelusitoumuksella hankitulla asiantuntija-avulla oli vastaajien arvioimana hyötyä psykososiaaliseen kuormitukseen - erityisesti omaan jaksamiseen ja ihmissuhteisiin. Vastaajista 82 prosenttia koki asiantuntija-avusta olleen melko tai erittäin paljon hyötyä omalle jaksamiselle, 65 prosenttia koki siitä olleen hyötyä parisuhteelle ja 56 prosenttia muille ihmissuhteille.

Psykososiaalisesta kuormituksesta muodostettiin jatkotarkastelua varten kaksi uutta muuttujaa: asiantuntija-avun koettu sosiaalinen hyöty ja asiantuntija-avun koettu ammatillinen hyöty. Taustamuuttujien suhteen tarkasteltuna havaittiin, että miehet kokivat saaneensa ostopalvelusitoumuksella hankitusta asiantuntija-avusta enemmän hyötyä kuin naiset. Sosiaalisen hyödyn mittariin sukupuolella ei ollut yhteyttä. Iällä on yhteyttä sekä sosiaalista että ammatillista hyötyä mittaavaan muuttujaan niin, että nuoremmat kokevat saaneensa ostopalvelusitoumuksella hankitusta asiantuntija-avusta hyötyä enemmän kuin vanhemmat ikäluokat. Lisäksi ostopalvelusitoumusten palvelumuoto oli yhteydessä sekä sosiaalisen hyödyn että ammatillisen hyödyn mittariin.

Koettu työkyky oli parantunut ostopalvelusitoumuksella hankitun asiantuntija-avun myötä selvästi. Ennen asiantuntija-apua vastaajat antoivat työkyvylleen arvioksi 4,9, asiantuntija-avun jälkeen 6,9 asteikolla 0-10. Vastaajista 45 prosenttia koki työkykynsä parantuneen asiantuntija-avun myötä. Työkyvyn parantumista selittivät sosiaalisen hyödyn mittari (eli se, oliko kokenut saaneensa asiantuntija-avusta hyötyä omaan jaksamiseen sekä sosiaaliin suhteisiin), ammatillisen hyödyn mittari (se, oliko kokenut saaneensa asiantuntija-avusta hyötyä tilan talouteen, johtamiseen ja työtyytyväisyyteen) sekä riittävän avun saanti projekti- tai hanketyöntekijältä. Tulokset tukivat tutkimuksessa käytettyä integroitua työkykykäsitystä.

Asiasanat: työkyky, työkykyriskin hallinta, työkyvyttömyys, varhaiskuntoutus, ammatillis-sosiaalinen kuntoutus, psykososiaalinen kuormitus, maatalousyrittäjät, vaikuttavuus, Välitä viljelijästä -projekti

Lämpimät kiitokset ammatillisen lisensiaattityön ohjaamisesta Työterveyslaitoksen vanhemmalle asiantuntijalle, Pirjo Juvonen-Postille, joka ripeillä, asiantuntevilla ja kannustavilla kommentaillaan vauhditti työni valmistumista valtavasti. Kiitos myös yliopistonlehtori Milla Salinille asiantuntevista ja tarkoista kommenteista. Erityiskiitos Kelan tutkimuspäällikkö Karoliina Koskenvuolle metodologisesta sparrauksesta ja tsemppauksesta.

Lämpimät kiitoksen myös työnantajalleni, Maatalousyrittäjien eläkelaitokselle, että sain mahdollisuuden osallistua sosiaalivakuutuksen TopSos-lisensiaattiohjelmaan ja pystyin tekemään tämän työni ohessa. Erityiskiitos siitä, että sain mahdollisuuden käyttää aineistona Välitä viljelijästä -projektin aineistoa tutkimukseen.

Lisensiaattityö verotti luonnollisesti vapaa-aikaa melko tavalla, joten lämmin kiitos perheelleni, Heikille, Eemelille ja Ilonalle, pitkämielisestä suhtautumisesta ja tuesta projektilleni.

Lisensiaattityön tekeminen oli monipolvinen tie, johon mahtui epätoivoa ja luovuttamista, mutta parhaimmillaan myös erittäin vahvaa työn imun ja flow'n löytämistä. Onneksi jälkimmäinen tunne oli hallitseva ja siksi tätä voi kutsua yhdeksi elämäni parhaista projekteista!

Helsingissä 20.8.2019

Pirjo Saari

Sisällys

1. Johdanto	4
2. Työkykyriskin hallinta ja psykososiaaliset kuormitustekijät maatalousyrittäjillä	6
2.1 Työkyky ja työkyvyttömyys	6
2.2 Psykososiaaliset kuormitustekijät	8
2.3 Maatalousyrittäjien työkykyriskin hallinta	10
3. Kuntoutus osana työkykyriskin hallintaa	16
3.1 Ammatillis-sosiaalinen kuntoutus	18
3.2 Välitä viljelijästä - projekti	21
4. Tutkimusasetelma	28
5. Tutkimusaineiston kuvailua	36
6. Tulokset	40
6.1 Ostopalvelusitoumuksella hankitun asiantuntija-avun ja hanke- ja projektityöntekijöiden ammatillis-sosiaalisen avun koettu hyödyllisyys	40
6.2 Asiantuntija-avun vaikutukset psykososiaaliseen kuormitukseen	46
6.3. Ostopalvelusitoumuksella hankitun asiantuntija-avun vaikutus koettuun työkykyyn	51
7. Johtopäätökset ja pohdinta	59
Lähteet	67
Liitetaulukot	85

1. Johdanto

Maatalousyrittäjien henkinen kuormitus on lisääntynyt selvästi viimeisten vuosien aikana (esim. Perkiö-Mäkelä ym. 2016; Kallioniemi ym. 2016; Kivekäs & Ahola 2013). Psykososiaalisten kuormitustekijöiden, ennen kaikkea hallinnollisen taakan, epävarman tulevaisuuden ja taloudellisten haasteiden, arvioidaan myös lisääntyvän maatalousyrittäjän työssä tulevaisuudessa (Karttunen ym. 2017).

Maatalousyrittäjistä lähes puolet kokee väsymystä, stressiä kokee joka neljäs. Eniten stressiä ja väsymystä koetaan lypsykarjatilastoilla (Kantar 2017). Stressioireiden kokeminen näyttää olevan maatalousyrittäjillä yleisempää kuin muilla yrittäjillä (esim. Aura 2010; Jokio ym. 2018) sekä yleisempää kuin muulla työväestöllä (Kallioniemi ym. 2016). Ilmiö ei ole pelkästään suomalainen, vaan maatalousyrittäjät näyttävät kokevan enemmän stressiä ja psyykkistä kuormitusta kuin muu väestö myös kansainvälisesti tarkasteltuna (Lunner Kolstrup ym. 2013; Parent-Thirion. ym. 2007).

Myös työn ilo tai työtyytyväisyys on heikompaa kuin muilla yrittäjillä. Maatalousyrittäjille suunnatun barometrin (Kantar 2017) mukaan puolet vastaajista on tyytyväisiä työhönsä ja suunnilleen saman verran kokee työssään innostusta ja työn iloa. Muista yrittäjistä noin kolme neljäsosaa on työhönsä tyytyväisiä (Aura 2010). Työinnostus ja työn ilo on liitetty aiemmissa tutkimuksissa vahvasti työntekijöiden terveyteen ja työkykyyn (Hakanen 2009) ja työtytymättömyydellä on osoitettu olevan selvää yhteyttä varhaisiin eläkeaikeisiin (von Bondstorff 2009).

Maatalousyrittäjien kokema henkinen kuormitus johtuu pitkälti viime vuosien heikosta taloudellisesta tilanteesta; monet tilat ovat ajautuneet kriisiin johtuen tuottajahintojen pitkään jatkuneesta alenemisesta ja likviditeetti- ja kannattavuusongelmista. Karhisen (2019) tuoreen maataloutta koskevan selvityksen mukaan suomalaisen maatalouden kokonaiskuva talouden tunnuslukujen valossa on hyvin heikko. Viimeisen kymmenen vuoden aikana Suomi on pudonnut maatalouden kannattavuusvertailuissa EU-maiden kesken tarkastellen alimpaan kvartiiliin: vuonna 2016 Suomi sijoittui EU:n 28:n jäsenmaan joukossa maa- ja puutarhatalouden kannattavuusvertailussa kokonaisuutena si-

jalle 25. (Karhinen 2019, 10.) Luonnonvarakeskuksen arvion mukaan vuonna 2018 yrittäjätulo aleni lähes 40 prosentilla vuoden takaiseen verrattuna (Luonnonvarakeskus 2019a). Talousvaikeudet realisoituvat maataloilla mm. maatalousyrittäjien väsymyksenä ja uupumuksena. Maatalousyrittäjien väsymys ja uupumus nostettiin esille myös eduskunnassa, jossa tehtiin kirjallinen kysymys maatalousyrittäjien itsemurhien lisääntymisen ehkäisystä (kirjallinen kysymys KK 437/2017 vp).

Kannattavuusvaikeuksien ja henkisen kuormituksen vähentämiseksi Juha Sipilän hallitus myönsi vuonna 2017 maatalouden kriisipaketin, noin 50 miljoonaa, jonka avulla kannattavuusongelmia ja akuuttia kassakriisiä pyrittiin helpottamaan. Maatalousyrittäjien eläkelaitos Mela sai tästä kriisipaketista miljoonan euron määrärahan maatalousyrittäjien jaksamisen tukemiseen¹. Mela käynnisti lisämäärärahalla Välitä viljelijästä -projektin, jonka tarkoituksena on edistää maatalousyrittäjien työssä jaksamista ja vähentää psyykkistä kuormitusta. Projekti tähtää siihen, ettei kuormitus realisoidu esimerkiksi mielenterveysperusteisena ennenaikaisena eläkkeenä. Näin ollen projekti voidaan nähdä osana maatalousyrittäjien työkykyriskin hallintaa.

Tässä tutkimuksessa arvioidaan, millaisia vaikutuksia Välitä viljelijästä -projektin toimenpiteillä oli yrittäjien koettuun työkykyyn sekä psykososiaaliseen kuormitukseen maatalousyrittäjien itsensä arvioimana. Näiden kysymysten kautta arvioidaan samalla myös projektin toimenpiteiden hyötyjä ja vaikutuksia.

Tutkimusraportti etenee seuraavasti. Luvussa kaksi kuvataan työkykyriskin hallintaa sekä psykososiaalisia kuormitustekijöitä erityisesti tutkimuksen kohderyhmän eli maatalousyrittäjien näkökulmasta. Luvussa kolme kuvataan kuntoutusta osana työkykyriskin hallintaa ja määritellään tarkemmin tämän tutkimuksen lähestymistapa. Lisäksi luvussa kerrotaan Välitä viljelijästä -projektista ja sen toimenpiteistä ja siitä, mihin tässä tutkimuksessa tarkastelu projektin osalta rajataan. Luvussa neljä kuvataan tutkimusaineisto, tutkimuskysymykset ja menetelmät ja luvussa viisi tulokset. Tutkimuksen päättää tulosten yhteenveto, tulosten pohdintaosuus ja johtopäätökset.

¹ momentti 33.80.50.

2. Työkykyriskin hallinta ja psykososiaaliset kuormitustekijät maatalousyrittäjillä

2.1 Työkyky ja työkyvyttömyys

Työkyvyttömyydelle löytyy erilaisia määritelmiä eri eläkelaeista, sen sijaan työkyvylle ei ole selkeää määritelmää. Työkykyä voidaan tarkastella monesta näkökulmasta ja riippuu usein määrittelevästä tahosta ja kontekstista millaisia painotuksia työkykymääritelmä saa. Esimerkiksi työkyvyn arvioinnin kontekstissa käsite määrittyy yleensä eri tavalla kuin työkyvyn edistämisen tai kuntoutuksen kontekstissa. Toisin sanottuna sama sairaus tai vamma voi asettaa erilaisissa työtehtävissä ja elämäntilanteissa oleville ihmisille erilaisia tuen tarpeita työkyvyn suhteen. (Järvikoski ym. 2018; Järvikoski & Härkäpää 2011, 114; Mäkitalo 2010.) Määrittelyä hankaloittaa myös se, että työkyvyn tutkimiseen liittyvä kenttä on varsin laaja-alainen, ja siinä operoivat monenlaiset järjestelmät ja osajärjestelmät, kuten sosiaalivakuutus, TE-keskukset, kuntoutus, terveystalvet ja työpaikat (ks. esim. Tarvainen 2018; Loisel ym. 2005; Kuuva 2011). Yhtä mieltä ollaan joka tapauksessa siitä, että työkykyyn sisältyy terveydellisen ulottuvuuden lisäksi myös monia muita kuin terveydellisiä tekijöitä (Martimo & Antti-Poika 2016, 170). Työkyky on yksilön, hänen työnsä sekä ympäristön yhteinen ominaisuus, jota voidaan tarkastella sekä yksilön, työpaikan tai yhteiskunnan tasolla (Ilmarinen ym. 2006, 20).

Työkyvyn käsite elää myös ajassa ja yhteiskunnallinen kehitys vaikuttaa osaltaan käsitteen määrittelyyn. Esimerkiksi viimeisen kymmenen vuoden aikana on yhteiskunnallisessa keskustelussa vallinnut konsensus siitä, että työuria tulee pidentää ja tämän keskustelun pohjalta työkyvyn arvioinnissa on siirrytty koko ajan enemmän painottamaan jäljellä olevaa työkykyä työkyvyttömyyden todistamisen sijaan (Ilmarinen ym. 2006, 18). Osa-aikaisten ratkaisuiden, kuten osatyökyvyttömyyseläkkeen tai osasairauspäivärahan, käytön lisääntyminen on ollut osa tätä painopisteen siirtymää. Katsetta ei kohdisteta niinkään enää sairauteen tai vammaan, vaan mietitään sitä, mitä osatyökykyinen voi vielä tehdä jäljellä olevalla työkyvyllään. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015.) Myös kuntoutuslainsäädäntö on muuttunut tämän painopisteen siirtymän myötä korostamaan ammatillisen kuntoutuksen ensisijaisuutta työkyvyttömyyseläkkeeseen nähden.

Työkykyriskin hallinnasta puhumisen voidaan ajatella olevan osa tätä yhteiskunnallista keskustelua. Työkykyriski tarkoittaa työntekijän oireita tai sairauksia, jotka voivat hankaloittaa työn tekemistä tai sujuvuutta. Myös itse työhön tai yrityksen toimintaan voi liittyä työkykyriskiä. Pitkittyessään työkykyriskit voivat kasvattaa puolestaan työkyvyttömyysriskiä. (Finanssivalvonta 2016.) Työkykyriskin hallinta tarkoittaa siis työkyvyttömyyksien ennaltaehkäisyä.

Työkykyä on kuvattu erilaisilla malleilla, jotka nekin elävät ajassa. Sairauteen, vikaan tai vammaan painottuvasta lääketieteellisestä painotuksesta on siirrytty työn vaatimusten ja yksilön voimavarojen tasapainomalliin, josta on edelleen siirrytty moniulotteiseen tai integroituun työkykykäsitykseen (Järvikoski & Härkäpää 2011, 114-120; Ilmarinen ym. 2006, 18). Lyhyesti kuvattuna lääketieteellinen tai sairauslähtöinen malli rinnastaa työkyvyn terveyteen, jossa työkykyä edistetään ennen kaikkea tunnistamalla sairauksia ja hoitamalla niitä (Järvikoski ym. 2018, 9). Työkyvyn tasapainomalli, jota on käytetty paljon esimerkiksi sosiaalivakuutuksen kentällä, korostaa yksilön voimavarojen ja työn vaatimusten välistä suhdetta. Malli soveltuu parhaiten työssä tai tietyssä ammatissa toimivan henkilön työkyvyn kuvaamiseen, sillä mallissa keskiössä on henkilön voimavarojen, kykyjen ja taitojen ja hänen työnsä yhteensopivuus (Järvikoski ym. 2018, 40). Moniulotteisissa tai integroiduissa malleissa huomioidaan myös muun muassa työyhteisö, johtaminen ja työelämän ulkopuolinen ympäristö. Mallissa painotetaan erityisesti kontekstin merkitystä työntekijän työkyvyn toteutumisessa eli ajatuksena on, että työkyky tulee aina tarkastella suhteessa aikaan ja paikkaan. Työkyky on siis yksilön, hänen työnsä ja työympäristönsä muodostaman systeemin ominaisuus. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 115.) On todettu, että työkykyä ylläpitävän toiminnan tai kuntoutuksen kenttään sopii parhaiten moniulotteiset tai integroidut työkykymallit (emt. 2011, 115; Hinkka ym. 2015, 27).

Tässä tutkimuksessa työkykyä tarkastellaan integroidun, "yksilö työyhteisössä" työkykymallin pohjalta (ks. esim. Järvikoski ym. 2018, 48-50), jossa maatalousyrittäjän työkyky ja työkykyriskin hallintaa tarkastellaan osana laajemman systeemin eli tässä tapauksessa osana maatalousyrityksen toimintaa. Näkökulmana on, että ongelmat tai häiriöt tässä systeemissä hankaloittavat työn tekemistä ja ilmenevät työkykyriskeinä. Integroidussa työkykymallissa työkykyä ylläpitävien toimien kohteena ei ole pelkästään

yksilö, vaan laajempi systeemi, jonka yhtenä osana työntekijä päivittäisessä työssään toimii. Tämä tarkoittaa sitä, että työkykyä ylläpitävät toimet kohdistuvat myös yrittäjän työhön ja työpaikkaan (Mäkitalo 2001; Mäkitalo ym. 2008). Tutkimuksessa lähtökoh- tana on, että työkyky rakentuu työn ja työpaikan jatkuvassa dialogissa ja yksilön työssä suoriutumista parantavat toimet parantavat koko maatilayrityksen ja siinä toimivan työyhteisön toimintaa.

2.2 Psykososiaaliset kuormitustekijät

Psykososiaalisilla kuormitustekijöillä tarkoitetaan työn sisältöön, työn organisointiin ja järjestelyihin sekä työyhteisön sosiaaliseen toimivuuteen liittyviä tekijöitä, jotka voivat aiheuttaa työntekijälle haitallista kuormitusta. Psykososiaaliset kuormitustekijät voivat puutteellisesti hallittuna, pitkään jatkuessaan tai epäsuotuisissa olosuhteissa aiheuttaa terveydellistä vaaraa työntekijälle sekä edesauttaa muista vaaratekijöistä johtuvia hait- toja. (Suonsivu 2018 47; Seppälä & Hakanen 2017.)

Tarkemmin eriteltynä psyykkisillä kuormitustekijöillä tarkoitetaan tekijöitä, jota aiheut- tavat ristiriitaa työn vaatimusten ja voimavarojen välillä. Niitä voivat olla esimerkiksi jatkuvat muutokset, pitkäaikainen epävarmuus, epäselvät tavoitteet työssä, liiallinen työmäärä, jatkuva kiire, itsesäätelyn puute työmäärässä, -tahdissa ja -ajassa, työn valu- minen vapaa-ajan puolelle, liian vähäinen työmäärä tai ei tarpeeksi haasteellinen työ, ei mahdollisuutta kehittymiseen tai uuden oppimiseen, jatkuvat keskeytykset, häiritse- vät esteet, suuri vastuu ihmisistä tai taloudesta, palautteen ja/tai arvostuksen puute. (Suonsivu 2018, 47; Seppälä & Hakanen 2017.)

Sosiaalisilla kuormitustekijöillä tarkoitetaan työyhteisön vuorovaikutukseen liittyviä asioita. Näitä voivat olla esimerkiksi työyhteisöongelmat, yhteistyöongelmat ja hanka- lat sosiaaliset suhteet, yksintyöskentely, eristyneisyys, haasteelliset asiakastilanteet, asiakasväkivalta, heikko tiedonkulku, epätasa-arvon kokeminen, ja epäasiallinen koh- telu tai tyytymättömyys esimiestyöhön. (Suonsivu 2018, 48.)

Maatalousyrittäjien kannalta psyykkisistä kuormitustekijöistä korostuvat tällä hetkellä erityisesti taloudellinen ahdinko ja pitkään jatkuneet, epävakaa taloussuhdanteet.

Suuri taloudellinen kuormitus voidaan nähdä erityisenä työkykyriskinä; Kivekäs ym. (2015) havaitsivat, että maatalousyrittäjillä, jotka olivat siirtyneet masennusperusteiselle työkyvyttömyyseläkkeelle, oli usein takana taloudellista kuormitusta, jotka veivät arjen voimavaroja. Lisäksi maatalousyrittäjillä korostuvat psyykkisinä kuormitustekijöinä jatkuvat muutokset. Jatkuvat muutokset näyttäytyvät ennen kaikkea alati vaihtelevan maatalous- ja tukipolitiikan sekä muun muassa tarkastuksiin liittyvien ehtojen muutoksina, mikä lisää selvästi maatalousyrittäjän hallinnollista taakkaa ja taloudellista riskiä (Kymäläinen ym. 2011, 46). Yksi psyykkinen kuormitustekijä maatalousyrittäjille on myös se, että koti on työpaikka; näin työn ja vapaa-ajan raja voi olla hyvin liukuva ja psykologinen irrottautuminen työstä voi olla hankalaa (ks. myös Mäkelä-Pusa ym. 2011, 27).

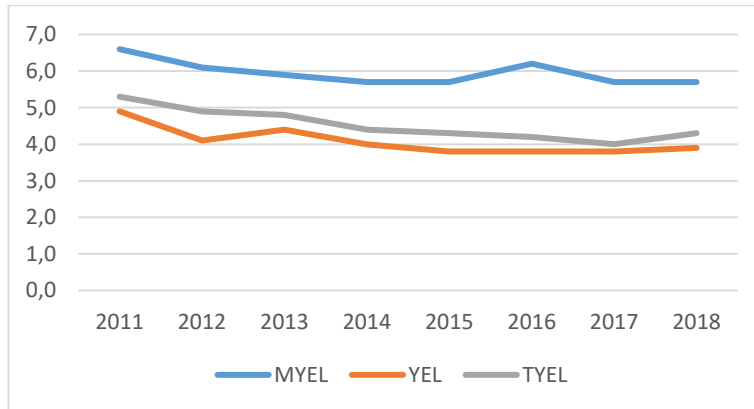
Sosiaalisista kuormitustekijöistä korostuvat erityisesti yksintyöskentely ja eristyneisyys (Uthardt 2009). Kun yksinyrittäjällä ei yleensä ole tukenaan työyhteisöä, jossa esim. työuupumuksen tai masennuksen merkkeihin pystyttäisiin reagoimaan työsuojelullisin keinoin, jää jaksamisesta huolehtiminen omalle vastuulle. Kiireisen ja kuormittavan työn keskellä yrittäjä itse ei välttämättä osaa reagoida riittävän ajoissa työuupumuksen merkkeihin. Lisäksi, uupunut tai masentunut itse ei välttämättä osaa ja jaksaa hakea itselleen apua.

Yksintyöskentelyn lisäksi kuormittava tekijä on se, että maatalousyrityksissä töitä tehdään usein pariskuntana. Puoliso ei ole pelkästään puoliso, vaan usein myös läheisin yrityskumppani ja työkaveri. Avioero maatilalla ei ole vain henkilökohtainen kriisi, vaan voi olla suuri riski myös tilan toiminnan jatkuvuuden kannalta. Lisäksi maatilalla työskentelee tai asuu usein muita sisaruksia (esimerkiksi yhtymät) tai muita sukupolvia, esimerkiksi vanhempi pariskunta², jotka voivat omalta osaltaan aiheuttaa ristiriitoja työyhteisöön. Kivekäs ym. (2015, 61) havaitsivat tutkimuksessaan maatalousyrittäjien mielenterveysperusteisista työkyvyttömyyseläkkeistä, että työkyvyttömyyseläkkeelle jääneillä oli usein taustalla merkittävää ihmissuhdekuormitusta.

² Maatiloilla on ollut aika yleistä niin sanottu syytinkijärjestelmä, jossa maatilan omistaja luovuttaa tilan esim. lapselleen ja tämän puolisolalle, ja pidättää itselleen ja puolisolleen elinaikaisen elatuksen eläkkeenä kiinteistöstä. Tämä järjestelmä nykyään on harvemmin käytössä, mutta sukupolvenvaihdokseen liittyvät perinteet, eli esimerkiksi vanhempien asuminen samassa taloudessa tai pihapiirissä sekä tilan työssä auttaminen, ovat säilyneet monin paikoin ennallaan ilman juridista syytinkisopimustakin.

2.3 Maatalousyrittäjien työkykyriskin hallinta

Työkyvyttömyys johtaa joka vuosi noin 20 000 ihmisen työuran katkeamiseen. Eri työntekijäryhmien välillä on merkittäviä eroja työkyvyttömyysriskissä (Polvinen 2016, 62; Ropponen ym. 2013). Maatalousyrittäjillä on työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuus suurempi kuin muilla ammattiryhmillä: muilla yrittäjillä (YEL) tai palkansaajilla (TyEL) (kuvio 1). Työkyvyttömyyttä aiheuttavat monenlaiset tekijät. Ensinnäkin työ on tapaturmaltista; maatalous on yksi länsimaiden riskialtteimmista ammateista työtapaturmien esiintyvyyden suhteen (Karttunen ym. 2014). On myös osoitettu, että työtapaturmat ovat vahvassa yhteydessä todettuun alentuneeseen työkykyyn (Karttunen 2014). Lisäksi maataloudessa esiintyy paljon ammattitauteja, työperäisiä sairauksia ja työ on fyysisesti raskasta sisältäen staattisia työasentoja ja lihastyötä (emt., 2014). Tämän vuoksi työkykyriskin hallinta on erityisen tärkeää tälle ammattiryhmälle (ks. myös Saarni ym. 2008).

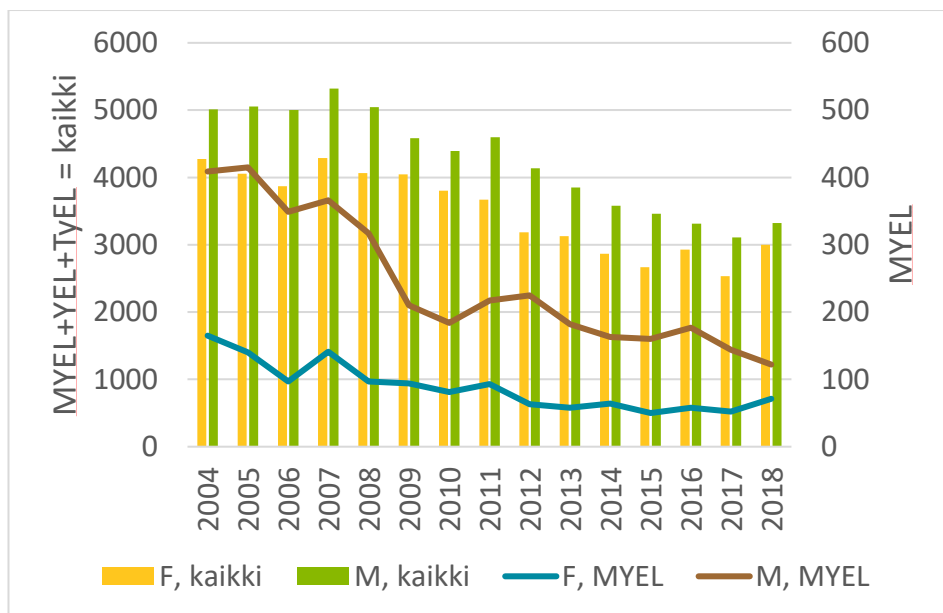

Kuvio 1. Työkyvyttömyyseläkkeiden ikävakioitu alkavuus eri eläkejärjestelmissä, alkavuuden lukumäärät promilleina. Lähde: ETK, 2019a.

Sukupuolen mukaan tarkasteltuna maatalousyrittäjänaisilla työkyvyttömyys on miehiä selvästi yleisempää: naisten työkyvyttömyysalkavuus oli vuonna 2018 7,7 promillea, kun se miehillä oli 4,4. (ETK, 2019b). Maatalousyrittäjänaisilla korostuu yleensä etenkin tuki- ja liikuntaelinsairaudet työkyvyttömyyden syynä. Tämän on oletettu johtuvan muun muassa maatalouden sukupuolittuneesta työnjaosta, jossa yleensä maatalous-

yrittäjänaiset ovat tehneet työurallaan fyysisesti kuormittavia karjanhoitotöitä (Karttunen ym. 2014, 27; Kallioniemi 2013). Myös muissa ammattiryhmissä (TYEL, YEL) naisten työkyvyttömyysalkavuus on vähän miehiä suurempaa, mutta ero ei ole suuri.

Diagnooseittain tarkasteltuna maatalousyrittäjien työkyvyttömyyseläkkeiden yleisin aiheuttaja ovat tuki- ja liikuntaelinten sairaudet (kuvio 2). Näitä on selvästi enemmän kuin muilla työeläkevakuutetuilla. Tämä johtuu maatalousyrittäjien fyysisesti raskaasta työstä. Aikaisemmissa tutkimuksissa fyysisesti kuormittava työ on yhdistetty huonompaan työkykyyn (Kärkkäinen 2019; El Fassi ym. 2013; Tuomi ym. 2000).

Kuvio 2. Alkaneiden työkyvyttömyyseläkkeiden lukumäärät päädiagnooseittain. F=mielenterveysystistä alkaneet työkyvyttömyyseläkkeet, M=tuki- ja liikuntaelinten sairauksien vuoksi alkaneet työkyvyttömyyseläkkeet. Oikealla alkaneet työkyvyttömyyseläkkeet MYEL-järjestelmässä ja vasemmalla kaikkien työeläkevakuutettuja alkaneet työkyvyttömyyseläkkeet. Lähde: ETK 2019c.

Mielenterveysperusteisten työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuus on maatalousyrittäjillä vähäisempää kuin muilla työeläkevakuutetuilla, mutta jonkin verran korkeampaa kuin muilla yrittäjillä (ETK 2019c). Maatalousyrittäjien mielenterveysperusteisten työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuudessa on havaittavissa lievää nousua samaan aikaan kuin tuki- ja liikuntaelinsairauksista johtuvat eläkkeet näyttäisivät kääntyneen hienoiseen laskuun (kuvio 2). Työkyvyttömyyden alkavuus kaikissa eläkevakuutettujen ryhmissä on

ollut laskeva pitkään, mutta nyt lasku näyttäisi pysähtyneen ja kääntyneen hienoiseen nousuun. Nousun on spekuloitu johtuneen muun muassa vuoden 2018 voimaan tulleesta aktiivimallista tai työeläkeuudistuksen vanhuuseläkkeen alaikärajan nostamisella, mutta näille ei ole löydetty toistaiseksi tutkimusnäyttöä (ETK 2019d). Koska sairauspäivärahaa saaneiden määrä on kääntynyt samaan aikaan nousuun kuin työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuus, on arvioitu, että ne saattavat heijastella samaa kehitystä, joka liittyy suotuisiin taloussuhdanteisiin. Yleensä hyvän työllisyystilanteen aikana työmarkkinoille valikoituu myös terveydentilaltaan heikompia, lisäksi ihmiset uskaltavat myös sairastaa silloin kun pelko työpaikan menettämisestä on pienempi. (ETK 2019d.)

Valtaosa maatalousyrittäjistä työskentelee yksin tai pariskuntana (Tenhunen & Salonen 2016, 21). Maatalousyrittäjän työkykyriskin hallinta on haastavampaa kuin esimerkiksi palkansaajan, koska siinä ei ole lakisääteistä työsuojeluvastuullista elementtiä takanaan, vaan yrittäjällä on itsellä vastuu omasta työkyvystään ja sen ylläpitämisestä. Siinä, missä palkansaajilla voidaan ajatella olevan suhteellisen vakiintuneet toimintatavat ja vastuumallit työkykyriskin hallintaan³ (ks. esim. EK 2011; Juvonen-Posti ym. 2014; Juvonen-Posti & Jalava 2008; Keva 2019a; Viljamaa ym. 2012), ei mikroyrittäjillä tällaisia toimintatapoja juuri ole. Yrittäjien varhaisemman työhyvinvoinnin ja työkyvyn tukeminen ja kehittäminen on ensisijaisesti toteutettu määräaikaissa projekteissa (esim. Jokio ym. 2018), joista pysyviä toimintamalleja ei toistaiseksi ole kehittynyt.

Yksi merkittävimmistä haasteista maatalousyrittäjien työkykyriskin hallinnassa on se, että työterveyshuollon palveluiden järjestäminen ei ole maatalousyrittäjälle pakollista, vaan se on vapaaehtoista⁴. Näin ollen työterveyshuollon, joka yleensä on varsin tärkeä kumppani työkykyriskin hallinnassa (esim. Kivekäs ym. 2015; Järnefelt ym. 2014; Gould ym. 2014; Rajavaara 2013, 53; STM 2011; Seppänen-Järvelä ym. 2015a, 12; Sirviö ja Kauhanen 2011, 34) kumppanuus voi puuttua kokonaan. Tällä hetkellä noin 34 prosenttia maatalousyrittäjistä kuuluu työterveyshuoltoon ja trendi on ollut laskeva lähes

³ Esim. työkykyneuvottelut, muu työterveysyhteistyö, kuntoutusyhteistyö, työpaikan erilaiset varhaisen tuen käytännöt

⁴ Jos maatalousyrittäjä toimii työnantajan roolissa, on lakisääteinen työterveyshuolto kuitenkin työntekijöille järjestettävä.

kymmenen vuoden ajan (MELA, 2019a). Siksi esimerkiksi 30-60-90 -sääntö⁵ (ks. enemmän esim. Rajavaara 2013, 59; Juvonen-Posti ym. 2016, 164) ei anna yrittäjäkenttään samanlaisia mahdollisuuksia kuin palkansaajapuolella, koska sairauspoissaoloja ei seurata samaan tapaan kuin työpaikoilla eikä työterveyshuollon palveluiden piirissä välttämättä olla.

Työn muokkauskeinot työkyvyn tueksi - esimerkiksi osa-aikaiset ratkaisut, joita esimerkiksi julkisella sektorilla käytetään varsin paljon (ks. esim. Saari ym. 2011) - eivät yleensä ole toimiva ratkaisu työkykyriskin hallintaan maatalousyrittäjillä. Tämä johtuu työn luonteesta eli siitä, että osa-aikainen työskentely vaatisi juridisesti tilan toiminnan supistamista tai oman työpanoksen vähentämistä. Käytännössä tämä voi olla hankala toteuttaa maatilayrityksessä.

Myös ammatillisen kuntoutuksen keinovalikoima on maatalousyrittäjän suhteen suppeampi kuin työsuhteisilla. Esimerkiksi ammatillisen kuntoutuksen yleisimmin käytetty keino, työkokeilu, on yrittäjän suhteen hankalammin toteutettavissa, koska käytännössä sairausloman jälkeen palataan omaan työhön. Lisäksi onnistunut työkokeilu vaatii yleensä aktiivista työterveyshuollon tai työpaikan, käytännössä esimiehen, mukanaoloa (ks. esim. Seppänen-Järvelä ym. 2015a; Saari 2012), joita kumpaakaan maatalousyrittäjällä ei välttämättä ole. Työkokeilun käytön vähäisyyden havaitsivat tutkimuksessaan maatalousyrittäjien mielenterveysperusteisista työkyvyttömyyseläkkeistä myös Kivekäs ym. (2015, 61) jotka totesivat, että työkokeilun käyttö oli ollut erittäin harvinainen keino työhönpaluun keinovalikoimassa. Käytännössä lähes ainoa työkyvyn tukimuoto, jota työkykyriskin hallitsemiseksi oli käytetty, oli lomituspalveluiden käyttö. Mielenkiintoinen havainto tutkimuksessa oli myös se, että kuitenkin 40 prosenttia työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä oli arvioinut kykenevänsä tekemään työtä jossain määrin ja joka viides arvioi voivansa palata täysipäiväiseen työhön. (emt., 62.) Tulokset kertovat siitä, että maatalousyrittäjien työkyvyn tukemiseen liittyvää aktivoimista ja koordinoimista tarvittaisiin selvästi enemmän.

⁵ 30-60-90-säännön tavoitteena on tiivistää työnantajan, työntekijän ja työterveyshuollon yhteistyötä työkyvyn seurannassa, jos sairauspoissaolot pitkittyvät. Sen avulla ehkäistään työkyvyttömyyden pitkittymistä ja lisätään varhaista tukea. Työnantaja ilmoittaa työterveyshuoltoon viimeistään silloin, kun työntekijän sairauspoissaolo on jatkunut 30 päivää. 60 päivän kohdalla työnantaja tai työntekijä hakee sairauspäivärahaa Kelalta ja työterveyshuolto selvittää kuntoutustarvetta. 90 päivän kohdalla työterveyslääkäri tekee lausunnon jäljellä olevasta työkyvystä ja mahdollisuudesta jatkaa työssä. Tosin sääntö on luotu alun perin vain työsuhteisille työntekijöille, mutta Kuntoutuksen uudistamiskomitea esitti sitä laajennettavaksi kaikille työikäisille.

Koska maatalousyrittäjältä puuttuu sekä työyhteisö että työterveyshuollon verkosto, huomataan työkykyä uhkaavat ongelmat yleensä aivan liian myöhäisessä vaiheessa. Tutkimuksista kuitenkin tiedetään, että työkykyriskin hallinnan kannalta olennaista olisi riittävän varhainen puuttuminen (ks. esim. Gould 2012; Kivekäs ym. 2013; Saari 2012) ja tukitoimien käynnistäminen.

Monet työkyvyn tukimuodot on suunniteltu palkansaajapuolelle eikä niissä välttämättä huomioida yksin- tai pienyrittäjien toimintaympäristöä. Tämän vuoksi maatalousyrittäjien työkyvyn tukemisen muodot tulisi räätälöidä huomioiden heidän työn ja toimintaympäristön reunaehdot (ks. myös Mäkelä-Pusa ym. 2011.). Myös Saarni ym. (2008) havaitsivat tutkimuksessaan, että maatalousyrittäjät tarvitsevat erityisiä toimenpiteitä työkykynsä tueksi, mukaan lukien psykososiaalisia interventioita.

Tällä hetkellä maatalousyrittäjien työkyvyn tukimuotoja tarjoavat mm. Maatalousyrittäjien eläkelaitos Mela, Kela, liikenne- ja tapaturmavakuutusyhtiöt sekä työterveyshuollot ja terveyskeskukset. Melasta voi saada muiden työeläkeyhtiöiden tapaan ammatillista kuntoutusta, MYEL-kuntoutusta (Mela, 2019b). Jos kuntoutuksen tarve johtuu tapaturmasta tai ammattitaudista, kuntoutus myönnetään maatalousyrittäjien tapaturma- ja ammattitautilain mukaan MATA-kuntoutuksena (Mela, 2019c). MATA-kuntoutus voi olla myös lääkinällistä. Lisäksi Mela tarjoaa työturvallisuus- ja työhyvinvointitoimintaa (Mela, 2019d).

Maatalousyrittäjät voivat käyttää samoin kriteerein Kelan kuntoutusta kuin muutkin väestöryhmät ja esimerkiksi ammatillista Kelan tarjoamaa Kiila-kuntoutusta⁶ on kohdennetusti myös maatalousyrittäjille (Mela 2019e). Työterveyshuollot tarjoavat palveluntuottajasta ja sopimuksesta riippuen myös työkykyä ylläpitävää toimintaa. Lisäksi työterveyshuollon kautta pääsee esimerkiksi kuntoremonttikursseille, joskaan työterveyshuoltoon kuuluminen ei ole edellytys kuntoremonttikurssille osallistumiselle⁷. Maatalousyrittäjille on erikseen suunnattuja kuntoremonttikursseja (Mela 2019e).

⁶ Kela järjestää työssä käyville tai yrittäjille Kiila-kuntoutusta, joka on tarkoitettu tukemaan työelämässä selviytymistä. Kiila-kuntoutus suunnitellaan yksilöllisesti, kuntoutusta toteutetaan sekä avo- että laituskuntoutuksena (Kela, 2019).

⁷ Kuitenkin työterveyshuoltoon kuuluminen on edellytys, jos haluaa kurssille kuntoutusrahaa.

Tärkeä työkyvyn tukimuoto on lomituspalvelut. Maatalousyrittäjä, jolla on kotieläimiä,⁸ voi saada lomituspalveluina vuosilomaa (26 pv/v) ja sijaisapua. Vuosiloma on maksutonta, sijaisavusta peritään maksu. Lisäksi vuosilomaan oikeutettu maatalousyrittäjä voi saada maksullista lomituspalvelua. Lomituspalvelut järjestetään asuinkunnan lomituspalveluita hoitavien paikallisyksiköiden kautta. Yrittäjällä on mahdollisuus valita, käyttääkö hän kunnan lomituspalveluita vai järjestääkö hän lomituksen itsenäisesti. (Mela 2019f.)

⁸ Lomitusjärjestelmän piiriin kuuluu tällä hetkellä 16 000 maatalousyrittäjää.

3. Kuntoutus osana työkykyriskin hallintaa

Tämän tutkimuksen viitekehys liittyy työkykyriskin hallintaan, ja tässä kontekstissa tarkemmin varhaiskuntoutuksen⁹ kenttään. Välitä viljelijästä -projektin, joka kuvataan tarkemmin luvussa 3.2, voidaan ajatella olevan uudentyyppinen kuntoutuksellinen interventio, koska projektissa on mukana selvästi kuntoutuksellisia elementtejä eli tavoite työkyvyn tukemisesta ja työkykyriskin hallinnasta tietylle riskiryhmälle eli haasteellisessa tilanteessa oleville maatalousyrittäjille.

Yleensä kuntoutus ymmärretään toimintana, jolla pyritään parantamaan ihmisten toimintakykyisyyttä, sosiaalista selviytymistä, edistämään työkykyä ja turvaamaan työuran jatkuvuutta (Juvonen-Posti ym. 2016; Järvikoski & Härkäpää 2008; World Report on Disability 2011, 95-97). Erityisesti 2000-luvulla kuntoutus on yhdistetty tiiviisti keskusteluun työurien pidentämisestä ja työssä jaksamisen tukemisesta (Kuntoutuksen uudistamiskomitea 2017, 11; Juvonen-Posti ym. 2016, 161; Aalto ym. 2015; Järvikoski & Härkäpää 2011; Hinkka ym. 2011, 19). Työikäisten kohdalla kuntoutuksella onkin yleensä aina työhön liittyvä funktio; sen on tarkoitus kohentaa tai ylläpitää yksilön työkykyä (Järvikoski 1994; Järvikoski & Härkäpää 2011, 8; Gould 2006).

Kuntoutuksen käsite on varsin laaja ja sen määrittely ongelmallista (Ojala 2019; Kuntoutuksen uudistamiskomitea 2017, 11-12; Frontera 2014; Järvikoski 2013). Nykyään nähdään yleisesti, että kuntoutus määrittyy tilanteen mukaan ja on sitä, mitä eri tahot kulloisessakin yhteydessä kutsuvat kuntoutukseksi (Rajavaara ja Lehto 2013). Rajavaaran ym. (2013, 8) mukaan vakiintuneesti nimetyt kuntoutuksen osa-alueet - lääkinnällinen, ammatillinen, kasvatuksellinen ja sosiaalinen - eivät riitä enää kuntoutustoiminnan jäsentämiseen. Tähän liittyen mielenkiintoinen esimerkki kuntoutuksen rajojen liudentumisesta on, että esimerkiksi Kuntoutusselonteossa (STM 2002) on mukana jopa työpaikkojen työkykyä ylläpitävä toiminta. Samaa ilmiötä kuvastaa myös se, että työssä jatkamista ja työkykyä ylläpitävää kuntoutusta on alettu kutsumaan mitä moninaisimmilla nimikkeillä, kuten työikäisten kuntoutuksena, työlähtöisenä kuntoutuksena, työ-

⁹ Varhaiskuntoutukseksi kutsutaan kuntoutusta, jossa henkilön terveys ei ole vielä selkeästi heikentynyt, mutta tiedetään, että riski siihen on olemassa (Ahonen 2008, 671). Esim. Kela käyttää varhaiskuntoutuksen käsitettä, jolla viitataan toimintaan, joka käynnistyy jo ongelmien varhaisvaiheessa (Järvikoski & Härkäpää 2008).

kykykuntouksena tai työhön kuntoutuksena (Rajavaara 2013, 54). Kuntoutuksen perusteiksi on alettu vähitellen huomioida myös työkyvyn heikkeneminen tai sosiaalisen syrjäytymisen uhka (Järvikoski & Härkäpää 2008, 57). Myös itse toimeenpanijoiden keskuudessa kuntoutus ymmärretään varsin laaja-alaisesti (Ala-Kauhaluoma, Henriksson & Saarinen 2013, 107).

Edellä mainittujen suuntausten lisäksi kuntoutuksessa on alettu painottaa yhä enemmän ennaltaehkäisyä, sosiaalista osallisuutta, hyvinvointia ja elämänhallintaa (Järvikoski & Härkäpää 2011; Riikonen 2008). Tämän myötä kuntoutus on saanut aikaisempaa enemmän psykososiaalisia ja sosiaalisia ulottuvuuksia (Paatero ym. 2008, 50; Järvikoski & Karjalainen 2008, 80; STM 2002).

Keskusteluissa on korostettu sitä, että nykyiset työelämän vaatimukset edellyttävät uudenlaisia avauksia myös kuntoutuksen kenttään (STM 2017; Hinkka ym. 2015; Rajavaara & Lehto 2013, 6). Esimerkiksi Lindhin ja Suikkasen (2008) mukaan kuntoutustoiminnan tulisi kyetä vastaamaan mm. uudentyyppisten ammatillisten kuntoutuspalveluiden luomiseen ja mahdollisuuteen siirtyä standardoiduista kuntoutuspalveluista yksilöllisimpiin ja joustavampiin ratkaisuihin (ks. myös Piirainen ym. 2008, 107). Lisäksi Lindhin ja Suikkasen (2008) mukaan kuntoutuskriteereihin tulisi myös sisällyttää työn-teen sosiaaliset esteet tai riskit, mikä voidaan nähdä mielenkiintoisena avauksena sosiaalisen kuntoutuksen painotuksen suuntaan. Kuntoutuksen uudistamisen tarve on tunnistettu myös laajemmin; pääministeri Juha Sipilän hallituskaudella toimeenpantiin kuntoutusjärjestelmän kokonaisuudistus ja Sosiaali- ja terveysministeriö asetti kuntoutuksen uudistamiskomitean arvioimaan kuntoutuksen muutos- ja uudistamistarpeita (STM 2017).

Uudenlaisia avauksia ja kokeiluja on toki jo virinnyt. Esimerkiksi Kela on ollut aktiivisesti kehittämässä uutta toimintakonseptia kuntoutukseen (Hinkka ym. 2015; Hinkka ym. 2011). Tavoite tässä Kelan kehittämishankkeessa oli kehittää kuntoutusta työn ja työelämän muuttuneisiin tarpeisiin sekä edistää eri toimijoiden, kuten työpaikan ja työterveyshuollon entistä parempaa verkostoitumista (Seppänen-Järvelä ym. 2015a & Seppänen-Järvelä ym. 2015b). Näiden kokeiluiden pohjalta Kelassa kehitettiin uusi työelämä-lähtöinen Kiila-kuntoutus.

Kokeilukulttuuri näyttäisi olevan kuntoutuksen kentällä yhä selvemmin läsnä; esimerkiksi Kela jakaa rahoitusta kuntoutusinnovaatioiden ja -palveluiden kehittämiseen, samoin työeläkeyhtiöissä tuetaan työelämän kehittämistä koskevia ja työkykyriskiä ennaltaehkäiseviä hankkeita (ks. esim. Keva 2019b).

Uudenlaisia avauksia työkykyriskin hallintaan tarvitaan myös siksi, että kuntoutus toimii edelleenkin pääosin korjaavalla logiikalla eli käynnistyy usein liian myöhään (Rajavaara 2013, 62). Tämä koskee etenkin mielenterveysongelmaisten kuntoutusta (Gould 2012; Saari 2012; Riikonen 2008; Pylkkänen & Moilanen 2008, 181). Waddellin ym. (2008) meta-analyysin mukaan etenkin mielenterveysongelmissa tarvitaan uudenlaisia avauksia vahvemmalla työkytkennällä niin, että työpaikka integroidaan vahvemmin mukaan kuntoutusprosessiin. Esimerkiksi maatalousyrittäjillä tämänhetkinen talousahdinko ja kuormitus voi altistaa työuupumusriskille; tämän vuoksi erityisesti heidän kohdallaan mahdollisimman preventiiviset kuntoutukselliset toimet ovat perusteltuja - ennen kuin mahdollinen uupumus realisoituu esimerkiksi mielenterveysperusteisena sairastavuutena tai työkyvyttömyytenä. Työuupumuksen on todettu voivat ennustaa pysyvää työkyvyttömyyttä (Ahola ym. 2009) ja henkisen kuormittuminen tiedetään liittyvän aikomuksiin eläköityä aikaisin (Kalimo & Toppinen 1997; Henkens & Leenders 2010).

3.1 Ammatillis-sosiaalinen kuntoutus

Tässä tutkimuksessa tarkempana viitekehyksenä käytetään soveltavasti ammatillis-sosiaalista kuntoutusta, koska Välitä viljelijästä -projektissa on piirteitä kummastakin kuntoutuksen muodosta. Ammatillis-sosiaalista kuntoutuksen viitekehystä on käyttänyt muun muassa Saikku & Kokko (2012) Paltamon työllisyyskokeilu -hankkeessa.

Ammatillinen kuntoutus on työeläkeyhtiöiden järjestämää työeläke- ja yrittäjäeläkelaerien mukaista kuntoutusta ja se on tarkoitettu työntekijöille ja yrittäjille, joilla on vaikeuksia selvitä työssään ja joiden työkyky on uhattuna sairauden vuoksi. Tarkoituksena on, että ammatillisen kuntoutuksen avulla työntekijä tai yrittäjä voi jatkaa työelämässä

sellaisessa työssä, joka soveltuu paremmin hänen työkyvyllään - terveydellisistä rajoitteista huolimatta. Jotta ammatillista kuntoutusta voi saada, täytyy hakijalla mm. olla sairaus, vika tai vamma, joka aiheuttaa hänelle uhkan tulla työkyvyttömäksi lähivuosina. Ammatillisen kuntoutuksen käytetyimpiä keinoja ovat työkokeilu ja uudelleen-koulutus. (Väisänen 2018, 23; Saari, 2012, 9; Paatero ym. 2008; World Report on Disability 2011, 245-247.) Ammatillisen kuntoutuksen suurimpana haasteena kansainvälisesti on erityisesti se, kuinka vastata mielenterveyden ongelmiin (Wittchen & Jacobi 2005).

Yksi ammatillisen kuntoutuksen uudempi muoto on työhönkuntoutus, jota esimerkiksi Kela on kehittänyt työhönkuntoutuksen kehittämishankkeissaan (Seppälä-Järvelä ym. 2015, 14-15). Järvikosken (2014) mukaan työhönkuntoutuksen käsite on laajempi kuin ammatillisen kuntoutuksen ja hän näkee siinä tärkeäksi tavoiteperusteisuuden eli sen, mihin toiminta tähtää. Waddellin ym. (2013, 10-12) mukaan tavoiteperusteista ammatillista kuntoutusta voi periaatteessa olla kaikki toiminta, joka auttaa terveysongelmaista ihmistä pysymään työssä eli toimet, jotka auttavat pysymään työelämässä, voidaan laskea ammatillisen kuntoutuksen alle. Näin nähtynä esimerkiksi osa työkyvyn tukemiseen liittyvistä toimista työpaikoilla voi olla ammatillista kuntoutusta.

Sosiaalinen kuntoutus on ollut pitkään marginaalissa kuntoutuksen keinovalikoimassa, mutta se on saamassa ja saanut vahvempaa painopistettä sen tultua sosiaalihuoltolaikiin 2014 (Laki 31§) (Piirainen ym. 2018). Sosiaalisella kuntoutuksella viitataan yleensä toimintaan, joka pyrkii vahvistamaan ihmisten sosiaalista toimintakykyä, ehkäisemään syrjäytymistä, auttamaan kriisitilanteissa ja lisäämään osallisuutta yhteiskuntaan ja työelämään. Sen tavoitteena on ihmisen sosiaalisen toimintakyvyn parantuminen, mikä tarkoittaa esimerkiksi selviytymistä arkipäivän toiminnoista, vuorovaikutussuhteista ja oman toimintaympäristön edellyttämistä rooleista. (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014; Järvikoski & Härkäpää 2011, 229.) Sosiaalinen kuntoutus ei edellytä sairautta, vika tai vammaa samaan tapaan kuin perinteinen ammatillinen kuntoutus (Lindh ym. 2018, 8).

Toisaalta sosiaalisuus kuntoutuksessa voidaan ymmärtää myös laajemmin. Esimerkiksi Vilkkumaa (2004, 28) tuo esille, että sosiaalisuus liittyy aina kuntoutukseen ja on sen

yleinen lähtökohta tai kattokäsite, sillä kaikki järjestelmällinen kuntoutus sosiaalipolitiikan muotona sisältää ihmisten välistä sosiaalista toimintaa. Nieminen (1984,39-41) puolestaan määrittää sosiaalisen vastakohtaksi yksilölliselle ja viittaa sosiaalisella kaiken, mikä koskee ihmisen elämistä yhteisönä. Lisäksi hänen mukaansa sosiaalista on muun muassa avun tarpeessa olevien tukeminen ja auttaminen.

Haapakosken (2018) mukaan puolestaan sosiaalisen kuntoutuksen näkökulman voi ajatella täydentävän kuntoutusjärjestelmän puutteita ja esimerkiksi kompensoivan sairauslähtöistä ajattelutapaa. Olennaista sosiaaliselle kuntoutukselle on painottaa ihmisen vapautta, autonomiaa ja sosiaalista hyvinvointia (Haapakoski, 2018, 93) ja voidaan jopa ajatella, että se on enemmänkin ihmislähtöinen filosofia. Esimerkiksi kansainvälisessä keskustelussa ei useinkaan käytetä sosiaalisen kuntoutuksen käsitettä (social rehabilitation), vaan kuntoutuksen sosiaalista ulottuvuutta tarkastellaan osana laajempia viitekehyksiä (ks. esim. Lindh ym. 2018, 7), kuten valtaistumista painottavaa empowerment -ajattelua (Zimmerman & Warschausky 1998), jossa korostetaan yksilöiden, yhteisöjen tai organisaatioiden voimaantumista, valtaistumista ja osallisuutta.

Sosiaalisen kuntoutuksen työmuodot ovat sisältäneet muun muassa psykososiaalista työtä, työllistämisen tukitoimia, moniammatillista työtä (Hinkka ym. 2006, 23-28) sekä perhekuntoutusta, työelämäosallisuuteen tähtääviä toimia sekä muuta ammattilaisten ja organisaatioiden määrittämää toimintaa (Haapakoski, 2018, 87). Näin ollen sosiaalisen kuntoutuksen kirjon voidaan sanoa olevan varsin laaja. Sosiaalisen kuntoutuksen palvelut eivät ole toistaiseksi kovinkaan standardoituja - toisin kuin ammatillisen kuntoutuksen palvelut - ja sosiaalista kuntoutusta toteutetaan usein esimerkiksi kehittämishankkein tai projektein (Piirainen ym. 2018). Piirainen ym. (2018, 116) näkevät jopa juovan ammatillisen kuntoutuksen selkeän tavoiteorientaation ja monimuotoisen sosiaalisen kuntoutuksen keino-, kohde- ja menetelmäkeskustelun välillä. Kuitenkin voidaan todeta, että kaiken kaikkiaan kuntoutuksessa on tapahtunut selvä siirtyminen sosiaalisen kuntoutuksen suuntaan ja standardoiduissakin palveluissa sosiaalisiin tekijöihin kiinnitetään yhä enemmän huomiota (emt, 115-117).

Sosiaalista kuntoutusta on käytetty usein syrjäytymisuhan alla oleviin, kuten pitkäaikaistyöttömien (Saikku ym. 2012; Kuvaja 2012; Harkko ym. 2012) tai toimeentulotuki-asiakkaiden (Karjalainen ym. 2012) kuntoutusinterventioihin. Tässä tutkimuksessa sosiaalinen näkökulma kuntoutukseen otetaan mukaan maatalousyrittäjien tämänhetkisen tilanteen vuoksi; maatalousyrittäjien taloudellinen ahdinko ja psykososiaalinen kuormittuneisuus voidaan nähdä selvästi työelämästä syrjäytymistä edistävinä riskitekijöinä (ks. esim. Riikonen 2008, 158; Piirainen & Kallanranta 2008, 106). Syrjäytymiskehitys, joka voi lähteä liikkeelle esimerkiksi uupumisen seurauksena, on usein vaikeasti ihmisen itsensä hallittavissa (Järvikoski & Härkäpää 2008, 56). Härkäpää & Järvikoski (2018, 193) ovatkin tuoneet esiin, että sosiaalinen näkökulma kuntoutuksessa on tärkeää muun muassa uupumisoireiden varhaisvaiheisessa ilmenemisessä. Toisaalta Välitä viljelijästä -projektissa on tärkeänä osana avun tarpeessa olevien tukeminen, joka Niemi-sen (1984, 39-41) mukaan on sisäänrakennettuna sosiaaliseen kuntoutukseen.

3.2 Välitä viljelijästä - projekti

Välitä viljelijästä -projekti käynnistettiin vuoden 2017 alusta, osana maatalouden kriisipakettia, jonka Juha Sipilän hallitus myönsi maatalouden kriisiytyneen tilanteen helpottamiseksi. Maatalouden vaikeaan tilanteeseen olivat johtaneet muun muassa tuottajahintojen suuri aleneminen, Venäjän määräämä meijerituotteiden tuontikielto EU-maille ja pitkään jatkunut likviditeetti- ja kannattavuuskriisi. (Mela 2019g.)

Kriisipaketti piti sisällään muun muassa taloudellisia tukitoimia, joiden lisäksi pakettiin sisältyi toimenpiteitä, joilla pyrittiin tukemaan maatalousyrittäjien jaksamista poikkeuksellisen haasteellisissa olosuhteissa. Kriisipaketista ohjattiin kymmenen miljoonaa euroa maatalousyrittäjien lomitussmaksujen alentamiseen. Lisäksi Maatalousyrittäjien eläkelaitokselle (Mela) myönnettiin erillinen määräraha, miljoona euroa, maatalousyrittäjien jaksamisen tukemiseen. Rahoitusta täydennettiin lisäbudjeteissa vuonna 2017 kahdella miljoonalla eurolla. Määrärahan turvin Mela perusti Välitä viljelijästä -projektin. Projektin toimeenpano-aika oli varsin lyhyt; Maatalousyrittäjien eläkelaitos sai tiedon erillismäärärahasta syksyllä 2016 ja projekti käynnistyi jo vuoden 2017 alusta. Näin ollen toimenpiteiden suunnitteluun jäi aikaa noin kolme kuukautta.

Välitä viljelijästä -projektin toimenpiteet voidaan jakaa kolmeen osa-alueeseen: 1) alueellisten työntekijöiden tarjoama ammatillinen apu, 2) ostopalvelusitoumusjärjestelmä, jonka avulla maatalousyrittäjä saa maksutonta asiantuntija-apua sekä 3) varhaisen välittämisen toimintamallin kehittäminen (Mela 2019g).

Alueelliset projekti- ja hanketyöntekijät tekevät maksutonta, henkilökohtaista auttamistyötä kuunnellen vaikeuksissa olevaa yrittäjää, kartoittamalla tilannetta kokonaisvaltaisesti ja ohjaamalla maatalousyrittäjää oikeanlaisen avun piiriin. Palvelu voidaan ajatella case manageroinniksi tai työkykykoordinaatioksi (ks. esim. Juvonen-Posti ym. 2014, 11-12; Hemmi-Lehtola 2017; Försäkringskassan 2017; Nevala ym. 2016; Saari 2012), jossa projekti- tai hanketyöntekijä tekee tilanneanalyysin ja tarjoaa ammatillista ohjausta ja apua. Konkreettisenä apuna voidaan tarjota oman ammatillisen asiantuntemuksen lisäksi esimerkiksi laskujen ja ulosottovelkojen selvittelyä, yhteistyön avaamista pankin ja velkojen suuntaan, avustamista hallinnollisen taakan kanssa ja viranomaisilmoitusten kanssa, lastenhoitoavun järjestämistä, lomituspalveluiden tai kriisiavun järjestämistä (Suomela 2018). Maatiloilla voidaan kohdata moniongelmaisia vyyhtejä, joihin sekoittuu talousvaikeuksien lisäksi usein elämänhallinnan ongelmia, työyhteisöongelmia ja vakavia ihmissuhderistiriitoja, päihdeongelmia, mielenterveysongelmia tai muuta terveydellistä problematiikkaa (Suomela 2018).

Melan palkkaamia projektityöntekijöitä on kahdeksan, lisäksi samaa työtä tekevien joukkoon kuuluu vastaavaa työtä tekeviä hanketyöntekijöitä (12 kpl), jotka saavat rahoituksen Maaseuturahaston tai Euroopan sosiaalirahaston (ESR) hankkeista. Ensimmäisen kerran tällaista tilakohtaista palvelumallia testattiin Maaseuturahaston hankkeessa, jossa toteuttajana oli Sastamalan seurakunta¹⁰. Tila- tai yrittäjäkohtainen case managerointi laajeni myös Satakuntaan, jossa käynnistyi Varavoimaa farmarille -hanke syksyllä 2013. Myöhemmin Varavoimaa farmarille -tyyppisiä hankkeita käynnistyi myös muualla Suomessa. Koska tämän tyyppisestä tilakohtaisesta avusta oli olemassa hyviä kokemuksia, päätti Maatalousyrittäjien eläkelaitos projektissaan myös palkata vastaavaa työtä tekeviä projektityöntekijöitä alueellisesti.

¹⁰ Maaseutuyrittäjien työhyvinvoinnin kehittämishanke 1.8.2013 – 31.3.2014 Maaseuturahastosta, hankenumero 14522.

Hanke- ja projektityöntekijöiden koulutustausta vaihtelee - osalla on maatalousalan koulutus, osalla sosiaalialan koulutus. Yhdistävä tekijä on kuitenkin se, että heillä kaikilla on joko koulutuksen tai työkokemuksen myötä vahva osaaminen maatalouselinkeinosta.

Projektista ja sen tarjoamista toimenpiteistä on tiedotettu monikanavaisesti: niin tiedotteiden, uutiskirjeiden ja muiden uutisten muodossa kuin some-viestinnällä. Tiedottamista on toteutettu sekä lähestymällä suoraan maatalousyrittäjiä itseään että lähestymällä maatalousyrittäjien sidosryhmiä. Lisäksi projekti on ollut esillä monipuolisesti erilaisissa tilaisuuksissa¹¹, joissa maatalousyrittäjät käyvät. Projekti on näkynyt myös muissa medioissa, kuten radiossa ja televisiossa.

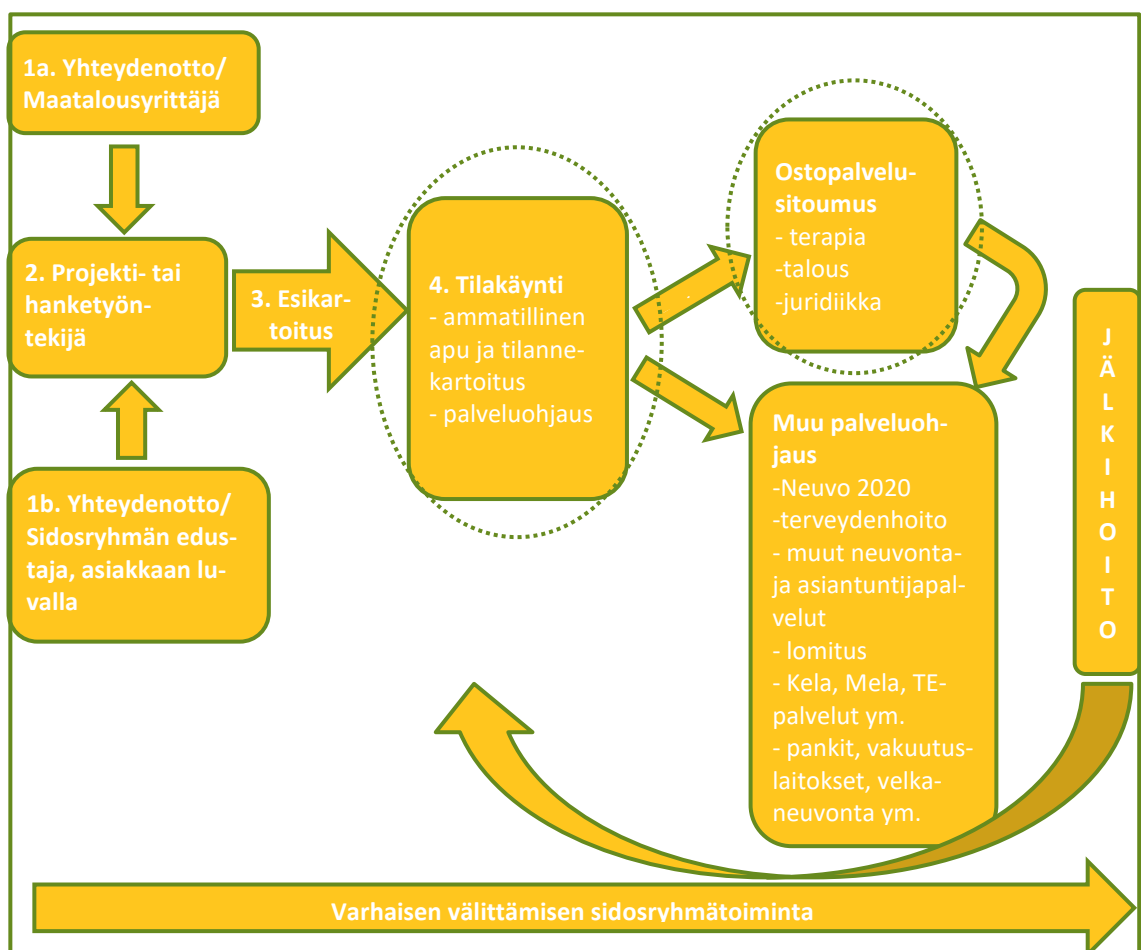
Yhteydenotot hanke- ja projektityöntekijöihin voivat tapahtua joko niin, että maatalousyrittäjä ottaa itse yhteyttä heihin tai niin, että joku sidosryhmäkumppani, joka on vieraillut tilalla ja havainnut yrittäjän vaikeudet, ottaa yhteyttä hanke- tai projektityöntekijään. Tämä tapahtuu aina yrittäjän itsensä luvalla (ks. kuvio 3). Yhteydenottoon ei ole olemassa kriteereitä; jokainen maatalousyrittäjä, joka kokee tarvitsevansa apua - olipa kyseessä sitten oma jaksaminen tai tilan taloudelliset ongelmat - voi ottaa yhteyttä hanke- tai projektityöntekijään.

Vuoden 2017 alusta saakka hanke- ja projektityöntekijät ovat kohdanneet lähes 2000¹² eri maatilaa viljelijöitä joko yhden tai useamman kerran. Hanke- ja projektityöntekijöiden mukaan ongelmat tiloilla ovat usein päässeet kasautumaan ja maatalousyrittäjillä on ollut samanaikaisesti useita ongelmia liittyen muun muassa omaan jaksamiseen, ihmissuhteisiin ja tilan talouteen ja tuotantoon. Tällöin maatiloilla on tarvittu useampia käyntikertoja ja lisäksi neuvotteluja ja tapaamisia useampien eri asiantuntijatahojen kanssa. Hanke- ja projektityöntekijöiden mukaan asiakkaiden yhteydenotot tapahtuvatkin usein liian myöhään - varhaisemmalla puuttumisella tilanne maatiloilla ei olisi päässyt niin pahaksi. (Suomela 2018.)

¹¹ Projekti on ollut mukana messuilla, viljelijätilaisuuksissa, näyttelyissä, tuki-infoissa, sidosryhmien järjestämissä tilaisuuksissa jne.

¹² Tarkkaa lukumäärää tilakäynneistä ei ole tiedossa johtuen eri hankkeiden erilaisista tilastointitavoista, lukumäärä vuoden 2018 loppuun mennessä.

Projekti- tai hanketyöntekijät ovat ohjanneet maatalousyrittäjiä ammatillis-sosiaalisen avun piiriin pääasiassa Melan myöntämillä ostopalvelusitoumuksilla, joita voi käyttää joko sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijapalveluihin tai talouden tai juridiikan asiantuntijapalveluihin (ks. kuvio 3). Käytännössä sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijapalveluilla tarkoitetaan terapiapalveluita, kuten psykoterapiaa, psykologipalveluita, parisuhde- tai perheterapiaa. Talouden asiantuntijapalveluihin käytetään joko valtakunnallisen neuvontaorganisaation ProAgrian tarjoamaa talousapua tai muiden yksityisten palvelutuottajien tarjoamaa apua. Samoin juridisella ostopalvelusitoumuksella ostetaan palveluita yksityisiltä palveluntuottajilta.

Kuvio 3. Välitä viljelijästä -projektin toimenpiteet prosessina. Prosessista on kuvattu katkoviivoin osa-alueet, joita tässä artikkelissa tarkastellaan.

Yhden ostopalvelusitoumuksen arvo on 500 euroa, josta yrittäjä maksaa arvonlisäveron (ei koske kuitenkaan terapiapalveluita, jotka ovat arvonlisäverottomia). Vuonna 2018 ostopalvelusitoumuksen kriteereitä uudistettiin mm. niin, että yrittäjä voi saada

kaksi ostopalvelusitoumusta tilanteen niin vaatiessa. Yhdellä ostopalvelusitoumuksella saa keskimäärin 5-7 käyntiä esimerkiksi psykoterapeutilla. (Mela 2019g.)

Ostopalvelusitoumuksen hakeminen tapahtuu niin, että hanke- tai projektityöntekijän tekemän tilakäynnin yhteydessä täytetään Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen ylläpitämä hakemus. Tähän hakemukseen hanke- tai projektityöntekijä kirjoittaa suosituksensa ostopalvelusitoumuksen myöntämiseksi. Ostopalvelusitoumuksiin on olemassa kriteeristö, jonka täyttämällä ostopalvelusitoumus on mahdollista myöntää yrittäjälle. Sitoumuksen myöntää Maatalousyrittäjien eläkelaitos. Ostopalvelusitoumus myönnetään, jos henkilö täyttää nämä kriteerit ja alueellinen projekti- tai hanketyöntekijä on suositellut sitoumuksen myöntämistä tekemänsä kartoituksen perusteella.

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijapalveluihin kriteeriksi riittää maatalousyrittäjän subjektiivinen arvio siitä, että hänen henkinen kuormittuneisuus vähenisi terapian avulla. Talous- ja juridiseen apuun kriteerit ovat tiukemmat; kriteereitä ovat mm. selvät maksuvaikeudet ja maksurästit. Juridinen sitoumus myönnetään lähinnä avioerosta johtuviin osituksiin (ei kuitenkaan riitatapauksiin) tai velkasaneerauksen tai yksityishenkilön velkajärjestelyn alkuselvittelyihin. Maatalousyrittäjä itse tekee valinnan, miltä palveluntuottajalta hän ostaa palvelun. Käytännössä hanke- ja projektityöntekijät kuitenkin usein suosittelevat yrittäjille palveluntuottajia oman kokemuksensa pohjalta, koska heille on muodostunut käsitys oman alueensa maatalousyrittäjien toimintaympäristöä tuntevista palveluntuottajista.

Ostopalvelusitoumuksia myönnettiin vuonna 2017 640 kpl, ja vuonna 2018 1113 kpl. Kasvua selittää osin se, että vuoden 2018 kriteereitä muutettiin niin, että mahdollista oli saada niin sanottu jatkositoumus eli toinen sitoumus. Näitä sitoumuksia oli kokonaismäärästä noin 18 prosenttia. Lähes kaikille, jotka sitoumusta hakevat, se myös myönnetään.

Edellä mainittujen toimenpiteiden lisäksi Välitä viljelijästä -projektin ajatuksena on niin sanotun varhaisen välittämisen toimintatavan (Mela 2014) tehostaminen, juurruttaminen ja saaminen pysyväksi toimintatavaksi. Varhaisen välittämisen toimintatapa on luotu maatalousyrittäjille vuonna 2010. Mallin ajatuksena on se, että yrittäjän työkykyä

tai tilan tuotantoa uhkaaviin ongelmiin pysyttäisiin tarttumaan riittävän varhaisessa vaiheessa - ennen kuin tilanne kriisiytyy joko yksilön, tilan tuotannon tai eläinten näkökulmasta. Varhaisen välittämisen toimintatapa liittyy ennen kaikkea sidosryhmien eli maatalojen kanssa yhteistyötä tekevien tahojen toimintaan¹³.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan ostopalvelusitoumuksella hankitun asiantuntija-avun yhteyttä työkykyyn ja psykososiaaliseen kuormitukseen maatalousyrittäjien itsensä arvioimana. Lisäksi tarkastellaan alueellisten projekti- ja hanketyöntekijöiden tarjoamaa ammatillista apua, sen riittävyttä ja työkykyvaikutuksia (ks. kuvio 3). Aikaisemmin on tehty jo tutkimusta projektin toimenpiteiden vaikuttavuudesta projekti- ja hanketyöntekijöiden näkökulmasta (Suomela 2018) sekä varhaisen välittämisen mallin kehittämisestä sidosryhmien näkökulmasta (Karhu 2018).

Tässä tutkimuksessa Välitä viljelijästä -projektin toimenpiteitä jäsennetään ammatillis-sosiaalisen kuntoutuksen kautta. Tässä yhteydessä ammatillinen kuntoutus ei kuitenkaan tarkoita perinteistä työeläkeyhtiön tarjoamaa ammatillista kuntoutusta, sillä Välitä viljelijästä -projektin piiriin pääseminen ei edellytä sairautta, vikaa tai vammaa, vaan projektissa on selvästi varhaiskuntoutuksellinen ja työkykyä ylläpitävä fokus. Tässä tutkimuksessa ammatillinen kuntoutus ymmärretään työhönkuntoutuksena, joka toteutuu maatalousyrittäjän, maatalousyrityksen, palveluntuottajien sekä hanke- ja projektityöntekijöiden yhteistyönä. Ammatillinen näkökulma korostaa yrittäjän, yrityksen ja koko työyhteisön toimintaedellytysten tukemista. Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulma korostaa tässä ensinnäkin yksilön toimijuuden tukemista ja tätä kautta työskentelyedellytysten parantumista osana koko maatalousyrityksen toimintaa. Lisäksi se korostaa maatalan työyhteisödynamiikan tukemista. Tiivistettynä voidaan todeta, että ammatillis-sosiaalinen aspekti tulee Välitä viljelijästä -projektissa esille sitä kautta, että projekti ei tähtää pelkästään yksilön työkyvyn tukemiseen, vaan siinä kuntoutuksen kohteena on laajempi ammatillis-sosiaalinen systeemi eli koko maatalousyritys toimijoin.

¹³ Tässä tutkimuksessa varhaisen välittämisen toimintatavan kehittäminen jätetään tarkastelun ulkopuolelle.

Konkreettisesti Välitä viljelijästä -projektin toimenpiteillä saa siis yksilöllisen työssä jakamiseen liittyvän avun lisäksi asiantuntija-apua koko työyhteisön ja maatilan muihin kuormitustekijöihin, joita kuvattiin tarkemmin luvussa 2.1. Näitä kuormitustekijöitä ovat muun muassa työyhteisöongelmat ja taloudelliset ongelmat, jotka voivat heijastua esimerkiksi tilan tuotannollisiin ongelmiin, johtamiseen ja viime kädessä työtyytyväisyyteen. Ammatillista kuntoutusta tässä tutkimuksessa tarjoavat sekä hanke- ja projektityöntekijät, mutta sitä voi saada myös ostopalvelusitoumuksella hankitulla asiantuntija-avulla. Sosiaalista kuntoutusta, kuten parisuhdeterapiaa, perheterapiaa, mutta myös yksilöterapiaa, saa niin ikään ostopalvelusitoumuksella hankitulla asiantuntija-avulla. Mutta myös hanke- tai projektityöntekijän tarjoama ammattiapu voidaan nähdä sosiaalisena kuntoutuksena, koska siinä on mukana sosiaalisen kuntoutuksen asiakasvuorovaikutukseen liittyviä elementtejä, kuten tilakäynnit, rinnalla kulkeminen ja tuki asiakkaiden omien asioiden hoitamiseen ja toimijuuden vahvistamiseen (ks. esim. Piirainen ym. 2018, 113).

Projektille on myönnetty jatkorahoitusta vuoden 2018 valtiontalousarviossa miljoona euroa ja sille esitettiin jatkoa vuoden 2019 talousarviossa 3 miljoonaa euroa. Koska kyseessä on kaksivuotinen siirtomääräraha, projektin jatkuu näin ollen ainakin vuoden 2020 loppuun¹⁴. Tässä tutkimusraportissa raportoidut tulokset koskevat vuosia 2017-2018.

¹⁴ Uudessa hallitusohjelmassa on kirjaus, että Välitä viljelijästä -projektin toimenpiteet jatkuisivat vaalikauden loppuun, joten oletettavasti projekti jatkuu myös vuoden 2020 jälkeen (Valtioneuvosto 2019).

4. Tutkimusasetelma

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Kokevatko vastaajat projektin toimenpiteet eli projekti- ja hanketyöntekijöiden ammatillis-sosiaalisen avun sekä ostopalvelusitoumuksilla hankitun asiantuntija-avun hyödyllisiksi?
2. Onko ostopalvelusitoumuksilla hankitulla asiantuntija-avulla yhteyttä vastaajien psykososiaaliseen kuormitukseen ja koettuun työkykyyn? Mitkä tekijät ovat yhteydessä mahdolliseen koettuun psykososiaaliseen hyötyyn?
3. Mitkä tekijät ovat yhteydessä työkyvyn muutokseen ja mahdolliseen työkyvyssä tapahtuneeseen parantumiseen?

Tutkimus on käytännön kehittämiseen ja toimeenpanoon liittyvä arviointi, jossa aineistokeruumenetelmäksi valittiin kyselytutkimus mahdollisimman laajan vastaajajoukon saamiseksi. Maatalousyrittäjien eläkelaitos ylläpitää rekisteriä ostopalvelusitoumuksen saaneista maatalousyrittäjistä. Rekisteristä saa lisäksi tiedon siitä, onko ostopalvelusitoumus käytetty eli onko sillä hankittu asiantuntija-apua. Lisäksi rekisterissä on tieto, onko yrittäjä antanut lupaa lähettää projektin hyödyllisyyteen liittyvää kyselyä.

Tutkimusjoukkona ovat ostopalvelusitoumuksen saaneet ja sen käyttäneet maatalousyrittäjät, jotka ovat antaneet luvan kyselyn lähettämiseen. Noin 60 prosentille tiloista, joilla hanke- ja projektityöntekijät käyvät, haetaan ostopalvelusitoumusta¹⁵. Lähes kaikille se myös myönnetään. Kysely rajattiin ostopalvelusitoumuksen saaneisiin henkilöihin sen takia, että heistä oli olemassa tieto ja lupa kyselyn tekemiseen. Muista henkilöistä, joille tilakäynti tehdään, ei Mela ylläpidä rekisteriä.

¹⁵ Luku on hanke- ja projektityöntekijöiden oma arvio; tästä ei ole saatavilla tarkkaa tilastoa, koska eri hankealueet tilastoivat asioita eri tavalla.

Poiminta tehtiin 22.11.2018, johon mennessä oli myönnetty 1179 ostopalvelusitoumusta ja henkilötasolla sitoumuksen saaneita ja käyttäneitä oli 969 henkilöä¹⁶. Heistä luvan kyselyn tekemiseen oli antanut 902 henkilöä. Kysely lähetettiin näille 902 henkilölle. Vastauksia tuli takaisin 384 kpl. Vastausprosentti on 42,6, mitä voidaan pitää kohtuullisen hyvänä. Aineiston edustavuutta tarkastellaan luvussa 5. Tutkimusaineistokeruu toteutettiin sähköisellä Webropol-kyselyllä niin, että vastaajan vastauksia ei voitu yhdistää henkilötietoon. Näin vastaajien anonymiteetti säilyi.

Projektin toimenpiteiden hyödyllisyyttä arvioidaan sillä, miten tyytyväisiä vastaajat ovat olleet ostopalvelusitoumuksella hankittuun asiantuntija-apuun, ovatko he kokeneet saaneensa riittävästi apua hanke- tai projektityöntekijöiltä ja onko ostopalvelusitoumuksella hankitulla asiantuntija-avulla ollut vaikutusta koettuun psykososiaaliseen kuormitukseen ja koettuun työkykyyn. Lisäksi hyödyllisyyttä arvioidaan sillä, mitkä tekijät ovat yhteydessä mahdolliseen psykososiaaliseen hyötyyn, jota vastaajat ovat ostopalvelusitoumuksella hankitusta asiantuntija-avusta kokeneet saavansa (tutkimuskysymykset 1-2).

Erityinen mielenkiinto tutkimuksessa on selvittää projektin toimenpiteiden koettuja työkykyvaikutuksia, koska projektin yhtenä tavoitteena on työkyvyttömyyden ennaltaehkäisy (tutkimuskysymys 3). Koetun työkyvyn on todettu olevan vahvassa yhteydessä varhaiseen eläköitymiseen ja työkyvyttömyyseläkkeelle jäämiseen (Gould 2006; Ilmarinen 2004, von Bonsdorff 2010) ja alentuneen psyykkisen terveyden ja toimintakyvyn on todettu olevan voimakkaassa yhteydessä myös vahvoin varhaiseläkeaikomuksiin (Harkonmäki, 2007). Työkykyä kartoitettiin Työkykyindeksiin (Tuomi ym. 1997) sisältyvällä työkykypistemäärällä, jossa vastaaja arvioi omaa työkykyään asteikolla 0-10. Vastaajia pyydettiin arvioimaan työkykyä ennen ostopalvelusitoumuksella hankittua asiantuntija-apua ja avunsaannin jälkeen. Koetun työkyvyn mittarin ajateltiin yksinään riittävän, sillä tämän kysymyksen on todettu olevan voimakkaassa yhteydessä koko työkykyindeksin pistemäärään (Ahlström ym. 2010). Kaikki selitettävät muuttujat on koottu taulukkoon 1.

¹⁶ Ostopalvelusitoumuksiin voidaan myöntää jatkositoumus. Siksi sitoumuksen ja henkilöiden lukumäärät eivät ole samat.

Selittävinä muuttujina (myös taulukossa 1) käytetään ikää, sukupuolta, koulutusta, tuotantosuuntaa, yritysmuotoa, maakuntaa, palvelumuotoa, kuulumista työterveyshuoltoon sekä projekti- tai hanketyöntekijän tarjoamaa ammatillista apua.

Selittävät muuttujat valittiin tarkasteluun aikaisemman tutkimustiedon perusteella. Tiedossa oli, että ikä ja koulutustausta vaikuttavat koettuun työkykyyn niin, että korkeammin koulutetut kokevat työkykynsä paremmaksi, samoin kuin nuoremmat ikäluokat (esim. Gould & Polvinen 2006; Martelin ym. 2006, 71). Sukupuolella ei ole todettu olevan suurta vaikutusta (esim. Gould & Polvinen 2005, 58; Piirainen 2000), mutta tässä tutkimuksessa sukupuoli otettiin mukaan siitä syystä, että maatalousyrittäjänäisten työkyvyttömyysalkavuus on selvästi suurempaa kuin miesten (ETK 2019). Työterveyshuoltoon kuulumisen ja työterveyshuollon aktiivisuus yleensä alentaa työkykyriskiä ja mm. sujuvoittaa kuntoutusprosessia (Gould 2014; Gould 2012). Hypoteesina oli, että työterveyshuoltoon kuulumattomat hyötyisivät projektin toimenpiteistä enemmän.

Taulukko 1. Tutkimuksessa käytetyt selittävät ja selitettävät muuttujat.

Selittävät muuttujat	
Ikä	Koodattu ristiintaulukossa 1=alle 40-vuotta, 2=41-50 vuotta, 3= yli 51 vuotta ja logistisessa regressioanalyysissä 1=alle 40-vuotiaat ja 2=yli 40-vuotiaat. Kysyttiin kyselylomakkeessa valmiiksi luokiteltuna viitenä luokkana.
Sukupuoli	1=mies 2=nainen
Koulutus	1=ei/kurssimuotoista koulutusta, 2=maamieskoulu/emäntäkoulu 3=maatalousalan perustutkinto, 4=agrologi tai agronomi. Koodattu kahteen luokkaan (1-2=0 ja 3-4=1)
Tuotantosuunta	1=lypsykarja, 2=muu nautakarja 3=sika,siipikarja, muu kotieläin, 4=vilja, 5=muu kasvinviljely+sekatilat
Yritysmuoto	1=yhden yrittäjän tila 2=yrittäjäpariskunnan tila 3=yhtymä, avoin yhtiö, osakeyhtiö tms.
Maakunta ¹⁷	1=Etelä-Pohjanmaa, Pohjanmaa, Keski-Pohjanmaa, 2=Etelä-Savo, Pohjois-Savo, Pohjois-Karjala, Etelä-Karjala, Kymenlaakso, 3=Häme, Pirkanmaa, Keski-Suomi, 4=Kainuu, Lappi, Pohjois-Pohjanmaa, 5=Satakunta, Uusimaa, Varsinais-Suomi, Ahvenanmaa
Kuuluminen työterveyshuoltoon	1=kyllä 2=ei
Palvelumuoto	1=talouden asiantuntija-apu, 2=sosiaali- ja terveysalan asiantuntija-apu (kuten psykoterapia, parisuhdeterapia, perheterapia) 3=juridinen asiantuntija-apu
Selitettävät muuttujat	
Tyytyväisyys ostopalvelusitoumuksella hankittuun asiantuntija-apuun.	Kuinka tyytyväinen olit ostopalvelusitoumuksella hankittuun asiantuntija-apuun? Koodattu kahteen luokkaan 1=erittäin/melko tyytyväinen 2=en tyytyväinen, enkä tyytymätön/melko tyytymätön/erittäin tyytymätön
Projekti- tai hanketyöntekijän avun riittävyys	Saitko hanke- tai projektityöntekijöiltä riittävästi apua tilanteesi selvittämiseen? Koodattu kahteen luokkaan: 1=sain apua riittävästi 2=sain apua kohtuullisesti/en saanut apua riittävästi
Vaikutukset psykososiaaliseen kuormitukseen	Arvioi, millaista apua ostopalvelusitoumus tarjosi sinulle seuraaville osa-alueille. Ostopalvelusitoumuksesta oli minulle hyötyä (erittäin paljon - erittäin vähän): 1) omaan jaksamiseen 2) ihmissuhteisiin 3) parisuhteeseen 4) työtyytyväisyyteen 5) talouteen 6) tilan johtamiseen. Koodattu ristiintaulukoinnissa kahteen luokkaan: 1=erittäin/melko paljon, 2=jonkin verran/melko/erittäin vähän. Jatkoanalyysieja varten muodostettu näistä pääkomponenttianalyysin perusteella kaksi summamuuttujaa: 1) asiantuntija-avun koettu sosiaalinen hyöty (oma jaksaminen, ihmissuhteet, parisuhde) 2) asiantuntija-avun koettu ammatillinen hyöty (työtyytyväisyys, talous, tilan johtaminen).
Työkykymuutos	1. Oletetaan, että työkykysi on parhaimmillaan saanut 10 pistettä. Minkä pistemäärän antaisit nykyiselle työkyvyillesi asteikolla 0-10? 2. Minkä pistemäärän olisit antanut työkyvyillesi ennen ostopalvelusitoumuksella hankkimaasi asiantuntija-apua asteikolla 0-10? Muutoksen kuvaamiseksi muuttuja koodattu ensin neljään luokkaan seuraavasti: 1= työkyky parantunut huomattavasti/kohtalaiseen/hyvästi, 2= ei muutosta; työkykyarvio huono sekä ennen että jälkeen asiantuntija-avun, 3= ei muutosta; työkykyarvio kohtalainen/hyvä sekä ennen että jälkeen asiantuntija-avun, 4= työkykyarvio laskenut kohtalaisesta/hyvästä huonoon. Ristiintaulukossa ja logistisessa regressioanalyysissä muutosmuuttuja koodattu kahteen luokkaan (0=ei muutosta työkyvyssä/työkyky huonontunut, 1=työkyky parantunut).

¹⁷ Maakuntia yhdistetty, jotta lukumäärät luokissa pysyvät riittävän suurina tilastollisiin analyyseihin.

Tuotantos suunnan oletettiin vaikuttavan niin, että lypsykarjatilalliset hyötyvät toimenpiteistä eniten, koska lypsykarjatilastoilla on työn sitovuus suurin ja siellä on tutkimusten mukaan havaittu eniten psyykkistä oireilua (Kantar 2017). Yritysmuodon suhteen ei ollut hypoteesia, koska sekä yksintyöskentelevällä, pariskunnittain työskentelevillä että yhtymässä/yrityksessä työskentelevillä on olemassa työyhteisöön tai yksintyöskenteleeseen liittyviä riskitekijöitä.

Maakunta valittiin taustamuuttujaksi, koska oli mielenkiintoista muun muassa nähdä, onko palveluverkoston laadukkuus käyttäjän näkökulmasta tasalaatuinen valtakunnallisesti. Maakuntia yhdisteltiin, jotta luokat pysyivät riittävän suurina tilastolliseen tarkasteluun. Palvelumuodon vaikutukselle ei ollut olemassa etukäteishypoteesia, vaan se valittiin selittäväksi muuttujaksi, koska oli tarpeen saada tietoa siitä, onko jokin asiantuntijapalvelun muoto toista hyödyllisempi. Monimuuttujamallinnuksessa selittäväksi muuttujaksi otetaan myös projekti- ja hanketyöntekijöiden tarjoaman ammatillis-sosiaalisen avun riittävyys sekä hyödyt psykososiaaliseen kuormitukseen (ks. taulukko 1). Mielenkiintona on tässä yhteydessä tarkastella tutkimuksessa käytetyn integroidun työkykykäsityksen pohjalta sitä, ovatko psykososiaaliset tekijät yhteydessä mahdolliseen työkyvyssä tapahtuneeseen parantumiseen. Ennakkohypoteesi oli, että ne ovat yhteydessä työkyvyssä tapahtuneeseen parantumiseen (ks. esim. Järvikoski ym. 2018, 48-50; Aalto ym. 2015).

Ennen varsinaista tulososiota käydään kuvailevin menetelmin läpi sitä, millainen on vastaajien joukko suhteessa koko ostopalvelusitoumuksen saaneiden joukkoon. Lisäksi heitä verrataan kaikkiin maatalousyrittäjiin¹⁸, jotta voidaan samalla havainnollistaa sitä, millaisille maatiloille ostopalvelusitoumuksilla hankittu asiantuntija-apu erityisesti kohdistuu. Tämä tehdään luvussa 5.

Varsinaisessa tulososiossa tarkastellaan aluksi projektin toimenpiteiden koettua hyödyllisyyttä, asiantuntija-apun yhteyttä koettuun psykososiaaliseen kuormitukseen ja sitä, mitkä tekijät ovat yhteydessä mahdolliseen koettuun psykososiaaliseen hyötyyn,

¹⁸ Tilastot on saatu Melan (tilanne 2018) sekä Luonnonvarakeskuksen tilastoista (tilanne 2017). Melassa on tieto sukupuoli-, maakunta ja ikäluokkajakaumasta, Luonnonvarakeskuksessa tuotantosunnista. Taulukon lukumäärät (n) eivät tästä syystä johtuen ole jokaisessa sarakkeessa yhtä suuria, koska tilastointitapa voi olla erilainen.

jota vastaajat ovat ostopalvelusitoumuksella hankitusta asiantuntija-avusta kokeneet saavansa (tutkimuskysymykset 1-2). Näitä analysoidaan ristiintaulukoiden ja pääkomponenttianalyysin ja pääkomponenttianalyysin perusteella tehtyjen summamuuttujien avulla. Tilastollista merkitsevyyttä analysoidaan khin neliötestin kautta. Pääkomponenttianalyysiin päädyttiin, koska vastaajamäärät jäivät melko pieniksi asiantuntija-apuun tyytymättömien luokassa. Summamuuttujia muodostamalla vastaajaluokkia saatiin kasvatettua ja tehtyä tilastollisia testejä luotettavasti.

Pääkomponenttianalyysi tehtiin psykososiaaliseen kuormitukseen¹⁹ liittyvistä muuttujista. Pääkomponenttianalyysi tuotti kaksi psykososiaaliseen kuormitukseen liittyvää faktoria, joista toinen faktori liittyi sosiaalisiin tekijöihin ja psyykkiseen hyvinvointiin (mukana olivat oma jaksaminen, ihmissuhteet ja parisuhde) ja toinen faktori työhön tai ammattiin liittyviin tekijöihin (mukana olivat työtyytyväisyys, talous, tilan johtaminen). Kahden faktorin lataus oli odotettu, koska temaattisesti tässä oli mukana kysymyksiä, jotka selvästi liittyivät toisaalta ihmissuhteisiin ja toisaalta työhön tai ammattiin. Ensimmäinen faktori nimettiin seuraavasti: asiantuntija-avun koettu sosiaalinen hyöty. Toinen faktori nimettiin seuraavasti: asiantuntija-avun koettu ammatillinen hyöty (taulukko 2). Työtyytyväisyys latautui aika tasapuolisesti kummallekin faktorille, mutta se yhdistettiin ammatillisen hyödyn faktoriin²⁰.

Pääkomponenttianalyysin perusteella muodostettiin summamuuttujat näistä kahdesta faktorista. Summamuuttujat luokiteltiin kahteen osaan alkuperäisiä muuttujien luokituksia noudattaen, jossa melko/erittäin paljon asiantuntija-avusta hyötynneet koodattiin yhteen luokkaan ja jonkin verran tai melko/erittäin vähän hyötynneet toiseen luokkaan. Cronbachin alpha²¹ sosiaalista hyötyä mittaavien muuttujien kesken oli 0,84 ja ammatillista hyötyä mittaavilla muuttujilla 0,79 eli summamuuttujien reliabiliteetti on riittävän korkea.

¹⁹ Ostopalvelusitoumuksella hankitun asiantuntija-avun hyödyt omaan jaksamiseen 2) ihmissuhteisiin 3) parisuhteeseen 4) työtyytyväisyyteen 5) talouteen 6) tilan johtamiseen.

²⁰ Cronbachin alpha ei juuri muuttunut paremmaksi, vaikka työtyytyväisyys jätettiin pois. Lisäksi analyysia suoritettiin myös niin, että työtyytyväisyys poistettiin ammatillisen hyödyn faktorista kokonaan, mutta se ei muuttanut minkään analyysin tuloksia.

²¹ Cronbachin alhalla mitataan mittarin konsistenssia eli yhtenäisyyttä. Mitä suurempi arvo on sitä yhtenäisempi mittarin voidaan katsoa olevan (Ylikännö 2015).

Taulukko 2 Pääkomponenttianalyysi asiantuntija-avun vaikutuksista elämän eri osa-alueille, Varimax-rotatio, kommunaliteetit.

	Asiantuntija-avun koettu sosiaalinen hyöty	Asiantuntija-avun koettu ammatillinen hyöty
Asiantuntija-avusta on ollut hyötyä omaan jakamiseen	,750	,323
Asiantuntija-avusta on ollut hyötyä ihmissuhteisiin	,902	,133
Asiantuntija-avusta on ollut hyötyä parisuhteeseen	,876	,111
Asiantuntija-avusta on ollut hyötyä työtyytyväisyyteen	,582	,584
Asiantuntija-avusta on ollut hyötyä tilan johtamiseen	,341	,835
Asiantuntija-avusta on ollut hyötyä talouteen	,028	,903
Ominaisarvo	3,43	1,15
Selitysosuus	57,3%	76,4%

Tämän jälkeen raportissa tarkastellaan projektin toimenpiteiden työkykyvaikutuksia eli sitä, mitkä tekijät ovat yhteydessä työkyvyn muutokseen ja mahdolliseen työkyvyssä tapahtuneeseen parantumiseen (tutkimuskysymys 3). Työkykyvaikutusten tutkimista varten työkykymittarista²² koodattiin uusi muutosmuuttuja seuraavasti:

1= työkyky parantunut huonosta kohtalaiseen/hyvään

2= ei muutosta; työkykyarvio huono sekä ennen että jälkeen asiantuntija-avun

3= ei muutosta; työkykyarvio kohtalainen/hyvä sekä ennen että jälkeen asiantuntija-avun

4= työkykyarvio laskenut kohtalaisesta/hyvästä huonoon.

Luokittelu tehtiin niin, että vastaajat, jotka antoivat työkyvylleen alle 7 pistettä (0-6), luokiteltiin huonon työkyvyn luokkaan ja 7 pistettä tai enemmän (7-10) antaneet kohtalaisen/hyvän työkyvyn luokkaan. Katkaisukohdaksi valittiin seitsemän, koska työkykyarviot ennen ostopalvelusitoumuksella hankittua asiantuntija-apu jäivät keskimäärin

²² Työkykyä ja sen muutosta tiedusteltiin seuraavasti: Oletetaan, että työkyky on parhaimmillaan saanut 10 pistettä. Minkä pistemäärän antaisit nykyiselle työkyvyllesi asteikolla 0-10? 2. Minkä pistemäärän olisit antanut työkyvyllesi ennen ostopalvelusitoumuksella hankkimaasi asiantuntija-apua asteikolla 0-10?

alle seitsemän, eli ajateltiin, että tällä luokittelulla saa muutoksen parhaiten esille²³. Jatkoanalyysia varten työkykypistemäärän muutosmittari koodattiin kahteen luokkaan niin, että toiseen luokkaan koodattiin ne, joilla muutosta työkyvyssä ei ollut tapahtunut tai joilla työkyky oli huonontunut ja toiseen luokkaan koodattiin ne, joilla työkyky oli parantunut.

Työkyvyn muutosta analysoitiin ristiintaulukoiden avulla sekä logistisella regressio-analyysillä. Jatkoanalyysimenetelmäksi valittiin logistinen regressioanalyysi, koska sen avulla voidaan vakioda eri tekijöiden vaikutuksia suhteessa selitettävään muuttujaan ja menetelmän avulla isommasta muuttujajoukosta on mahdollista löytää tekijät, jotka ovat vahvimmin yhteydessä selitettävään muuttujaan. Menetelmä sopii hyvin kyselyaineistojen analysointiin, kun tutkittavana on jonkin tapahtuman tai ilmiön esiintyminen (Perkiö-Mäkelä 2017, 18). Lisäksi logistinen regressioanalyysi soveltuu hyvin tilanteisiin, joissa selitettävä muuttuja, eli tässä yhteydessä työkyvyssä tapahtunut parannus, on dikotominen (Kanniainen 1999). Logistinen regressioanalyysi tehtiin elaboroimalla eli lisäämällä malliin vaiheittain muuttujia ja tarkastelemalla muuttujien yhteyksiä (enter-metodi). Analyysi testattiin myös eteenpäin askeltavalla metodilla, mutta eteenpäin askeltava analyysi tuotti saman lopputuloksen.

Ristiintaulukoiden tilastollisen merkitsevyyden testaamiseen käytetään khin neliötestiä (* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$). Logistisen regressioanalyysin tulokset esitetään riskivetosuhteina (odds ratiot). Tuloksissa raportoidaan riskivetosuhteet, referenssikategoriat²⁴, 95% luottamusvälit ja havaitut tilastolliset merkitsevyydet. Mallin hyvyys varmistettiin omnibus-testillä sekä Hosmer ja Lemeshow:n testillä.

²³ Esimerkiksi Perkiö-Mäkelä ym. (2017) tutkimuksessa maatalousyrittäjien työkykyarviot oli koodattu niin, että hyvän työkyvyn arvio oli luokiteltu 8-10. Tässä tutkimuksessa tätä luokitusta pidettiin kuitenkin liian kapeana, koska tässä työkykyarviot olivat jo lähtökohtaisesti huonommat.

²⁴ Referenssikategoria tarkoittaa luokkaa, johon muita luokkia verrataan.

5. Tutkimusaineiston kuvailua

Taulukossa 3 kuvaillaan tutkimusaineisto taustamuuttujien mukaan. Tähän kyselyyn vastaajista naisia on enemmistö, kolme viidestä. Ikäluokittain tarkasteltuna enemmistö vastaajista on 41-60 -vuotiaita, alle 30-vuotiaita ja yli 60-vuotiaita vastaajia on selvästi vähiten. Vastaajista kolmannes on suorittanut kurssimuotoista koulutusta vailla tutkintoa, maamieskoulun tai emäntäkoulun on käynyt reilu kymmenes vastaajista. Maatalousalan perustutkinto on vajaalla kolmanneksella ja agrologin tai agronomin koulutus on reilulla viidenneksellä vastaajista. Eli yli puolella vastaajista on vähintään tutkintomuotoinen koulutus²⁵.

Lähes puolet vastaajista työskentelee yrittäjäpariskuntana. Yhden yrittäjän omistama tila on 36 prosentilla vastaajista. Sen sijaan yhtymä- tai osakeyhtiömuotoista toimintaa on selvästi harvemmin. Pariskuntien osuus tämän tutkimuksen vastaajista on suurempi kuin maatalousyrittäjillä keskimäärin; vuonna 2015 suurin osa tiloista, noin kaksi kolmasosaa, oli yhden vakuutetun tiloja (Tenhunen & Salonen 2016, 40). Tuotantosuunnittain tarkasteltuna vastaajista selvä enemmistö on lypsykarjatilallisia. Viljatilallisia on viidennes vastaajista, muuta naudanlihatuotantoa noin 13 prosentilla vastaajista. Sika-, siipikarja- ja muuta kotieläintuotantoa on reilulla kymmeneksellä vastaajista.

Maakunnittain tarkasteltuna Pohjois-Pohjanmaalta ja Pohjois-Savosta on eniten vastaajia. Tämä on loogista, koska näissä maakunnissa on eniten lypsykarjatilallisia. Työterveyshuoltoon kuulumisen on yllättävän yleistä vastaajien keskuudessa, sillä noin 73 prosenttia ilmoittaa hankkineensa itselleen työhuollon palvelut. Valtakunnallinen työterveyshuoltopalveluiden hankkineiden osuus on 34 prosenttia (Mela 2019).

²⁵ Vastaavia koulutustietoja valtakunnallisesti ei ole saatavilla, mutta Luonnonvarakeskus on rekisteröinyt koulutusta kaksiluokkaisena: maatalous- ja puutarha-alan työntekijöistä oli vuonna 2016 peruskoulutus (maatalousoppilaitos tms) 34,3 prosentilla ja ylempi koulutus (opisto, ammattikorkeakoulu, yliopisto) 11,5 prosentilla (Luke, 2019c)

Taulukko 3. Vastaajien sukupuoli, ikä, koulutustausta, yritysmuoto, tuotantosuunta, työterveyshuoltoon kuuluminen ja maakunta, % (n).

Sukupuoli		Maakunta²⁶	
Mies	40,7 (155)	Ahvenanmaa	2,6 (10)
Nainen	59,3 (226)	Etelä-Pohjanmaa	6 (23)
Ikäluokka²⁷		Etelä-Savo	4,7 (18)
0-30	9,1 (35)	Häme	5 (19)
31-40	21,4 (82)	Kainuu	2,9 (11)
41-50	31,1 (119)	Keski-Pohjanmaa	3,1 (12)
51-60	31,6 (121)	Keski-Suomi	9,4 (36)
yli 60	6,8 (26)	Kaakkois-Suomi	8 (31)
Koulutus²⁸		Lappi	5 (19)
Kurssimuotoinen koulutus	32,9 (124)	Pirkanmaa	5,7 (22)
maamieskoulu/emäntäkoulu	12,7 (48)	Pohjanmaa	3,9 (15)
maatalousalan perustutkinto	31,6 (119)	Pohjois-Karjala	4,7 (18)
agrologi, agronomi	22,8 (86)	Pohjois-Pohjanmaa	11 (42)
Yritysmuoto		Pohjois-Savo	11,2 (43)
Yhden yrittäjän omistama tila	36,1 (138)	Satakunta	4,2 (16)
Yrittäjäpariskunnan omistama tila	47,9 (183)	Uusimaa	2,6 (10)
Maatalousyhtymä, osakeyhtiö, muu yhtiö	16 (61)	Varsinais-Suomi	9,9 (38)
Tuotantosuunta			
Lypsykarja	46,6 (179)		
Muu nautakarja	12,8 (49)		
Sika, siipikarja, muu kotieläin	11,7 (45)		
Vilja	19 (73)		
Muu kasvinviljely+sekatilat	9,9 (38)		
Työterveyshuoltopalveluiden hankkiminen			
On hankkinut palvelut	72,6 (276)		
Ei ole hankkinut palveluita	27,4 (104)		

²⁶ Maakuntia yhdistelty tilastollisissa analyyseissa (ks. taulukko 1), jotta tilastollisten analyysien ehdot täyttyvät.

²⁷ Koodattu ristiintaulukossa kolmeen luokkaan ja logistisessa kahteen luokkaan (ks. taulukko 1.), jotta tilastollisten analyysien ehdot täyttyvät.

²⁸ Koodattu ristiintaulukossa ja logistisessa kahteen luokkaan (ks. taulukko 1.)

Liitetaulukossa 1 verrataan vielä tutkimusaineistoa suhteessa kaikkiin ostopalvelusitoumuksen saaneisiin maatalousyrittäjiin sekä edelleen kaikkiin MYEL-vakuutettuihin. Taulukko havainnollistaa aineiston edustavuutta eli sitä, millaisia mahdollisia eroja on tutkimuksen aineiston ja kaikkien ostopalvelusitoumuksen saaneiden henkilöiden välillä. Lisäksi taulukko havainnollistaa, millaisille maataloille ostopalvelusitoumuksilla hankittu asiantuntija-apu erityisesti kohdistuu.

Tässä aineistossa naiset ovat ylliedustettuina, kun heidän lukumääräänsä verrataan kaikkiin ostopalvelusitoumuksen saaneisiin. Ero korostuu entisestään, kun jakaumaa vertaa kaikkiin MYEL-vakuutettuihin; naiset ovat selvästi ylliedustettuna ostopalvelusitoumuksen käyttäjinä miehiin verrattuna (liitetaulukko 1).

Tuotantosuunnittain tarkasteltuna ei suuria eroja ole kyselyyn vastanneiden ja kaikkien ostopalvelusitoumusten saaneiden välillä. Kyselyn vastaajina on hivenen vähemmän lypsykarjatilallisia ja hivenen enemmän sekatiloja, eli useamman tuotantosuunnan tiloja, kuin kaikissa ostopalvelusitoumuksen saaneissa, mutta erot ovat niin pieniä, ettei niillä ole oletettavasti vaikutusta tuloksiin. Kun tarkastellaan ostopalvelusitoumuksen saaneita kaikkiin MYEL-vakuutettuihin, havaitaan, että ostopalvelusitoumuksia myönnetään etenkin lypsykarjatilaille, joille kohdistuu lähes puolet myönnettyistä sitoumuksista. Havainto on looginen, sillä tuotantosuunnittain tarkasteltuna etenkin lypsykarjatilalliset ovat kokeneet psyykkistä oireilua, kuten väsymystä ja kuormitusta (esim. Kantar 2017). Myös muille eläintiloille myönnetään ostopalvelusitoumuksia suhteellisesti enemmän verrattuna kaikkiin maatalousyrittäjiin. Tämäkin on loogista, sillä usein muut kuin eläintilat, esimerkiksi kasvinviljelytilat, ovat osa-aikaisia, ja toinen työ on muualla, joten taloudesta johtuva kuormittuneisuus on pienempää ja jaksamiseen liittyviä tukitoimia saa muualta²⁹. Sen sijaan vastaajien ja kaikkien ostopalvelusitoumusten saaneiden välillä ei ole isoja tuotantosuunnittaisia eroja.

Maakunnittain tarkasteltuna havaitaan pieniä painotuseroja. Vastajaajoukosta keski- ja kaakkoissuomalaisen vastausaktiivisuus näyttäisi olevan hivenen vahvempaa kuin

²⁹ Esimerkiksi työterveyshuolto tulee palkkatyön puolelta.

muissa maakunnissa, jos vastaajien määrää suhteuttaa kaikkiin ostopalvelusitoumuksen saaneisiin maakunnittain. Pohjanmaalla eli ruotsinkielisillä alueilla taas vastausaktiivisuus on ollut hivenen vähäisempää. Erot ovat kuitenkin pieniä, joten on oletettavaa, ettei tämä vaikuta tuloksiin. Kun ostopalvelusitoumuksen saaneiden lukuja vertaa kaikkiin Myel-vakuutettuihin maakunnittain, havaitaan, että Etelä-Pohjanmaalla ja Uudellamaalla käytetään ostopalvelusitoumuksia suhteellisesti vähemmän kuin Myel-vakuutettujen kokonaismäärä. Sen sijaan etenkin Pohjois-Savossa, mutta myös Ahvenanmaalla ja Lapissa käytetään sitoumuksia suhteellisesti enemmän. Pohjois-Savo on perinteisesti vahvaa maidontuotantoaluetta, joten voidaan olettaa, että ostopalvelusitoumusten runsas käyttö kyseisellä alueella johtunee tästä.

Ikäluokittain tarkasteltuna vastaajat jakautuvat melko tasaisesti verrattuna kaikkiin ostopalvelusitoumuksen saaneisiin. Verrattuna kaikkiin Myel-vakuutettuihin havaitaan, että nuoremmat ikäluokat käyttävät ostopalvelusitoumuksia enemmän kuin vanhemmat ikäluokat.

6. Tulokset

6.1 Ostopalvelusitoumuksella hankitun asiantuntija-avun ja hanke- ja projekti-työntekijöiden ammatillis-sosiaalisen avun koettu hyödyllisyys

Vastaajilta kysyttiin, millaista asiantuntija-apua he ovat saamallaan ostopalvelusitoumuksella käyttäneet ja miten hyödylliseksi he ovat saamansa avun kokeneet. Vastaajista valtaosa, 81 prosenttia, oli hakenut apua sosiaali- ja terveysalaan kuuluvalla asiantuntijalta, 15 prosenttia oli hakenut apua talousasiantuntijapalveluihin ja 3 prosenttia juridiseen asiantuntija-apuun (taulukko 4). Sosiaali- ja terveysalan palveluista käytettiin eniten psykoterapiaa (38 %), toiseksi eniten käytettiin parisuhdeterapiaa (17 %) sekä psykologia (14 %). Talouden asiantuntijapalveluista käytettiin vähän enemmän ProAgrian neuvontaa kuin muita yksityisiä palveluntuottajia. Juridista asiantuntija-apua on käytetty kaiken kaikkiaan varsin vähän, avioneuvontaan eniten. Vähäinen juridisten palveluiden käyttöaste johtuu pääasiassa siihen liittyvistä kriteereistä eli siitä, että juridisten palveluiden käyttömahdollisuus on melko rajoitettua.³⁰

Taulukko 4. Ostopalvelusitoumuksella hankittu asiantuntija-apu palvelumuotojen mukaan, % (n)

Terapia- ja psykologiapu 81 (269)	Talousasiantuntija-apu 15 (40)	Juridinen asiantuntija-apu 3 (10)
Psykoterapia 38 (118)	ProAgrian neuvoja 55 (22)	avioneuvonta 50 (5)
Parisuhdeterapia 19 (59)	Yksityinen neuvoja 45 (18)	velkaneuvonta 10 (1)
Psykologi 16 (48)		muu 40 (4)
Yksilö+pariterapia 12 (37)		
Perheterapia 2 (7)		
Muu 6 (18)		

Sen, että sosiaali- ja terveysalan palveluntuottajia on käytetty selvästi eniten, voidaan ajatella kertovan teoreettisessa viitekehyksessä esiin tuoduista haasteista, joita maatalousyrittäjät tällä hetkellä kohtaavat (Kivekäs ym. 2015; Kymäläinen ym. 2011; Uthardt

³⁰ Jatkossa palvelumuotoja tarkastellaan vain kolmiluokkaisesti: terapia- ja psykologiapu, talousasiantuntija-apu ja juridinen asiantuntija-apu, koska vastaajamäärät ovat niin pieniä tarkemmissa palvelumuotojen luokissa.

2009). Talousahdinko heijastuu omaan jaksamiseen, työyhteisödynamiikkaan ja koko maatilayrityksen toimintaan, joihin terapiapalveluilla - joko yksilö- parisuhde- tai perheterapialla - haetaan apua. Mutta yksiviivaisesti ei voida ajatella, että heikko talous aiheuttaisi jaksamiseen tai työyhteisödynamiikkaan liittyviä ongelmia. Tilanne voi näkyä myös toiseen suuntaan niin, että työyhteisöongelmista tai omasta jaksamisesta johtuvat ongelmat voivat näyttäytyä maatilatasolla myös tuotannollis-taloudellisina ongelmina. Kaiken kaikkiaan tämänhetkinen tilanne näyttäisi realisoituvan ainakin ostopalvelusitoumusten jakautumisen perusteella enemmän omaan jaksamiseen ja ihmissuhteisiin liittyvinä ongelmina.

Ostopalvelusitoumuksen hyödyllisyyden kartoittamiseksi vastaajilta kysyttiin, kuinka tyytyväisiä he ovat ostopalvelusitoumuksella hankittuun asiantuntija-apuun. Tulosten mukaan ostopalvelusitoumuksilla hankittuun asiantuntija-apuun oltiin varsin tyytyväisiä: 51 prosenttia oli erittäin tyytyväisiä ja 36 prosenttia melko tyytyväisiä saamaansa palveluun (ei taulukossa). Selvästi tyytymättömiä oli vain 5 prosenttia.

Jotta saataisiin tarkempi kuva siitä, ketkä vastaajista olivat tyytyväisiä ostopalvelusitoumuksella hankittuun apuun, tarkasteltiin seuraavaksi ristiintaulukoimalla, syntyykö taustamuuttujien mukaan tarkasteltuna eroja asiantuntija-apuun tyytyväisten ja tyytymättömien välillä (taulukko 5). Hivenen yllättävästi ja ennakkohypoteesien vastaisesti tilastollisesti merkitseviä eroja ei syntynyt minkään taustamuuttujien mukaan tarkasteltuna. Tulos kertonee siitä, että Välitä viljelijästä -projektin toimenpiteet ovat onnistuneet kattavuudeltaan, koska tyytyväisyys asiantuntija-apuun on ollut suurta ja toisaalta kaikki ryhmät, tarkasteltiinpa tyytyväisyyttä iän, sukupuolen, koulutuksen, tuotantosuunnan, yritysmuodon, maakunnan, palvelumuodon tai työterveyshuoltoon kuulumisen näkökulmasta, näyttävät olevan tasaisesti tyytyväisiä saamaansa palveluun.

Taulukko 5: Ostopalvelusitoumuksella hankittuun asiantuntijapalveluun melko/erittäin tyytyväisten ja melko/erittäin tyytymättömien/neutraalien osuus sukupuolen, iän, koulutuksen, tuotantos suunnan, yritysmuodon, maakunnan, ostopalvelusitoumuksen palvelumuodon ja työterveyshuoltoon kuulumisen suhteen, % (n).

	Asiantuntijapalveluun melko/ erittäin tyytyväiset, % (n)	Asiantuntijapalveluun melko/ erittäin tyytymättömät/ neutraalit, % (n)
Sukupuoli		
Mies	87 (134)	13 (20)
Nainen	89 (198)	11 (24)
Ikä		
alle 40	92 (107)	8 (9)
41-50	89 (104)	11 (13)
yli 51 vuotta	83 (100)	17 (21)
Koulutus		
Kurssimuotoinen, maamies- tai emäntä- koulu	88 (149)	12 (21)
Perustutkinto, agrologi/agronomi	89 (181)	11 (22)
Tuotantosunta		
Lypsykarja	85 (15)	15 (26)
Muu nautakarja	90 (43)	10 (5)
Sika, siipikarja, muu kotieläin	88 (39)	12 (5)
Vilja	95 (69)	5 (4)
Muu kasvinviljely + sekatilat	89 (32)	11 (4)
Yritysmuoto		
Yhden yrittäjän tila	88 (122)	12 (16)
Yrittäjäpariskunnan tila	89 (160)	11 (19)
Yhtymä, osakeyhtiö, avoin yhtiö/joku muu	85 (51)	15 (9)
Maakunta		
Etelä-Pohjanmaa, Pohjanmaa, Keski-Poh- janmaa	94 (44)	6 (3)
Etelä-Savo, Pohjois-Savo, Pohjois-Karjala, Etelä-Karjala, Kymenlaakso	88 (96)	12 (13)
Häme, Pirkanmaa, Keski-Suomi	84 (65)	16 (12)
Kainuu, Lappi, Pohjois-Pohjanmaa	92 (66)	8 (6)
Satakunta, Uusimaa, Varsinais-Suomi, Ah- venanmaa	86 (63)	14 (10)
Ostopalvelusitoumuksen palvelumuoto		
Sosiaali- ja terveysalan asiantuntijapalvelu	90 (274)	10 (31)
Talouden asiantuntija-apu	80 (47)	20 (12)
Juridinen asiantuntija-apu	92 (12)	8 (1)
Kuuluuko työterveyshuoltoon		
Kyllä	90 (245)	10 (27)
ei	84 (87)	16 (17)

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Sen lisäksi, että projektin toimenpiteiden hyödyllisyyttä selvitettiin kysymällä tyytyväisyyttä ostopalvelusitoumuksella hankittuun asiantuntija-apuun, selvitettiin sitä kysymällä vastaajilta myös, olivatko he kokeneet maakunnallisten hanke- ja projektityöntekijöiden avun riittäväksi. Hanke- ja projektityöntekijät ovat henkilöitä, jotka tekevät maatalousyrittäjien luona tilannekartoitusta, auttavat maatalousyrittäjiä itse oman osaamisensa puitteissa tai ohjaavat heitä eteenpäin muun avun, kuten terapeuttien, piiriin (ks. kuvio 1). Hanke- ja projektityöntekijät toimivat myös eräänlaisena portinvartijana, sillä vain heidän kauttaaan maatalousyrittäjä voi saada suosituksen ostopalvelusitoumukseen, jolla hän voi ostaa asiantuntija-apua.

Tulosten mukaan vastaajat kokivat hyötynensä hanke- ja projektityöntekijöiden avusta; kolme neljästä koki saaneensa heiltä riittävästi apua oman tilanteen selvittämiseen ja noin kolmannes kohtuullisesti. Neljä prosenttia koki, ettei saanut riittävästi apua (ei taulukossa).

Taulukossa 6 tarkastellaan hanke- ja projektityöntekijöiden avun riittävyyttä taustamuuttujien mukaan. Sukupuolen mukaan tarkasteltuna ei tule tilastollisesti merkitsevää eroa siinä, miten riittäväksi on kokenut hanke- tai projektityöntekijän tarjoaman avun. Ikä sen sijaan on tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä avun riittävyyteen: nuoremmat ovat kokeneet saamansa avun hanke- tai projektityöntekijöiltä riittävämpänä kuin vanhemmat. Kokemus avun riittävyydestä vähenee lineaarisesti, mitä vanhempaan ikäluokkaan mennään. Tulos on looginen, sillä voidaan olettaa, että nuoremmilla on vähemmän kokemusta yritystoiminnasta kuin vanhemmilla ikäluokilla. Lisäksi nuoremmat elävät ruuhkavuosia koittaen sovittaa yhteen työtä ja perhe-elämää, minkä puolestaan voi olettaa heijastuvan omaan jaksamiseen, parisuhteeseen ja laajemminkin perheeseen³¹ (Mela 2019h).

Koulutuksen mukaan tarkasteltuna ei synny tilastollista eroa projekti- tai hanketyöntekijän avun riittävyyden suhteen, kuten ei myöskään tuotantosuuntien tai yritysmuodon mukaan tarkasteltuna. Sen sijaan maakunnan suhteen syntyy tilastollisesti merkitsevää

³¹ Analyysi suoritettiin tarkemmin vielä niin, että ostopalvelusitoumuksen palvelumuotoa tarkasteltiin ikäluokittain. Nuorin ikäluokka oli käyttänyt eniten parisuhde- ja perheterapiaa ja toisaalta taloudellista asiantuntija-apua.

eroa niin, että Kainuun, Lapin ja Pohjois-Pohjanmaan alueella on eniten niitä vastaajia, jotka ovat kokeneet hanke- tai projektityöntekijän avun riittävänä. Tämän voidaan ajatella johtuvan ainakin siitä, että kyseisillä alueilla on vähemmän palveluntuottajia, joten hanke- tai projektityöntekijän oma rooli korostuu. Ostopalvelusitoumuksen palvelumuodon tai työterveyshuoltoon kuulumisen suhteen ei eroja havaita.

Taulukko 6. Hanke- ja projektityöntekijän avun riittäväksi kokeneet sukupuolen, iän koulutuksen, tuotantosuunnan, yritysmuodon, maakunnan, ostopalvelusitoumuksen palvelumuodon ja työterveyshuoltoon kuulumisen suhteen, % (n).

	Hanke- ja projektityöntekijän avun riittäväksi kokeneet, % (n)	Hanke- ja projektityöntekijän avun kohtuulliseksi/riittämättömäksi kokeneet, % (n)
Sukupuoli		
Mies	58 (87)	42 (62)
Nainen	67 (145)	33 (72)
Ikä*		
alle 40	72 (80)*	28 (31)*
41-50	67 (79)*	33 (39)*
yli 51 vuotta	54 (75)*	46 (65)*
Koulutus		
Kurssimuotoinen, maamies- tai emäntäkoulu	60 (99)	40 (66)
Perustutkinto, agrologi/agronomi	67 (134)	33 (65)
Tuotantosuunta		
Lypsykarja	63 (108)	37 (64)
Muu nautakarja	72 (34)	28 (13)
Sika, siipikarja, muu kotieläin	68 (30)	32 (14)
Vilja	56 (40)	44 (31)
Muu kasvinviljely + sekatilat	63 (22)	37 (13)
Yritysmuoto		
Yhden yrittäjän tila	58 (77)	43 (57)
Yrittäjäpariskunnan tila	67 (118)	33 (58)
Yhtymä, osakeyhtiö, avoin yhtiö/joku muu	67 (39)	33 (19)
Maakunta*		
Etelä-Pohjanmaa, Pohjanmaa, Keski-Pohjanmaa	49 (22)*	51 (23)*
Etelä-Savo, Pohjois-Savo, Pohjois-Karjala, Etelä-Karjala, Kymenlaakso	60 (65)*	40 (43)*
Häme, Pirkanmaa, Keski-Suomi	67 (50)*	33 (25)*
Kainuu, Lappi, Pohjois-Pohjanmaa	79 (54)*	21 (14)*
Satakunta, Uusimaa, Varsinais-Suomi, Ahvenanmaa	59 (43)*	41 (30)*
Ostopalvelusitoumuksen palvelumuoto		
Terapia- ja psykologiapu	63 (189)	37 (111)
Talouden asiantuntija-apu	62 (34)	38 (21)
Juridinen asiantuntija-apu	77 (10)	23 (3)
Kuuluuko työterveyshuoltoon		
Kyllä	64 (171)	36 (97)
ei	62 (62)	38 (38)

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Tyytyväisyyttä ostopalvelusitoumuksella hankittuun asiantuntija-apuun tarkasteltiin vielä analysoimalla, onko sillä yhteyttä hanke- tai projektityöntekijältä saatuun avun riittävyyteen (taulukko 7). Hanke- tai projektityöntekijän tarjoaman avun riittävyydellä on tilastollisesti erittäin merkitsevä yhteys siihen, onko vastaaja tyytyväinen ostopalvelusitoumuksella hankittuun asiantuntija-apuun. Jos vastaaja on kokenut saaneensa riittävästi apua hanke- tai projektityöntekijältä, on tyytyväisyys ostopalvelusitoumuksella hankittuun asiantuntija-apuun selvästi suurempaa (taulukko 7).

Taulukko 7. Ostopalvelusitoumuksella hankittuun asiantuntijapalveluun melko/erittäin tyytyväisten ja melko/erittäin tyytymättömien/neutraalien osuus hanke- ja projektityöntekijöiden tarjoaman avun riittävyyden mukaan, % (n).

	Asiantuntijapalveluun melko/erittäin tyytyväiset, % (n)	Asiantuntijapalveluun melko/erittäin tyytymättömät/neutraalit, % (n)
Hanke- ja projektityöntekijöiden apu riittävää	69 (224)***	31 (101)***
Hanke- ja projektityöntekijöiden apu kohtalaista/ei riittävää	22 (9)***	78 (32)***

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Tuloksen voi ajatella johtuvan muun muassa hanke- ja projektityöntekijöiden tekemästä palveluohjauksesta ja palveluohjaustilanteesta syntyneestä vuorovaikutuksesta. Hanke- tai projektityöntekijä voi oman alueellisen verkostoasiantuntemuksensa pohjalta esimerkiksi suositella maatalousyrittäjille asiantuntijoita, joilta yrittäjä voi ostaa palveluita. Lisäksi projekti- tai hanketyöntekijä voi toimia prosessissa rinnalla kulkijana. Voidaan olettaa, että jos kokemus palveluohjauksesta tai sopivan terapeutin löytämisestä on hyvä, ja kokemus seurannasta tai rinnalla kulkemisesta on hyvä, on tyytyväisyys ostopalvelusitoumuksella hankittuun asiantuntijapalveluun suurempaa.

6.2 Asiantuntija-avun vaikutukset psykososiaaliseen kuormitukseen

Vastaajia pyydettiin arvioimaan, miten hyödyllisenä he ovat kokeneet ostopalvelusitoumuksella hankitun asiantuntija-avun suhteessa psykososiaaliseen kuormitukseen: ihmissuhteisiin, omaan jaksamiseen, työtyytyväisyyteen, tilan johtamiseen ja talouteen. Tulosten mukaan asiantuntija-apu on auttanut selvästi eniten omaan jaksami-

seen (taulukko 8). Noin kahdeksan kymmenestä arvioi, että oma jaksaminen on parantunut avun myötä. Ihmissuhteisiin kokee saaneensa apua kaksi kolmasosaa, parisuhteeseen reilu puolet vastaajista. Työtyytyväisyys on kohentunut kahdella viidesosalla vastaajista. Mielenkiintoista on havaita, että selvästi vähemmän hyötyä asiantuntija-avusta on ollut tilan johtamiseen tai talouteen, sillä näiden suhteen vastaajissa on enemmän asiantuntija-apuun tyytymättömiä kuin tyytyväisiä.

Se, että asiantuntija-avun ei koeta hyödyttäneen kovin paljon tilan taloutta tai johtamista, voi heijastaa ensinnäkin sitä, että maatilojen talousongelmat ovat niin suuria, että niihin on vaikea löytää ratkaisuja 500 euron suuruisella ostopalvelusitoumuksella. Tällä summalla saa hankittua usein riittävän monta käyntikertaa terapiapalveluihin, jotta jaksamiseen tai ihmissuhteisiin liittyviä ongelmia saadaan työstettyä eteenpäin, mutta vastaavalla summalla on vaikea saada talouden ongelmia ratkaistuksi (suullinen tiedonanto, Mela, 2018). Tämä johtunee siitä, että tämänhetkisen taloudellisen toimintaympäristön ongelmat ovat niin monisyisiä ja ongelmat johtuvat ennen kaikkea matalista tuottajahinnoista (Maaseudun Tulevaisuus, 2019), sekä kasvaneista tuotantokustannuksista (Luke, 2019b). Tulos herättää myös kysymyksen, onko maatalousyrityksille tarjottava asiantuntija-apu talouteen riittävän osaavaa kohtaamaan tämänhetkiset monisyiset talousongelmat.

Taulukko 8. Ostopalvelusitoumuksella hankitun asiantuntija-avun hyödyllisyys elämän eri osa-alueisiin: omaan jaksamiseen, ihmissuhteisiin, parisuhteeseen, työtyytyväisyyteen, tilan johtamiseen ja tilan talouteen, % (n).

	Asiantuntija-avusta hyötyä erittäin/melko paljon, % (n)	Asiantuntija-avusta hyötyä jonkin verran/ melko/erittäin vähän, % (n)
Oma jaksaminen	82,1 (302)	17,9 (66)
Ihmissuhteet	65,2 (234)	34,9 (125)
Parisuhde	55,7 (157)	44,3 (125)
Työtyytyväisyys	40,3 (139)	59,7 (205)
Tilan johtaminen	29,2 (100)	70,8 (243)
Talous	27,4 (91)	72,6 (241)

Jatkoanalyysija varten psykososiaaliseen kuormitukseen liittyvät eri osa-alueet haluttiin tiivistää ja tämän takia niistä tehtiin pääkomponenttianalyysi. Pääkomponenttianalyysi tuotti kaksi faktoria (ks. tarkemmin luku 4), joista toinen faktori liittyi sosiaaliin tekijöihin ja psyykkiseen hyvinvointiin (mukana olivat oma jaksaminen, ihmissuhteet ja parisuhde) ja toinen faktori työhön tai ammattiin liittyviin tekijöihin (mukana olivat työtyytyväisyys, talous, tilan johtaminen). Ensimmäinen faktori nimettiin seuraavasti: asiantuntija-avun koettu sosiaalinen hyöty ja toinen faktori nimettiin seuraavasti: asiantuntija-avun koettu ammatillinen hyöty (ks. taulukko 9). Faktoreista muodostettiin summamuuttujat, jossa vastaajat jaettiin kahteen luokkaan: niihin, jotka ovat kokeneet hyötyvänsä asiantuntija-avusta melko/erittäin paljon ja niihin, jotka ovat kokeneet hyötyvänsä asiantuntija-avusta jonkin verran tai melko/erittäin vähän.

Seuraavaksi tarkastellaan ristiintaulukoimalla, ovatko eri taustamuuttujat yhteydessä näihin kahteen summamuuttujaan (taulukko 9). Tulosten mukaan osa taustamuuttujista on tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä siihen, onko kokenut hyötyvänsä asiantuntija-avusta. Ensinnäkin naisten ja miesten välillä on eroja siinä, onko vastaaja kokenut saavansa asiantuntijapalvelusta hyötyä ammatillisesti. Miehistä on naisia suurempi osa niitä, jotka ovat hyötäneet ostopalvelusitoumuksella hankitusta asiantuntija-avusta ammatillisesti. Tulos saattaa heijastella maatalousyrittäjien usein vielä melko sukupuolittunutta työnjakoa, jossa mies on usein päävastuullinen tilan johtamisesta ja taloudesta (ks. esim. Kallioniemi 2013). Sen sijaan sosiaalista hyötyä mittaavaan muuttujaan naisten ja miesten suhteen ei ole eroa eli sekä miehet että naiset ovat kokeneet saaneensa hyötyä asiantuntija-avusta omaan jaksamiseen ja ihmissuhteisiin.

Läällä on yhteyttä sekä sosiaalista että ammatillista hyötyä mittaavaan muuttujaan niin, että nuoremmissa on vanhempia ikäluokkia suurempi osa niitä, jotka kokevat saaneensa ostopalvelusitoumuksella hankitusta asiantuntija-avusta hyötyä. Tulos on linjassa jo aiemmin havaitun yhteyden suhteen, jonka mukaan nuoremmat kokivat hanke- tai projektityöntekijöiltä saamansa avun riittävämpänä kuin vanhemmat. Myös tässä voidaan ajatella nuorempien hyötyn ostopalvelusitoumuksella hankitusta asiantuntija-avusta enemmän, koska nuoremmilla on vähemmän kokemusta yritystoimin-

nasta kuin vanhemmilla. Lisäksi nuoremmat elävät ruuhkavuosia koittaen sovittaa yhteen työtä ja perhe-elämää, minkä puolestaan voi olettaa heijastuvan omaan jaksamiseen, parisuhteeseen ja laajemminkin perheeseen (Mela 2019h).

Koulutuksen suhteen tarkasteltuna ei synny eroja. Ennakkohypoteesina oli, että lypsykarjatilalliset olisivat hyöttyneet erityisesti sosiaalisesta asiantuntija-avusta (Kantar 2017), mutta näin ei näyttäisi olevan, sillä tuotantosuunnittain tarkasteltuna tilastollisesti merkitseviä eroja ei synny. Maakunnittain tarkasteltuna havaitaan, että etenkin sosiaalisen hyödyn mittarin suhteen ei ole juurikaan maakunnallisia eroja eli tämän voidaan ajatella heijastavan sitä, että terapeuttien ja psykologien palveluverkosto on tasalaatuinen valtakunnallisesti. Ammatillisen hyödyn mittarin suhteen on enemmän hajontaa, mutta erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä kummassakaan.

Taulukko 9. Ostopalvelusitoumuksella hankitun asiantuntija-avun vaikutus psykososiaaliseen kuormitukseen, summamuuttujina asiantuntija-avun koettu sosiaalinen hyöty ja asiantuntija-avun koettu ammatillinen hyöty. Mukana niiden vastaajien %-osuus ja n, jotka ovat vastanneet palvelusta olleen hyötyä melko tai erittäin paljon.

	Psykososiaaliset vaikutukset	
	Asiantuntija-avun koettu sosiaalinen hyöty, % (n)	Asiantuntija-avun koettu ammatillinen hyöty, % (n)
Sukupuoli		
Mies	56,8 (88)	40 (62)*
Nainen	56,6 (128)	30,5 (69)*
Ikä		
alle 40	68,4 (80)**	43,6 (51)*
41-50	52,9 (63)**	33,6 (40)*
yli 51 vuotta	50,3 (74)**	27,2 (40)*
Koulutus		
Kurssimuotoinen, maamies- tai emäntäkoulu	54,1 (93)	30,2 (52)
Perustutkinto, agrologi/agronomi	60 (123)	37,6 (77)
Tuotantosuunta		
Lypsykarja	53,6 (96)	33 (59)
Muu naudakarja	63,3 (31)	34,7 (17)
Sika, siipikarja, muu kotieläin	46,7 (21)	35,6 (16)
Vilja	67,1 (49)	31,5 (23)
Muu kasvinviljely + sekatilat	52,6 (20)	42,1 (16)
Yritysmuoto		
Yhden yrittäjän tila	56,5 (78)	37,7 (52)
Yrittäjäpariskunnan tila	55,7 (102)	31,1 (57)
Yhtymä, osakeyhtiö, avoin yhtiö/joku muu	59 (36)	36,1 (22)
Maakunta		
Etelä-Pohjanmaa, Pohjanmaa, Keski-Pohjanmaa	60 (30)	30 (15)
Etelä-Savo, Pohjois-Savo, Pohjois-Karjala, Etelä-Karjala, Kymenlaakso	55,5 (61)	29,1 (32)
Häme, Pirkanmaa, Keski-Suomi	54,5 (42)	28,6 (22)
Kainuu, Lappi, Pohjois-Pohjanmaa	54,2 (39)	47,2 (34)
Satakunta, Uusimaa, Varsinais-Suomi, Ahvenanmaa	60,8 (45)	37,8 (28)
Ostopalvelusitoumuksen palvelumuoto		
Terapia-/ ja psykologipalvelut	62,9 (195)***	27,4 (85)***
Talouden asiantuntija-apu	27,1 (16)***	64,4 (38)***
Juridinen asiantuntija-apu	46,2 (6)***	61,5 (8)***
Kuuluuko työterveyshuoltoon		
Kyllä	57,2 (158)	32,2 (89)
Ei	56,7 (59)	39,4 (41)

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Ostopalvelusitoumuksen palvelumuoto sen sijaan näyttää vaikuttavan vahvasti siihen, onko kokenut saavansa asiantuntijapalveluista hyötyä. Selvästi yli puolet niistä vastaajista, jotka ovat käyttäneet terapiapalveluita (sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijapalveluita) kokee hyötynensä avusta sosiaalisesti³². Juridista asiantuntija-apua käyttäneistä kaksi viidestä kokee hyötynensä sosiaalisesti ja talousasiantuntijoita käyttäneistä yksi viidestä kokee hyötynensä asiantuntija-avusta. Tulokset ovat loogisia, koska voidaan ajatella, että terapiapalveluita käyttäneet saavat ennen kaikkea eväitä omaan jaksamiseen ja ihmissuhteisiin. Valtaosa talouden ja juridiikan asiantuntija-apua käyttäneistä kokee puolestaan hyötynensä avusta ammatillisesti. Tämäkin tulos on looginen, koska kummatkin asiantuntijapalvelun muodot fokusoituvat talouteen ja johtamiseen, jotka vaikuttavat välillisesti työtyytyväisyyteen (ks. esim. Herzberg 1968). Kaiken kaikkiaan on kuitenkin mielenkiintoista huomata, että kaikista asiantuntija-avun muodoista koetaan olleen hyötyä sekä ammatillisesti että sosiaalisesti. Tämä kertoo maatilantoimintaan vaikuttamisen systeemisestä luonteesta (vrt. Mäkitalo 2001; Mäkitalo ym. 2008) eli siitä, että yhdelle osa-alueelle hankittu asiantuntija-apu voi vaikuttaa myönteisesti myös muille elämänalueille³³. Pohjimmiltaan usealla maatilalla ongelmat ovat taloudellisia, mutta niiden seuraukset ovat sekä taloudellisia, terveydellisiä että sosiaalisia (Maaseudun Tulevaisuus 2019) ja asiantuntija-apu edellä mainituille elämänalueille läikkyy myös muille elämänalueille.

6.3. Ostopalvelusitoumuksella hankitun asiantuntija-avun vaikutus koettuun työkykyyn

Projektin toimenpiteiden hyödyllisyyttä arvioitiin myös toimenpiteiden työkykyvaikutusten kautta. Vastaajia pyydettiin arvioimaan omaa työkykyään ennen ostopalvelusitoumuksella hankittua asiantuntija-apua sekä arvioimaan tämänhetkinen työkykyänsä (asiantuntija-avun jälkeen) asteikolla 0-10. Ennen ostopalvelusitoumuksella hankittua asiantuntija-apua vastaajat antoivat työkyvylleen pistemääräksi 4,9. Asiantuntija-avun

³² Palvelumuotoja tarkasteltiin myös yksityiskohtaisemmin ja havaittiin, että parisuhdeterapiaa käyttäneet kokivat hyötynensä asiantuntija-avusta eniten. Näitä ei kuitenkaan esitellä laajemmin, koska osassa luokkia vastaajamäärät jäivät liian pieniksi tilastolliseen analyysiin.

³³ Tähän liittyen mielenkiintoinen yksityiskohta yksityiskohtaisimmissa analyysissä oli, että vastaajat kokivat saaneensa yksityisestä talousneuvonnasta yhtä paljon hyötyä sekä ammatillisesti että sosiaalisesti.

jälkeen työkykypistemääräksi annettiin 6,9 eli oma arvio työkyvystä oli asiantuntija-avun seurauksena noussut keskimäärin jopa 2 yksikköä.

Erityisenä mielenkiintona tutkimuksessa oli se, kuinka suurella osalla vastaajista koettu työkyky on parantunut asiantuntija-avun myötä ja mitkä tekijät siihen ovat yhteydessä. Sen takia työkykyarviosta muodostettiin aluksi neliluokkainen muuttuja (1= työkyky parantunut, 2= työkyky pysynyt huonona, 3= työkyky pysynyt hyvänä, 4=työkyky heikennyt), joka kuvaa työkyvyssä tapahtuneita muutoksia³⁴. Työkyvyssä tapahtuneet muutokset esitetään taulukossa 10.

Taulukko 10. Koetussa työkyvyssä tapahtunut muutos ostopalvelusitoumuksella hankitun asiantuntija avun myötä, % (n).

Työkyvyn muutos: koettu työkyky ennen asiantuntija-apua sekä työkyky asiantuntija-avun jälkeen	
Työkykypistemäärä 0-6 (huono) ennen asiantuntija-apua, työkykypistemäärä 7-10 (kohtalainen/hyvä) asiantuntija-avun jälkeen: työkyky parantunut	44,5 (171)
Työkykypistemäärä 0-6 (huono) ennen asiantuntija-apua, työkykypistemäärä 0-6 (huono) asiantuntija-avun jälkeen: työkyky pysynyt ennallaan	29,4 (113)
Työkykypistemäärä 7-10 (kohtalainen/hyvä) ennen asiantuntija-apua, työkykypistemäärä 7-10 (kohtalainen/hyvä) asiantuntija-avun jälkeen: työkyky pysynyt ennallaan	24 (92)
Työkykypistemäärä 7-10 (kohtalainen/hyvä) ennen asiantuntija-apua, työkykypistemäärä 0-6 (huono) asiantuntija-avun jälkeen: työkyky huonontunut	2 (8)

Parannusta koetussa työkyvyssä oli tapahtunut lähes puolella, noin 45 prosentilla vastaajista, joilla työkykypistemäärä oli noussut huonosta kohtalaiseen tai hyvään. Noin 30 prosentilla vastaajista koettu työkyky oli pysynyt huonona asiantuntija-avusta huolimatta. Noin neljäsosalla vastaajista oli työkykypistemäärä kohtalainen tai hyvä sekä ennen asiantuntija-apua että sen jälkeen. Heikennystä työkykypistemäärässä asiantuntija-avun jälkeen oli tapahtunut 2 prosentilla vastaajista.

Sitä, että 45 prosentilla vastaajista oli työkyky parantunut, voidaan pitää melko suuren osuutena. Vastaavia asetelmia, joista voisi hakea vertailukohtaa tulokseen, on vai-

³⁴ Työkykymuuttujan muodostamisesta ja luokituksesta tarkemmin luvussa 4.

kea löytää, mutta esimerkiksi Pensola & Laihiala (2010) havaitsivat pienyrittäjille suunnatussa, omaa jaksamista ja työhyvinvointia tukevassa hankkeessa, yrittäjien työkyvyssä selvästi pienempiä muutoksia kuin tässä tutkimuksessa havaittiin. Pienyrittäjien työkykyä ylläpitävässä hankkeessa työkykynsä hyväksi (työkykypistemäärä >8) kokevia oli ensimmäisessä mittauksessa 36 prosenttia vastaajista, toisessa mittauksessa 39 prosenttia vastaajista eli työkyky koheni 3 prosentilla vastaajista.

Työkykymuutosten lisäksi tutkimuksen mielenkiintona oli selvittää, mitkä tekijät selittävät työkyvyssä tapahtunutta parannusta. Siksi työkyvyn muutos luokiteltiin edelleen kahteen luokkaan³⁵ ja tarkasteltiin aluksi ristiintaulukon avulla, syntyikö taustamuuttujien mukaan tarkasteltuna eroja suhteessa työkyvyn muutokseen. Lisäksi tässä vaiheessa tarkasteluun otettiin myös asiantuntija-avun riittävyys ja sosiaalisen ja ammatillisen hyödyn mittarit selittäviksi muuttujiksi (taulukko 11).

Naisten ja miesten välillä ei ole eroja työkyvyssä tapahtuneessa muutoksessa. Ikäluokittain tarkasteltuna havaitaan, että nuoremmissa on suurempi osa niitä, jotka kokevat työkykynsä parantuneen, mutta erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä. Sen sijaan koulutus on tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä työkyvyssä tapahtuneeseen muutokseen; korkeammin koulutettujen (vähintään opistotasoinen tutkinto) ryhmässä on suurempi osa niitä, joiden työkyky on parantunut. Tuotantosuunnan tai maakunnan mukaan tarkasteltuna erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä.

³⁵ Toiseen luokkaan koodattiin ne, joilla työkyvyssä oli tapahtunut parannusta ja toiseen luokkaan ne, joilla työkyky oli pysynyt samana tai heikentynyt.

Taulukko 11. Sukupuolen, iän, koulutuksen, tuotantos suunnan, yritysmuodon, maakunnan, palvelumuodon, työterveyshuoltoon kuulumisen, asiantuntija-avun koetun sosiaalisen ja ammatillisen hyödyn sekä hanke- ja projektityöntekijöiden tarjoaman avun riittävyyden yhteydet työkyvyssä tapahtuneeseen muutokseen, % (n).

	Työkyky parantunut	Työkyky pysynyt ennallaan/huonontunut
Sukupuoli		
Mies	43,2 (67)	56,8 (88)
Nainen	45,6 (103)	54,4 (123)
Ikä		
alle 40	51,3 (66)	48,7 (57)
41-50	44,5 (53)	55,5 (66)
yli 51 vuotta	39,5 (58)	60,5 (89)
Koulutus		
Kurssimuotoinen, maamies- tai emäntäkoulu	39,5 (68)*	60,5 (104)
Perustutkinto, agrologi/agronomi	50,2 (103)*	49,8 (102)
Tuotantosunta		
Lypsykarja	40,8 (73)	59,2 (106)
Muu nautakarja	38,8 (19)	61,2 (30)
Sika, siipikarja, muu kotieläin	53,3 (24)	46,7 (21)
Vilja	52,1 (38)	47,9 (35)
Muu kasvinviljely+sekatilat	44,7 (17)	55,3 (21)
Yritysmuoto		
Yhden yrittäjän tila	45,7 (63)	54,3 (75)
Yrittäjäpariskunnan tila	45,9 (84)	54,1 (99)
Yhtymä, osakeyhtiö, avoin yhtiö/joku muu	37,7 (23)	62,3 (838)
Maakunta		
Etelä-Pohjanmaa, Pohjanmaa, Keski-Pohjanmaa	50 (25)	50(25)
Etelä-Savo, Pohjois-Savo, Pohjois-Karjala, Etelä-Karjala, Kymenlaakso	42,7 (47)	57,3 (63)
Häme, Pirkanmaa, Keski-Suomi	39 (30)	61 (47)
Kainuu, Lappi, Pohjois-Pohjanmaa	38,9 (28)	61,1 (44)
Satakunta, Uusimaa, Varsinais-Suomi, Ahvenanmaa	55,4 (41)	44,6 (33)
Ostopalvelusituksen palvelumuoto		
Terapia-apu/psykologipalvelut	45,8 (142)	54,2 (168)
Talouden asiantuntija-apu	44,1 (26)	55,9 (33)
Juridinen asiantuntija-apu	23,1 (3)	76,9 (10)
Kuuluuko työterveyshuoltoon		
Kyllä	44,9 (124)	55,1 (152)
Ei	44,2 (46)	55,8 (58)
Asiantuntija-avun koettu sosiaalinen hyöty		
hyötyä erittäin/melko paljon	53,5 (116)***	46,5 (101)***
hyötyä jonkin verran/erittäin/melko vähän	32,9 (55)***	67,1 (112)***
Asiantuntija-avun koettu ammatillinen hyöty		
hyötyä erittäin/melko paljon	55,7 (73)***	44,3 (58)***
hyötyä jonkin verran/erittäin/melko vähän	38,7 (98)***	61,3 (155)***
Hanke- ja projektityöntekijöiden avun riittävyys		
Sai riittävästi apua	52,1 (122)***	47,9(112)***
Sai apua kohtuullisesti/ei riittävästi	33,3 (45)***	66,7 (90)***

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Sen sijaan sillä, onko kokenut saavansa asiantuntija-avusta hyötyä sosiaalisesti tai ammatillisesti tai onko kokenut saaneensa riittävästi apua hanke- tai projektityöntekijöiltä, on tilastollisesti erittäin merkitsevästi yhteydessä työkyvyssä tapahtuneeseen

muutokseen. Selvästi yli puolet niistä vastaajista, jotka ovat kokeneet saaneensa asiantuntija-avusta hyötyä sosiaalisesti tai ammatillisesti, kokevat työkykynsä parantuneen. Mielenkiintoista onkin havaita, että vaikka vastaajat eivät ole kokeneet kovin paljon hyötyä asiantuntija-avusta suhteessa tilan talouteen, johtamiseen tai työttyväisyyteen³⁶, on ammatillisen hyödyn mittari kuitenkin yhteydessä työkyvyssä tapahtuneeseen muutokseen. Tulos on varsin samansuuntainen kuin Aallon ym. (2015) havainnot Kelan työhönkuntoutumiseen liittyvässä tutkimuksessa, jossa psykososiaalinen hyvinvoinnin kohentuminen oli selvässä yhteydessä työkyvyn parantumiseen. Tulos myös tukee tutkimuksen integroitua työkykykäsitystä, jossa työkyky nähdään yksilön, hänen työnsä ja työympäristön muodostaman systeemin ominaisuutena (Järvikoski & Härkäpää, 2011, 115).

Jatkoanalyysi tehtiin logistisella regressioanalyysillä, koska tavoitteena oli selvittää tarkemmin havaittuja yhteyksiä ja tarkentaa analyysia mallilla, joka ottaa huomioon mahdollisia sekoittavia tekijöitä. Erityisenä mielenkiintona oli myös selvittää, säilyvätkö ristiintaulukossa havaitut yhteydet asiantuntija-avun koetusta ammatillisesta ja sosiaalisesta hyödystä työkyvyn paranemiseen, kun mukaan otetaan sekoittavia tekijöitä ja vakioidaan iän ja sukupuolen merkitys. Oletuksena tutkimuksen intergoidun työkykykäsityksen mukaisesti oli, että ne olisivat yhteydessä selitettävään muuttujaan eli työkyvyssä tapahtuneeseen parantumiseen (ks. esim. Järvikoski ym. 2018, 48-50).

Tulokset on esitetty taulukossa 12. Asiantuntija-avun koettu ammatillinen ja sosiaalinen hyöty olivat edelleen tilastollisesti erittäin merkitsevässä yhteydessä selitettävään muuttujaan, kun mallissa vakioitiin ikä ja sukupuoli (taulukko 12, malli 0). Tämän jälkeen analysoitiin koulutuksen yhteyttä selitettävään muuttujaan, koska ristiintaulukoinnilla sen yhteys nousi tilastollisesti merkitseväksi. Toisaalta mielenkiintona oli analysoida, muuttaisiko koulutuksen lisääminen asiantuntija-avun koettua sosiaalista ja ammatillista hyötyä. Koulutuksen lisääminen malliin heikensi hivenen asiantuntija-avun koettua sosiaalisen hyödyn tilastollista merkitsevyyttä selitettävään muuttujaan, mutta koulutuksella itsellään ei ollut enää yhteyttä selitettävään muuttujaan (taulukko 12, malli 1).

³⁶ Katso alaluku 6.2

Seuraavaksi malliin lisättiin tuotantosuunta ja yritysmuoto (malli 2), mutta näillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä selitettävään muuttujaan. Näiden lisääminen malliin heikensi hivenen asiantuntija-avun koetun sosiaalisen ja ammatillisen hyödyn tilastollista yhteyttä selitettävään muuttujaan. Seuraavassa vaiheessa malliin (malli 3) lisättiin palvelumuodot ja työterveyshuoltoon kuuluminen, mutta nämäkään eivät muuttaneet jo havaittuja yhteyksiä.

Seuraavaksi malliin lisättiin maakunta (malli 4), koska oli mielenkiintoista nähdä, muuttisivatko esimerkiksi eri palvelumuotojen yhteydet selitettävään muuttujaan sillä hypoteesilla, että eri maakunnissa palvelutarjonta voi olla kattavuudeltaan ja laadultaan erilaista. Tilastolliset yhteydet palvelumuotojen suhteen eivät kuitenkaan muuttuneet.

Lopuksi malliin (malli 5) lisättiin hanke- ja projektityöntekijän tarjoaman avun riittävyys. Tämä oli tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä työkyvyssä tapahtuneeseen kohenemiseen. Toisin sanoen, jos vastaaja koki saaneensa projekti- tai hanketyöntekijältä riittävästi ammatillista apua, oli riskivertosuhde (odds) kuulua työkyvyn parantumisen luokkaan kaksinkertainen. Tulos oli linjassa jo aiemmin tuloksissa havaittuun yhteyteen: jos vastaaja oli kokenut saaneensa riittävästi apua hanke- tai projektityöntekijältä, oli myös tyytyväisyys ostopalvelusitoumuksella hankittuun asiantuntija-apuun suurempaa. Lisäksi tulos on looginen verrattuna myös aikaisempiin tutkimuksiin. Esimerkiksi Liukko ja Kuuva (2015) havaitsivat tutkimuksessaan, että tuloksellisiin työkykyongelmien hallintaprosesseihin tarvittaisiin asiakkaiden rinnalla kulkevia tukihenkilöitä, joilla olisi pitkäkestoinen kokonaisvastuu kuntoutumisen prosesseista. Saman havaitsi myös Piirainen (2018), jonka mukaan vastuullinen asiakasohjaus on keskeisessä roolissa kuntoutuksen tuloksellisuudessa. Ruotsalaisessa osatyökykyisiä nuoria koskevassa tutkimuksessa havaittiin myös, että tehokkaimmin nuorten työllistymistä edistää työpaikoille viety tuetun työllistymisen malli yhdistettynä henkilökohtaiseen tukeen / case manager -tyyppisen tukeen (Försäkringskassan 2017), samoin case management -työotteen merkityksellisyys on todettu kansainvälisesti (World Report on Disability 2011, 244-245)

Taulukko 12. Taustamuuttujien, hanke- ja projektityöntekijöiden avun riittävyyden sekä asiantuntija-avun sosiaalisen ja ammatillisen hyödyn yhteydet työkyvyssä tapahtuneeseen parantumiseen. Ikä ja sukupuoli vakioitu. Odds ratiot ja 95% luottamusvälit.

	Malli 0	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 4	Malli 5
Asiantuntija-avun ko- ettu sosiaalinen hyöty (ref. ei hyötyä)	2,131*** (1,384-3,281)	2,045*** (1,324-3,160)	2,058** (1,317-3,216)	2,093** (1,302-3,365)	2,039** (1,268-3,280)	2,028** (1,235-3,392)
Asiantuntija-avun ko- ettu ammatillinen hyöty (ref. ei hyötyä)	1,831** (1,174-2,857)	1,885** (1,183-2,902)	1,852** (1,192-2,981)	1,972** (1,196-3,109)	1,972** (1,169-3,251)	1,787* (1,067-2,991)
Koulutus (ref. mata- lampi koulutus)		1,427 (,909-2,241)	1,414 (,878-2,236)	1,464 (,911-2,355)	1,473 (,913-2,377)	1,497 (,910-2,467)
Tuotantosuunta (ref. muu) Lypsykarja			,619 (,279-1,372)	,652 (,289-1,470)	,687 (,307-1,535)	,666 (,288-1,542)
Muu nauta			,589 (,231-1,500)	,586 (,228-1,504)	,561 (,219-1,442)	,459 (,171-1,227)
Muu kotieläin			1,363 (,516-3,597)	1,528 (,566-4,123)	1,257 (,430-3,474)	1,142 (,401-3,251)
Viljattila			1,126 (,476-2,660)	1,162 (,438-2,795)	1,091 (,450-2,643)	,989 (,380-2,366)
Yritysmuoto (ref. yhtymä/osakeyhtiö tms.) Yhden yrittäjän omis- tama tila			1,298 (,656-2,565)	1,227 (,712-2,463)	1,236 (,613-2,492)	1,332 (,647-2,744)
Yrittäjäpariskunnan omistama tila			1,484 (,772-2,835)	1,378 (,712-2,666)	1,472 (,752-2,898)	1,419 (,712-2,831)
Palvelumuodot (ref. terapia-apu/psykologipalvelut) Talouden asiantuntija- apu				1,090 (,551-2,110)	1,160 (,580-2,320)	1,359 (,656-2,814)
Juridinen asiantuntija- apu				,311 (,077-1,256)	,274 (,066-1,142)	,243 (,057-1,038)
Kuuluminen työter- veyshuoltoon (ref. kuuluu)				1,001 (,597-1,673)	1,005 (,598-1,690)	,935 (,548-1,596)
Maakunta (ref.1)					,762 (,359-1,617)	,699 (,319-1,530)
2						
3					,574 (,262-1,376)	,536 (,236-1,217)
4					,582 (,258-1,315)	,507 (,214-1,203)
5					1,195 (,525-2,722)	1,154 (,492-2,704)
Projekti-/hanketyön- tekijän avun riittävyys (ref. ei riittävä)						2,088** (1,259-3,463)

1. ref. Etelä-Pohjanmaa, Keski-Pohjanmaa, Pohjanmaa

2. Etelä-Savo, Pohjois-Savo, Pohjois-Karjala, Etelä-Karjala, Kymenlaakso

3. Häme, Pirkanmaa, Keski-Suomi

4. Kainuu, Lappi, Pohjois-Pohjanmaa

5. Satakunta, Uusimaa, Varsinais-Suomi, Ahvenanmaa

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Lopulliseen malliin (malli 5) jäi jäljelle siis kolme muuttujaa, jotka selittivät työkyvyssä tapahtunutta parantumista. Voimakkaimmin selitettävään muuttujaan olivat yhteydessä sosiaalisen hyödyn mittari (vastaaja oli kokenut saavansa hyötyä ostopalvelusitoumuksella hankitusta asiantuntija-avusta omaan jaksamiseen ja ihmissuhteisiin) sekä projekti- ja hanketyöntekijän avun riittävyys (vastaaja oli saanut riittävästi apua hanke- tai projektityöntekijältä). Myös ammatillisen hyödyn mittari (vastaaja oli kokenut saavansa hyötyä tilan johtamiseen, talouteen ja työtyytyväisyyteen) oli yhteydessä työkyvyssä tapahtuneeseen parantumiseen. Myös logistinen regressioanalyysi siis tuki integroitua työkykynäkemystä, jonka mukaan yksilön työkykyyn vaikuttaa koko maatilayrityksen systeeminen luonne eli jos vastaaja on kokenut saaneensa apua tilan johtamiseen, talouteen, työtyytyväisyyteen, parisuhteeseen, muihin ihmissuhteisiin tai jaksamiseen, parantaa se työkykyä (Järvikoski ym. 2018, 48-50; Mäkitalo 2001; Mäkitalo ym. 2008).

Mallin ennustearvo, joka kertoo, kuinka hyvin mallin avulla pystytään luokittelemaan vastaajat oikeisiin luokkiin, oli viimeisessä mallissa 64 prosenttia. Malli selittää työkyvyssä tapahtunutta parannusta 59,5 prosenttia.

7. Johtopäätökset ja pohdinta

Tutkimuksessa tarkasteltiin, onko Välitä viljelijästä -projektin toimenpiteet eli projekti- ja hanketyöntekijöiden ammatillinen apu sekä ostopalvelusitoumuksilla hankittu asiantuntija-apu koettu hyödylliseksi. Lisäksi tutkittiin, millainen yhteys ostopalvelusitoumuksilla hankitulla asiantuntija-avulla on ollut vastaajien psykososiaaliseen kuormitukseen ja koettuun työkykyyn. Lopuksi analysoitiin, mitkä tekijät ovat yhteydessä mahdolliseen työkyvyssä tapahtuneeseen parantumiseen. Tutkimuksen kohdejouk-
kona olivat ostopalvelusitoumuksen saaneet ja kyselyyn vastanneet maatalousyrittäjät.

Tulosten mukaan Välitä viljelijästä -projektin toimenpiteet ovat hyödyttäneet kyselyyn vastanneita maatalousyrittäjiä. Vastanneista maatalousyrittäjistä 87 prosenttia oli tyytyväisiä ostopalvelusitoumuksella hankittuun asiantuntija-apuun ja kolme neljästä koki projekti- tai hanketyöntekijän avun riittäväksi. Ostopalvelusitoumuksella hankitulla asiantuntija-avulla oli vastaajien arvioimana yhteyttä psykososiaaliseen kuormitukseen - erityisesti omaan jaksamiseen ja ihmissuhteisiin. Selkeämmin työhön tai ammattiin liittyviin komponentteihin - tilan johtamiseen tai talouteen - asiantuntija-avusta oli vähemmän hyötyä. Iän mukaan tarkasteltuna korostui se, että nuoremmat, alle 40-vuotiaat maatalousyrittäjät, kokivat hyötynsä asiantuntija-avusta enemmän ammatillisesti ja sosiaalisesti. Nuoret myös kokivat projekti- ja hanketyöntekijöiden avun riittävämpänä.

Vaikka tulokset osoittavatkin tyytyväisyyden Välitä viljelijästä -projektin toimenpiteisiin olevan varsin suurta, ei pelkkä tyytyväisyys ei kuitenkaan vielä tee toimenpiteistä onnistuneita, vaan työkykyriskin hallinnan näkökulmasta olennaista on se, tukivatko projektin toimenpiteet työkykyä ja vähensivätkö ne yrittäjien kokemaa psykososiaalista kuormitusta. Näistäkin näkökulmista projektin toimenpiteillä saavutettiin tavoiteltuja vaikutuksia. Koetussa työkyvyssä tapahtui selvä muutos parempaan (4,9 - 6,9), mitä voidaan pitää suurena nousuna. Vastaajista 45% koki työkykynsä kohentuneen ostopalvelusitoumuksella hankitun asiantuntija-avun myötä.

Hyvä on kuitenkin huomioida se, että vaikka työkyky on noussut paljon, on vastaajajoukolla edelleen kuitenkin selvästi huonompi työkyvyn keskiarvo kuin muilla maatalousyrittäjillä ja etenkin lähtötason työkykyarvio on ollut huono. Työterveys ja maatalous Suomessa -tutkimuksessa (Perkiö-Mäkelä ym. 2016) päätoimiset maatalousyrittäjät antoivat työkyvylleen keskiarvoksi 7,8. Tähän verrattuna voitaneen arvioida, että tutkimuksen kohteena olleelle ryhmälle on tämäntyyppinen varhaiskuntoutuksellinen interventio ollut tarpeen, koska lähtötaso koetussa työkyvyssä on ollut niin matala ja toisaalta melko maltillisin toimenpitein on saatu aikaan suurta muutosta koetussa työkyvyssä. Myös aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että yksinyrittäjille olisi hyödyllistä kehittää varhaiskuntoutustyyppinen kuntoutusmuoto, johon pääsemisen kriteerit olisivat sairauden, vian tai vamman osalta lievemmat ja painottaisivat työhön kytkeytyviä sosiaalisia tekijöitä enemmän (Juvonen-Posti 2018, 66-67) kuin esim. nykyisessä työeläkelakien mukaisessa ammatillisessa kuntoutuksissa (Mäkelä-Pusa ym. 2011, 50). Toisaalta tulosten mukaan noin 30 prosentilla työkyky ei ollut noussut asiantuntija-avusta huolimatta. Jatkotutkimuksilla olisikin syytä selvittää tarkemmin, millainen on tämä joukko, jonka työkyky ei noussut ja mitkä tekijät selittävät asiaa.

Se, kuinka kauan saavutetut myönteiset työkykyvaikutukset jatkuvat, on tämän tutkimuksen pohjalta epävarmaa ja tämän selvittämiseksi tutkimusasetelma tulisi rakentaa toisenlaiseksi, hyödyntäen seuranta-asetelmaa. Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että suurin osa myönteisistä työkykytuloksista näyttää tasoittuvan noin 3–5 vuoden aikana (Arokoski, Juntunen & Luikku 2002; Holopainen, Nevala, Kuronen & Arokoski 2004).

Myös psykososiaaliseen kuormitukseen asiantuntija-apu on tulosten mukaan vaikuttanut - erityisesti omaan jaksamiseen ja sosiaalisiin suhteisiin. Tulokset indikoivatkin sitä, että työkykyriskin hallinnan kannalta merkitystä näyttäisi siis olevan niillä toimenpiteillä, joilla pystytään vaikuttamaan erityisesti työyhteisön toimivuuteen ja maatilán ihmishuhdedynamiikkaan. Myös Kymäläinen ym. (2011) havaitsivat tutkimuksessaan, että maatalousyrittäjien merkityksellisimmät voimavaratekijät olivat ensisijaisesti omassa sosiaalisessa lähipiirissä, perheessä. Toisaalta tuloksissa oli mielenkiintoista havaita, että vaikka vastaajat eivät kokeneet saaneensa asiantuntija-avusta yhtä paljon

hyötyä ammatillisiin tekijöihin liittyviin komponentteihin kuin sosiaalsiin tekijöihin liittyviin komponentteihin, ammatillinen hyödyn mittari oli kuitenkin yhteydessä työkyvyssä tapahtuneeseen parantumiseen. Havainto vahvistaa teoreettisen viitekehyksen integroitua työkykykäsitystä (Järvikoski ym. 2018, 48-50; Mäkitalo 2001; Mäkitalo ym. 2008) jonka mukaan työkyvyn käsitettä on tarpeen tarkastella laaja-alaisemmin, osana koko maatalousyrityksen systeemiä. Positiivinen muutos parisuhteessa, muissa ihmissuhteissa, omassa jaksamisessa, taloudessa, tilan johtamisessa tai työtyytyväisyydessä heijastuu myös työkykyyn ja työkyvyn parantumiseen. Havainto vahvistaa myös ammatillis-sosiaalisen lähestymistavan tärkeyttä; sitä, että maatalousyrittäjiin liittyvissä kuntoutuksellisissa toimenpiteissä on syytä huomioida laajempi ammatillinen ja sosiaalinen konteksti.

Maatalousyrittäjien työkykyriskin hallinnan kannalta tulokset nostavat esiin myös toisen mielenkiintoisen asian: projekti- ja hanketyöntekijöiden tekemän työn, joka näytetään tulosten valossa varsin merkitykselliseltä. Ensinnäkin projekti- ja hanketyöntekijöiden antama ammatillinen apu on selvässä yhteydessä maatalousyrittäjien koetussa työkyvyssä tapahtuneeseen kohentumiseen, samoin sillä on yhteyttä siihen, kuinka tyytyväinen maatalousyrittäjä on ostopalvelusitoumuksella hankittuun asiantuntija-apuun.

Miksi projekti- ja hanketyöntekijöiden rooli nousee näin merkittäväksi? Tämän voidaan ajatella johtuvan ensinnäkin siitä, että asiakaspalautteen perusteella hanke- ja projektityöntekijöiden keskusteluapu koetaan erittäin tärkeäksi. Usein he ovat ensimmäisiä - joskus jopa ainoita - henkilöitä, joille vaikeuksissa olevat maatalousyrittäjät puhuivat ongelmistaan (Suomela 2018). Heillä on olemassa inhimillinen ymmärrys tilanteesta ja asiakasta arvostava toimintatapa (vrt. myös Koukkari 2011) ja maatalousyrittäjät kokevat tulleen kuulluksi ja ymmärretyksi hankalassa tilanteessaan. Lisäksi projekti- ja hanketyöntekijöiden merkittävän roolin voi ajatella johtuvan heidän tekemästään ammatillisesta ohjauksesta, jossa asiakkaan kanssa selvitetään tilannetta ja mietitään sopivia ratkaisuja siihen, miten asiakas pääsisi ongelmallisessa tilanteessaan parhaiten eteenpäin. Joskus hanke- tai projektityöntekijä voi auttaa asiakasta itse, joskus hän ohjaa asiakkaan taas muuhun palveluverkostoon.

Tulos tukee aiempia tutkimuksia, joissa on havaittu case managereiden/työkykykoordinaattoreiden/palveluohjaajien roolin olevan varsin merkittävä työkykyongelmien hallintaan liittyvissä prosesseissa (Hemmi-Lehtola 2017; Liukko & Kuuva 2015; Piirainen, 2018; Saari 2012). Piiraisen (2018) mukaan onnistunutta case managerointia tukee se, että asiakasohjaajalla on laaja-alainen ymmärrys organisaatioiden koko systeemistä. Tätä ajatusta sekä tutkimuksen integroitua työkykykäsitystä (Järvikoski ym. 2018, 48-50; Mäkitalo 2001; Mäkitalo ym. 2008) mukaillen, maatalousyrittäjien parissa työskentevillä case managereilla/työkykykoordinaattoreilla tulee olla ymmärrys nimenomaan maatalouselinkeinosta ja siitä, millaisena systeeminä maatalo toimii. Tiivistettynä voidaan todeta, että tutkimuksen tulosten mukaan case manager/työkykykoordinaattori, joka tuntee maatalouden toimintaympäristön ja jolla on kokonaisvaltainen ymmärrys maatalousyrittäjän ympärillä olevista sidosryhmistä, neuvontaorganisaatioista, viranomaistahoista sekä ymmärrys yrittäjyyteen liittyvistä sosiaalietuksista, näyttää olevan työkykyriskin hallinnan kannalta varsin vaikuttava toimintamuoto (ks. myös Suomela 2018). Myös kuntoutuksen uudistamiskomitea (STM 2017) suositteli kuntoutuksen uudistamiseen liittyvässä kannanotossaan case management -työotteen lisäämistä, eli tutkimuksen tulokset vahvistavat osaltaan tätä näkemystä.

Myönteistä tuloksissa oli se, että nuoremmat ikäluokat, alle 40-vuotiaat, kokivat hyötynsä ostopalvelusitoumuksella hankitusta asiantuntija-avusta enemmän. Tämä yhteys ilmeni etenkin suhteessa sosiaalisen hyödyn mittariin, jolla taas oli vahva yhteys koetussa työkyvyssä tapahtuneeseen parantumiseen. Samoin alle 40-vuotiaat kokivat hanke- ja projektityöntekijöiltä saamansa avun riittävämpänä kuin vanhemmat maatalousyrittäjät. Tulos on tärkeä - etenkin kun mietitään kokonaisvaltaisemmin maatalousyrittäjän työkykyriskin hallintaa. Toimenpiteet, joista etenkin nuoremmat maatalousyrittäjät hyöttyvät, ovat tärkeitä preventiivisessä mielessä ja tässä suhteessa projektin toimenpiteiden voidaan ajatella kohdistuneen oikein.

Miksi nuoret sitten ovat hyöttyneet vanhempia enemmän toimenpiteistä? Nuoremmat ensinnäkin elävät ruuhkavuosia; takana on usein isoja investointeja, työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeuksia sekä iso velkataakka (Mela 2019h). Tässä tilanteessa parisuhde joutuu helposti kovalle ja terapia-apu parisuhteeseen tai perheterapia voi olla

hyödyllistä. Lisäksi erityisesti nuorempaa ikäluokkaa voi kuormittaa sukupolvenvaihdokset, jotka saattavat tuoda mukanaan uusia hoivavelvoitteita³⁷.

Mutta eivät pelkästään nuoret, vaan myös vanhemmat ikäluokat, ovat olleet kaiken kaikkiaan erittäin tyytyväisiä projektin tarjoamiin toimenpiteisiin. Tämän voidaan ajatella johtuvan ainakin siitä, että yksilöt itse ovat päässeet aktiivisiksi toimijoiksi tässä projektissa eli heillä motivaatio oman tilanteen kohentamiseen on ollut jo lähtökohtaisesti olemassa. Oma motivaatio on todettu erittäin tärkeäksi tekijäksi kuntoutuksen onnistumisessa (Autti-Rämö ym. 2016, 67; Härkäpää ym. 2016; Waddell et al. 2013, 11; Saari 2012). Samoin on todettu, että kuntoutus onnistuu yleensä parhaiten silloin, kun kuntoutus on oikea-aikaista eli riittävän varhaista ja yksilö itse on mukana päättämässä kuntoutuksensa tavoitteista ja ottamassa kantaa valittaviin keinoihin (Tuusa ym. 2018; Autti-Rämö ym. 2016, 63; Härkäpää ym. 2011; Hammel ym. 2008). Välitä viljelijästä -projektissa yksilöt itse - yhteistyössä projekti- ja hanketyöntekijöiden kanssa - miettivät vaihtoehtoja tilanteeseensa. He voivat itse päättää, haluavatko käyttää ostopalvelusitoutusta ja jos, niin mistä palvelumuodosta he hyötyisivät eniten. Lisäksi he itse voivat valita palveluntuottajan. Näin heidät voidaan nähdä palveluidenkäyttäjinä, jotka tekevät itsenäisiä valintoja tarjolla olevien palveluiden välillä. Tätä kautta korostuu sosiaalisen kuntoutuksen korostama henkilökohtainen toimijuus (ks. myös Tuusa ym. 2018; Breeding 2008) ja syntyy myös vaikuttavuutta, koska sillä, että saa osallistua omaa kuntoutustaan koskevaan päätöksentekoon, on todettu olevan vaikutuksia kuntoutuksen pidempiaikaisiin työuravaikutuksiin (Härkäpää ym. 2014).

Lisäksi Välitä viljelijästä -projektin toimenpiteissä korostuu työpaikkalähtöisyys - niin hanke- ja projektityöntekijöiden tekemän sosiaalis-ammattillisen työn kautta kuin myös ostopalvelusitoumuksilla hankitun asiantuntija-avun myötä. Välitä viljelijästä -projektin toimenpiteiden kautta yrittäjän jaksamista tarkastellaan kokonaisvaltaisesti fokusoiden muun muassa yrittäjään, työyhteisöön, työprosesseihin, johtamiseen ja taloudenhallin-

³⁷ Maatiloilla on ollut aika yleistä niin sanottu syytinkijärjestelmä, jossa maatilan omistaja luovuttaa tilan esim. lapselleen ja tämän puolisolalle, ja pidättää itselleen ja puolisolleen elinaikaisen elatuksen eläkkeenä kiinteistöstä. Tämä järjestelmä nykyään on harvemmin käytössä, mutta sukupolvenvaihdokseen liittyvät perinteet, eli esimerkiksi vanhempien asuminen samassa taloudessa tai pihapiirissä sekä tilan työssä auttaminen, ovat säilyneet monin paikoin ennallaan ilman juridista syytinkisopimustakin.

taan. Tutkimuksissa on havaittu, että onnistuneen kuntoutuksen kannalta työn ja työpaikan tulisi olla kuntoutusprosessissa mukana ja myös työpaikalla täytyy tapahtua muutoksia (Kuoppala ja Lamminpää 2006 ja 2008; Seppänen-Järvelä ym. 2015 b), samoin työpaikkalähtöisyyttä suositetaan myös kuntoutuksen uudistamiskomitea (STM 2017). Samoin voidaan olettaa, että projektin tarjoama mahdollisuus asiakaskohtaiseen räätälöintiin - palveluvalikoimasta voi valita ostopalvelusitoumuksen itse parhaaksi katsomaansa kohteeseen - lisää tyytyväisyyttä, kuten aiemmissa tutkimuksissa on osoitettu räätälöitävyyden suhteen (Koukkari 2010; Romakkaniemi & Kilpeläinen 2013).

Mielenkiintoista oli havaita, että työterveyshuoltoon kuulumisella ei tässä tutkimuksessa ollut minkäänlaista yhteyttä selitettäviin muuttujiin. Työterveyshuolto on yleensä tärkein kumppani palkkatyössä olevilla työkykyriskin hallinnassa ja monet työkyvyn tutkimusmuodot tarvitsevat aktiivista työterveyshuollon roolia (Kivekäs ym. 2015), mutta maatalousyrittäjien liittymisaste työterveyshuoltoon on koko ajan laskenut. Ongelma on, että työterveyshuollon palvelukonseptin ei välttämättä koeta vastaavan mikroyrittäjien tarpeisiin (Mäkelä-Pusa ym. 2011,49). Tämän tutkimusten tulosten perusteella herääkin ajatus, voisivatko alueelliset case managerit/työkykykoordinaattorit kokonaisvaltaisemmalla ja sosiaalisella lähestymistavalla korvata joltain osin työterveyshuollon roolia? Maatalousyrittäjät kokevat työterveyshuollosta usein puuttuvan maatalouden toimintaympäristön riittävää tuntemusta, mitä taas hanke- ja projektityöntekijöillä on. Epäilemättä maatalousyrittäjien työkykyriskin hallintaa tukisi työterveyshuollon sekä hanke- ja projektityöntekijöiden aiempaa aktiivisempi yhteistyö tai uudenlaiset yhteistyön innovaatiot. Maatalousyrittäjät tarvitsevat selvästi uudenlaisia avauksia työkykyriskin hallintaan. Näissä avauksissa tarvitaan verkostomaista yhteistyötä, jossa on mukana ihan uudentyyppisiä toimijoita ja monitoimijaista yhteistyötä (ks. myös Juvonen-Posti ym. 2015).

Työterveyshuollon roolin vähäisyys oli tässä tutkimuksessa mielenkiintoinen myös sitä kautta, että vastaajista kuitenkin noin 70 prosenttia kuului työterveyshuoltoon. Näyttäisi siis siltä, että työterveyshuollon keinovalikoima ei ole riittävän kattava tämänkaltaisissa vaikeuksissa, joita maatalousyrittäjät ovat toimintaympäristön kriisiytymisen johdosta kokeneet. Havainto tarvitsisi kuitenkin tarkempaa tutkimusta osakseen.

Yhtenä puutteena tutkimuksessa oli se, että vastaajissa oli yliedustettuina naiset ja tämän voi olettaa vaikuttaneen tuloksiin jonkin verran. Tosin esimerkiksi ruotsalaisessa nuorten työllistymistä koskevassa tutkimuksessa havaittiin, että miehet hyötyivät naisia hieman enemmän case manager -tyyppisestä työotteesta (Försäkringskassan 2017, 48), joten todennäköisesti miesten suurempi vastausaktiivisuus ei olisi muuttanut tuloksia ainakaan havaitun case manager -työotteen tärkeyden suhteen. Tämän tutkimuksen tuloksissa havaittiin, että miehet kokivat saaneensa naisia enemmän hyötyä asiantuntija-avusta ammatillisesti (muun muassa suhteessa tilan talouteen ja johtamiseen). Jos vastaajajoukossa olisi ollut enemmän miehiä, olisi ammatillisen hyödyn mittari noussut kenties vahvemmin esille.

Projektin toimenpiteisiin oltiin tämän tutkimuksen perusteella tyytyväisiä. Siksi relevantti kysymys on pohtia, valikoituiko tähän tutkimukseen vastaajiksi ne, joilla työkyky ja jaksaminen olivat parempia, tai joiden työkyvyssä oli tapahtunut eniten kohentumista. Puutteena tutkimuksessa oli se, että kysely oli vain sähköisessä muodossa - tämä saattaa osaltaan vaikuttaa siihen, että vastaajiksi valikoituvat ne, joilla työkyky ja jaksaminen ovat parempia. Lisäksi kyselylomake oli aika suppea ja validioituja mittareita, joilla olisi pystynyt mittaamaan tarkemmin vielä toimenpiteiden vaikutuksia, oli mukana vähän. Jatkotutkimuksessa olisi syytä ottaa mukaan myös hyvinvointiin ja elämänhallintaan liittyviä mittareita, esimerkiksi RAND-36 (Hays ym. 1993). Lisäksi vastaajamäärä ei ollut kovin suuri, mikä voidaan nähdä tutkimuksen yhtenä puutteena.

Jatkoa ajatellen on mielenkiintoista tutkia tarkemmin eri palvelumuotojen vaikuttavuutta ja mm. sitä, näyttäytykö parisuhdeterapia erityisen hyödyllisenä, kuten tämä tutkimus antoi viitteitä. Lisäksi jatkossa olisi mielenkiintoista tutkia sitä, millaiseksi työnohjauksen hyödyllisyys koetaan. Tässä tutkimuksessa työnohjaus puuttui palvelumuodoista, koska se ei ole ollut keinovalikoimissa projektin alusta saakka, vaan se otettiin mukaan palveluvalikoimaan vasta vuoden 2018 aikana. Oletettavasti sen vaikuttavuus psykososiaaliseen kuormitukseen on hyvä, sillä yksi iso ongelma maataloilla on nimetä toimintaympäristön iso muutos ja se, ettei siihen osata reagoida riittävän nopeasti. Mäkitalo ym. (2008, 527) nostavat esille, että yksi tulevaisuuden kuntoutuksen tavoite tulisi olla muutoksen jäsentäminen ja työkalujen löytäminen muutokseen,

samoin muutoksen merkitystä työkykyriskin hallinnassa korostavat myös Yliassi, Raja-vaara ja Seppänen-Järvelä (2016, 155). Jotta palvelumuotojen vaikuttavuudesta saadaan selkeämpi kuva, vaatii se vastaajalukumäärän kasvattamista ja tarkempia mittareita, samoin itse palveluntuottajien näkemysten ottamista mukaan.

Tutkimuksen viitekehykseen, työkykyriskin hallintaan ja ammatillis-sosiaaliseen kuntoutukseen liittyen voidaan todeta, että suuri tyytyväisyys projektin toimenpiteisiin, myönteiset vaikutukset psykososiaaliseen kuormitukseen sekä koettuun työkykyyn indikoivat, että tämän tyyppisille varhaiskuntoutuksellisille toimenpiteille, jotka huomioivat sosiaalis-ammattillisen kontekstin, olisi tarvetta maatalousyrittäjien keskuudessa. Tulokset heijastelevat sitä, että preventiivisiin, työkykyriskin hallintaan liittyviin toimiin tarvitaan toimenpiteitä, jotka huomioivat koko työkyvyn laaja-alaisen kirjon huomioiden muun muassa yksilön voimavarat, sosiaalisen tuen ja työyhteisödynamiikan, ammatilliset valmiudet sekä muutoskyvykkyyden. Esimerkiksi nykyisiin ammatillisen kuntoutuksen kriteereihin nämä eivät näitä sisälly, vaan ammatillisen kuntoutuksen edellytyksenä on yksilön sairaus, vika tai vamma, joka aiheuttaa tai uhkaa aiheuttaa työkyvyn menetyksen lähivuosina. Kuitenkin enemmän tutkimusta tämän tyyppisen tukimuodon vaikutuksista tarvitaan - etenkin sukupuolinäkökulmasta - sillä nyt vastaajissa painottui naisten osuus.

Lähteet

Aalto, A-M., Heponiemi T., Elovainio, M., Vehko, T. & Syrjä, V. (2015) Työssä, hyvinvoinnissa, ja työkyvyssä tapahtuneet muutokset työhönkuntoutujilla. Kuntoutus 3/2015, 11-27.

Ahlström, L., Grimby-Ekman, A., Hagberg, M. & Dellve, L. (2010) The work ability index and single-item question: associations with sick leave, symptoms and health - a prospective study of women on long-term sick leave. *Scandinavian Journal of Work and Environmental Health*. 2010; 36, 404-412.

Ahola, K., Gould, R., Virtanen, M. ym. (2009) Occupational burnout as a predictor on disability pension: a population-based cohort study. *Occup Environ Med*; 66: 284-290.
<https://doi.org/10.1136/oem.2008.038935>

Ala-Kauhaluoma, M., Henriksson M. & Saarinen T. (2013) Kolmas sektori kuntoutuksen toimijana. Teoksessa: Ashorn, U., Autti-Rämö, I., Lehto, J., Rajavaara, M. Kuntoutus muuttuu - entä kuntoutusjärjestelmä? Kelan tutkimusosasto, Helsinki, 92-110.

Ahonen, G. (2008) Kuntoutuksen taloudellinen arviointi. Teoksessa Rissanen, P., Kallanranta, T. & Suikkanen, A. (toim.) Kuntoutus, Duodecim, 2. painos, Helsinki, 664-672.

Arokoski, J., Juntunen, M. & Luikku, J. (2002). Use on health-care services, work absenteeism, leisure-time physical performance after vocationally oriented medical rehabilitation - description of the courses and a one-and-a-half-year follow-up study with farmers, loggers, police officers and hairdressers. *International Journal of Rehabilitation Research*, 25, 119-131.

Aura, O. (2010). Yrittäjien työhyvinvoinnin tila Suomessa. Excenta Oy, Helsinki.

Arroll, B., Khin, N., Kerse N. (2003) Screening for depression in primary care with two verbally asked questions. *Cross sectional study BMJ* 2003; 327, 1144-1146.

Autti-Rämö, I., Mikkelsen, M., Lappalainen, T. & Leino, E. (2016). Kuntoutumisen prosessi. Teoksessa Autti-Rämö I, Salminen, A-L, Rajavaara, M & Ylinen, A (toim.) Kuntoutuminen. Duodecim, 1. painos, Helsinki, 56-73.

von Bondstorff, M. (2009) Intentions of early retirement and continuing work among middle-aged and older employees. Jyväskylä Studies in Business and Economics 83, University of Jyväskylä.

von Bondsdorff, M., Huuhtanen, P., Tuomi, K. & Seitsamo, J. (2010) Predictors of employees' early retirement intentions: an 11-year longitudinal study. Occupational Medicine 2010; 60 (2), 94-100.

Breeding, R. (2008) Empowerment as a function of contextual self-understanding. The effect of work interest profiling on career decision self-efficacy and work locus of control. Rehabilitation Counseling Bulletin 51:2, 96-106.

EK (2011) Johda työkykyä, pidennä työuria. EK:n työkykyjohtamisen malli. Elinkeinoelämän keskusliitto, Helsinki.

ETK (2019a) Työkyvyttömyyseläkkeiden ikävakioitu alkavuus eri eläkejärjestelmissä. Julkaisematon tilasto.

ETK (2019b) Työkyvyttömyyseläkkeet sukupuolen mukaan. Julkaisematon tilasto.

ETK (2019c) Alkaneet työkyvyttömyyseläkkeet päädiagnooseittain. Julkaisematon tilasto.

Eläketurvakeskus (2019d). <https://www.etk.fi/blogit/tyokyvyttomyyselakkeelle-siirtyneiden-maara-kaantyi-kasvuun-2018/>, luettu 25.5.2019.

Frontera, W.R. (2014) The World Health Organization Disability Action Plan. American Journal

of Physical Medicine & Rehabilitation, vol. 93, no. 9, p. 737. <http://www.who.int/disabilities/actionplan/en/>, luettu 27.12.2018

El Fassi, M., Bocquet, V., Majery, N., Lair, ML., Couffignal, S. & Mairiaux P. (2013) Work ability assessment in a worker population: Comparison and determinants of Work Ability Index and WorkAbility score. BMC Public Health 13, 305.

Finanssivalvonta (2016). Määräykset ja ohjeet 1/2016 Työkyvyttömyysriskin hallinta: Työeläkevakuutusyhtiöt.

Försäkringskassan (2017) Socialförsäkringsrapport. Effektutvärdering av insatser för unga med aktivitetsersättning 2017:5.

Gould, R., Laaksonen, M., Kivekäs J., Ropponen, T., Kettunen, S., Hannu, T., Käppi, I., Rippatti, P., Rokkanen, T. & Turtiainen, S. (2014) Työkyvyttömyyttä edeltävät vaihteet. Asiakirja-aineistoon perustuva tutkimus. Eläketurvakeskuksen raportteja 6/2014, Helsinki.

Gould, R., Järvikoski, A. & Härkäpää, K. (2012) Oikeaan aikaan? Teoksessa Gould, R., Härkäpää, K. & Järvikoski, A. (toim.) Toimiiko työeläkekuntoutus? Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 1/2012: Helsinki, 85–108.

Gould, R. & Polvinen, A. (2006) Työkyvyn vaihtelu iän ja sukupuolen mukaan. Teoksessa Gould, R., Ilmarinen, J., Järvisalo, J. & Koskinen, S. (toim.) Työkyvyn ulottuvuudet. Terveys 2000-tutimuksen tuloksia, 58-63.

Gould, R. & Polvinen, A. (2006) Työkyky työuran loppupuolella. Teoksessa Gould, R., Ilmarinen, J., Järvisalo, J. & Koskinen, S. (toim.) Työkyvyn ulottuvuudet. Terveys 2000-tutkimuksen tuloksia. Eläketurvakeskus, Kansaneläkelaitos, Kansanterveyslaitos, Työterveyslaitos, 255-290.

Haapakoski, K. (2018) Vapaus ja sosiaalisuus - sosiaalisen kuntoutuksen arvostukset. Teoksessa Lindh, J., Härkäpää, K. & Kostamo-Pääkkö, K. (toim.) Sosiaalinen kuntoutuksessa, Lapland University Press, Rovaniemi, 82-97.

Hakanen, J. (2009) Työn imua, tuottavuutta ja kukoistavia työpaikkoja? Kohti laadukasta työelämää. Työsuojelurahasto, Helsinki.

Hammel, J., Magasi, S., Heinemann, A., Whiteneck, G., Bogner, J. & Rodriguez, E. (2008). What does participation mean? An insider perspective from people with disabilities. *Disability and Rehabilitation* 30, 19, 1445-1460.

Harkko, J., Ala-Kauhaluoma M. & Lehtikoinen T. (2012) Keitä ovat vaikeasti työllistyvät ja tarvitsevatko he sosiaalista kuntoutusta? *Kuntoutus* 4/2012, 54-60.

Harkonmäki, K. (2007) Predictors of disability retirement: From early intentions to retirement. The Local Government Pensions institution, Department of public Health, University of Helsinki.

Hays, RD., Sherbourne, CD. & Mazel, RM. (1993). The RAND 36-Item Health Survey 1.0. *Health Economics* 2, 217-227.

Hemmi-Lehtola, R. (2017) Työkykykoordinaattorit kunta-alalla. Tehtäväkuva, työssä onnistuminen ja työn kehittämiskohteet. Kevan tutkimuksia 3/2017, Helsinki.

Henkens, K. & Leenders, M. (2010) Burnout and older workers' intentions to retire. *International Journal of Manpower* 31, 306–321.

Herzberg F. 1968. One more time: how do you motivate employees? *Harvard business review*. January-february 1968, 53-62.

Hinkka K., Aalto L. & Toikka, T. (2015) Uudenlaiseen Kelan työhönkuntoutukseen? Viiden kuntoutusmallin arvioinnin tuloksia. *Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia* 134, Helsinki.

Hinkka, K., Aalto, L., Gröndlund, R. & Rajavaara, M. (2011). Työ muuttuu - kehittykö kuntoutus? Teoksessa Järvikoski, A. Lindh, J. & Suikkanen, A. (toim.) Kuntoutus muuttuu. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi, 73-88.

Hinkka, T., Koivisto, J. & Haverinen, R. (2006). Kartoittava kirjallisuuskatsaus sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoista ja niiden vaikutuksista. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Stakes, Raportteja 12/2006. Helsinki.

Härkäpää, K., Järvikoski, A. & Gould R. (2011) Asiakaslähtöisyys, tiedonsaanti ja tuki kuntoutusprosessissa. Esimerkkinä työeläkekuntouus. Teoksessa Järvikoski, A. Lindh, J. & Suikkanen, A. (toim.) Kuntoutus muuttuu. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi, 73-88.

Holopainen, K., Nevala, N., Kuronen, P. & Arokoski, J. (2004). Effects of vocationally oriented medical rehabilitation for aircraft maintenance personnel - a preliminary study of long-term effects with 5-year follow-up. Journal of Occupational Rehabilitation 14 (4), 233-242.

Härkäpää, K. & Järvikoski, A. (2018). Sosiaalinen monialaisessa kuntoutuksessa. Teoksessa Lindh, J., Härkäpää, K. & Kostamo-Pääkkö, K. (toim.) Sosiaalinen kuntoutuksessa, Lapland University Press, 192-212.

Härkäpää, K., Valkonen, J. & Järvikoski, A. (2016) Kuntoutujan motivaatio ja sitoutuminen. Teoksessa Autti-Rämö I, Salminen, A-L, Rajavaara, M & Ylinen, A (toim.) Kuntoutuminen. Duodecim, 1. painos, Helsinki, 74-82.

Härkäpää, K., Järvikoski, A. & Gould, R. (2014) Motivational orientation of people participating in vocational rehabilitation. Journal of Occupational Rehabilitation;24(4), 658-69.

Ilmarinen, J., Gould, R., Järvikoski, A. & Järvisalo J. (2006) Työkyvyn moninaisuus. Teoksessa Gould R, Ilmarinen J, Järvisalo J & Koskinen S (toim.) Työkyvyn ulottuvuudet. Terveys 2000 -tutkimuksen tuloksia. Helsinki, Eläketurvakeskus, 17-34.

Ilmarinen, J. & Tuomi, K. (2004) Past, present and future of work ability. Finnish institute of Occupational Health. People and work research reports, no 65, p. 1-25. Helsinki.

Jokio, J., Palmgren, H., Kaleva, S., Kanste O., Kaakinen, P. & Pölkki, T. (2018) Naisyrittäjien työhyvinvointi. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 2018:55, 130-142.

Juvonen-Posti, P. (2018) Work-related rehabilitation for strengthening working careers. A Multiperspective and mixed methods study of its mechanisms. Acta Universitatis Ouluensis, D Medica 1468, University of Oulu.

Juvonen-Posti, P., Lamminpää, A., Rajavaara, M., Suoyrjö, H. & Tötterman, P. (2016) Työikäisten kuntoutumisen monialainen järjestelmä. Teoksessa Autti-Rämö I., Salmi, A-L., Rajavaara, M. & Ylinen, A. (toim.) Kuntoutuminen. Duodecim, 1. painos, Helsinki, 160-175.

Juvonen-Posti, P., Seppänen-Järvelä, R., Pesonen, S., Savinainen, M., Laaksonen, M. & Kaleva, S. (2015) Työterveysyhteistyö kuntoutumisen mahdollistajana. Kuntoutus 3/2015, 28-41.

Juvonen-Posti, P., Joensuu, M., Reiman, A., Heusala, T., Takala, E-P. & Ahonen G. (2014) Työkykyjohtaminen - johdettua yhdessä tekemistä. Tapaustutkimus käytännön johtamismenettelyistä ja taloudellisesta vaikuttavuudesta kunnallisessa liikelaitoksessa. Työterveyslaitos, Helsinki.

Juvonen-Posti, P. & Jalava J. (2008) Onnistunut työkykyasioiden puheeksiotto. Lupaavia käytäntöjä pk-työpaikoille työhyvinvoinnin ja sairauspoissaolojen hallintaan ja seurantaan. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 24, Helsinki.

Järnefelt, N., Perhoniemi, R. & Saari, P. (2014) Työolot ja eläkeajatuksset 2013. Eläketurvakeskuksen raportteja 08/2014, Helsinki.

Järvikoski, A., Takala, E., Juvonen-Posti, P. & Härkäpää, K. (2018) Työkyvyn käsite ja työkykymallit kuntoutuksen tutkimuksessa ja käytännöissä. Sosiaali- ja terveysturvan raportteja 13/2018. Kela, Helsinki.

Järvikoski A. & Härkäpää K. (2011) Kuntoutuksen perusteet. WSOY Pro Oy, 5. painos, Helsinki.

Järvikoski, A. & Härkäpää, K. (2008). Kuntoutuskäsityksen muutos ja asiakkuuden muotoutuminen. Teoksessa Rissanen, P., Kallanranta, T. & Suikkanen, A. (toim.) Kuntoutus. Duodecim, 2. painos, 51-62.

Järvikoski A. (1994) Vajaakuntoisuudesta elämänhallintaan? Kuntoutuksen viitekehysten ja toimintamallien tarkastelu. Kuntoutussäätiö, Kuntoutussäätiön tutkimuksia 46, 1004, Helsinki.

Järvikoski A. & Karjalainen V. (2008) Kuntoutus monitieteisenä ja -alaisena prosessina. Teoksessa Rissanen, P., Kallanranta T. & Suikkanen A. (toim.) Kuntoutus. Duodecim, 2. painos, 80-93.

Kalimo, R. & Toppinen, S. (1997) Työuupumus Suomen työikäisellä väestöllä. Työterveyslaitos, Helsinki.

Kallioniemi, M., Simola, A., Kaseva, J. & Kymäläinen, H-R. (2016) stress and burnout among Finnish dairy farmers. Journal of Agromedicine 21 (3), 259-268.

Kallioniemi, M. (2013). Well-Being at work on farms in Finland. Stress, safety in animal handling and working conditions of women on dairy farms. Doctoral disseratation. MTT Science 21.

Kanniainen, A. (1999). SPSS for Windows - menetelmiä. Oulun yliopisto, ATK-keskus.

Kantar (2017). Melan tilaustutkimus, Tyhy-barometri, ei julkaistua raporttia.

Karhinen, R. (2019) Uusi alku. Maatalous on myös tulevaisuuden elinkeino. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja, 3/2019, Helsinki.

Karhu, S. (2018) Välitä viljelijästä -sidosryhmäverkosto – varhaisen välittämisen mallin kehittäminen. Helsingin yliopisto. Maatalous-metsätieteellinen tiedekunta. Pro-gradu tutkielma. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/275568>

Karjalainen, V. & Hannikainen-Ingren, K. (2012) Sosiaalityön nuoret toimeentulotuen asiakkaat -kuntoutuksellisesti syrjässä? Kuntoutus 4/2012, 47-53.

Karttunen, J., Tuure, V-M., Lätti, M., Leppälä, J., Rautiainen, R., Mattila, T. & Mäittälä, J. (2017) Luonnonvara-alana työhyvinvointivisio 2025. Maatalous ja puutarhatuotanto. Työtehoseuran julkaisuja 428, Nurmijärvi.

Karttunen, J. (2014) Clusterin of occupational injuries, diseases and disability in finnish farmers - an opportunity for targeted prevention. Publications 23, Departement of Agricultural Sciences. University of Helsinki.

Karttunen, J., Leppälä, J. & Rautiainen, R. (2014) Maatalousyrittäjien työkyvyttömyyden syyt ja työurien pidentäminen. MTT:n raportteja, 144.

Kela (2019) <https://www.kela.fi/kiila-kuntoutus>, luettu 24.5.2019.

Keva (2019a) <https://www.keva.fi/tyonantajalle/tyoelamapalvelut/tue-tyokykyä/> luettu 1.2.2019

Keva (2019b) <https://www.keva.fi/tyonantajalle/tyoelamapalvelut/tyohyvinvointihankkeiden-rahoitus/>, luettu 1.2.2019

Kivekäs J, Hiljanen I, Kantonen P (2013) Polku hylkäävään työkyvyttömyyseläkepäätökseen. Kuntoutus 36 (3): 45–49.

Kivekäs, T., Ahola K., Joensuu, M., Holappa-Mattila, P., Rechardt, J. & Hermansson, H. (2015) Maatalousyrittäjillä alkaneet mielenterveysperusteiset työkyvyttömyyseläkkeet. Työterveyslaitos, Helsinki.

Kivekäs, T. & Ahola, K. (2013) Psyykinen hyvinvointi ja mielenterveys. Teoksessa Kauppinen, T., Mattila-Holappa, P., Perkiö-Mäkelä, M. ym. (toim.) Työ ja terveys Suomessa 2012. Seurantatietoa työoloista ja työhyvinvoinnista. Työterveyslaitos, Helsinki, 106-112.

Koukkari, M. (2011) Kuntoutujien käsityksiä kuntoutuksesta ja kuntoutumisesta. Teoksessa Järvikoski, A., Lindh, J. & Suikkanen, A. (toim.) Kuntoutus muutoksessa. Lapin yliopistokustannus, 220-226.

Koukkari, M. (2010). Tavoitteena kuntoutuminen - Kuntoutujien käsityksiä kokonaisvaltaisesta kuntoutuksesta ja kuntoutumisesta. Acta electronica Universitatis Lapponiensis 56. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.

Kuuva, N. (2011) Takaisin työhön vai työkyvyttömyyseläkkeelle. Työkykyä palauttavat prosessit. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 5/2011, Helsinki.

Kuvaja, A. (2012) Työnhakumotivaation dynamiikkaa: Näkökohtia motivaatiokysymysten käsittelystä sosiaalisessa kuntoutuksessa. Kuntoutus 4/2012, 17-29.

Kymäläinen, H-R. (toim.) Maitotilan hyvä vointi. (2011) Tutkimushankkeen loppuraportti. Maataloustieteiden laitoksen julkaisuja 9/2011. Helsinki.

Kärkkäinen, S. (2019) Risk factors for disability pension due to musculoskeletal diagnoses. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Health Sciences, 509, Kuopio.

Lindh J., Härkäpää K. & Kostamo-Pääkkö K. (2018) Johdatus sosiaaliseen kuntoutukseen. Teoksessa Lindh, J., Härkäpää, K. & Kostamo-Pääkkö, K. (toim.) Sosiaalinen kuntoutuksessa. Lapland University Press, Rovaniemi, 7-15.

Lindh, J. & Suikkanen, A. (2008) Ammatillinen kuntoutus pysyvässä muutoksessa. Kuntoutus 31 (1), 59–63.

Liukko, J. & Kuuva, N. (2015) Toimijoiden yhteistyö työkykyongelmien hallinnassa. Ammattilaisten haastatteluihin perustuva tutkimus. Eläketurvakeskuksen raportteja, 3/2015, Helsinki.

Loisel, P., Buchbinder, P., Hazard, R. ym. (2007). Prevention of work disability due to musculoskeletal disorders. The challenge of implementing evidence. Journal of Occupational Rehabilitation 15 (4), 507-524.

Lunner Kolstrup C., Kallioniemi, M., Lundqvist, P., Kymäläinen, H-R., Stallones, L. & Brumby, S. (2013). International Perspectives on Psychosocial Working Conditions, Mental Health and Stress of Daily Farm Operators. J Agromedicine 18; 244-255.

Luonnonvarakeskus (2019a). https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/taloustoh-tori/kannattavuuskirjanpito/aikasarja/Kannattavuuskerroin_tuotantosuunnittain, luettu 20.2.2019

Luonnonvarakeskus (2019b). <https://www.luke.fi/avoin-tieto/maa-ja-elintarviketalous/markkinamarginaalit/markkinamarginaali-maidontuotantoon/>, luettu 4.6.2019

Luonnonvarakeskus (2019c). http://statdb.luke.fi/PXWeb/pxweb/fi/LUKE/LUKE_02%20Maatalous_02%20Rakenne_04%20Maa-%20ja%20puutarhatalouden%20tyovoima/05_Tilan_hoidosta_vast_koul_ELY.px/table/tableViewLayout1/?rxid=dc711a9e-de6d-454b-82c2-74ff79a3a5e0, luettu 5.6.2019

Maaseudun Tulevaisuus (2019). <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/maatalous/artikkeli-1.439088>, luettu 2.6.2019

Mela (2019a). Työterveyshuoltoon liittyvä tilasto. Julkaisematon tilasto.

Mela (2019b). <https://www.mela.fi/fi/elakevakuutus/kuntoutus>, luettu 24.5.2019

Mela (2019c). <https://www.mela.fi/fi/tapaturmavakuutus/mata-kuntoutus>, luettu 24.5.2019

Mela (2019d). <https://www.mela.fi/fi/tyohyvinvointi/palvelut>, luettu 24.5.2019

Mela (2019e). <https://www.mela.fi/fi/tyohyvinvointi/tapahtumakalenteri>, luettu 24.5.2019

Mela (2019f). <https://www.mela.fi/fi/maatalouslomitus/lomituspalvelut>, luettu 1.4.2019

Mela (2019g). <https://www.mela.fi/fi/tyohyvinvointi/valita-viljelijasta>, luettu 1.4.2019

Mela (2019h). <https://www.mela.fi/fi/tyohyvinvointi/hyvinvointia-tyosta/verkotot/perhe-elama-voimanlahteena>, luettu 14.8.2019

Mela 2014. Varhaisen välittämisen malli -esite. Punamusta 5/2014.

https://www.mela.fi/sites/default/files/varhaisen_valittamisen_malli_2014.pdf

Mäkelä-Pusa, P., Terävä, K. & Manka, M-L. (2011) Yrittäjien työhyvinvointi, työkyky ja kuntoutus. Selvitysraportti pienyrittäjien ja maatalousyrittäjien kuntoutuksen tarpeesta. Kuntoutussäätiön työselosteita 41.

Mäkitalo, J. Työkyvyn ulottuvuudet (2010). Julkaisussa: Martimo, K-P, Antti-Poika, M.& Uitti, J. (toim). Työstä terveyttä. Duodecim, Helsinki.

Mäkitalo J, Suikkanen A, Ylisassi H, Linnakangas R. Kuntoutus ja työelämä. (2008) Julkaisussa: Rissanen P, Kallanranta T, Suikkanen A, toim. Kuntoutus. Helsinki: Duodecim, 522–546.

Mäkitalo J. (2001) Toimintakyky ja toiminnan teoria. Julkaisussa: Talo S, toim. Toimintakyky. Viitekehyksestä arviointiin ja mittaamiseen. Turku: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 49. Mäkitalo J.

Nevala, N., Turunen, J., Tiainen, R. & Mattila-Wiro, P. (2016) Osatyökykyiset työssä (OSKU) toimintamallin toteutuminen ja hyödyt erilaisissa toimintaympäristöissä. Tutkimusraportti, Sosiaali- ja terveysministeriö, Työterveyslaitos, Helsinki. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74728/Tutkimusraportti2015-Osaty%C3%B6kykyiset-ty%C3%B6ss%C3%A4-toimintamallin.pdf>

Nieminen, A. (1984) Mitä on sosiaalipolitiikka? Tutkimus sosiaalipolitiikan käsitteen ja järjestelmän kehityksestä, 2. painos. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja, 4.

Ojala, B. (2019). A Cognitive-Behavioural Work-Related Program for Early Rehabilitation. A controlled study among municipal employees in Finland. PunaMusta Oy – Yliopistopaino, Tampere.

Paatero, H., Lehmijoki, P., Kivekäs, J. & Ståhl, T. (2008) Kuntoutusjärjestelmä. Teoksessa Rissanen, P., Kallanranta, T. I & Suikkanen, A. (toim.) Kuntoutus. Duodecim, 2. painos, 31-50.

Parent-Thirion, A., Macias, EF., Hurley, J. & Vermeylen, G. (2007). Fourth European Working Conditions Survey. Office for Official publications of the European Communities, Luxembourg.

Pekkarinen, L. & Pekka, T. (2016) Julkisen alan työhyvinvointi vuonna 2016. Kevan tutkimuksia 1/2016, Helsinki.

Pensola, T. & Laihiala, T. (2010) Yrittäjien hyvinvointikilta: yrittäjän yksinäisyydestä jakamiseen. Teoksessa Okkola Eila (toim.) Yrittäjän arki areenalla - hyvinvointia kiltatoiminnalla, Helsinki, 66-90.

Perkiö-Mäkelä, M. & Hirvonen, M. (2017) Maatalousyrittäjien koettu työkyky ja työssä jatkamisaikheet. Loppuraportti Maatalousyrittäjien eläkelaitokselle. Työterveyslaitos, Helsinki. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131925/Maatalousyrittajien_koettu_tyokyky_ja_tyossa_jatkamisajatukset.pdf?sequence=1&isAllowed=y, luettu 1.3.2019

Perkiö-Mäkelä, M., Hirvonen, M., Kinnunen, B., Koponen, M., Louhelainen, K., Mäittälä, J., Sipponen, J. & Torpström, A. (2016) Työterveys ja maatalous Suomessa 2014. Työterveyslaitos, Helsinki.

Piirainen, K., Linnankangas, R. & Suikkanen, A. (2018) Palkkatyötavoitteista sosiaaliseen kuntoutukseen - tehostetun tuen keinoin yksilöllisiin muutoksiin? Teoksessa Lindh, J., Härkäpää, K. & Kostamo-Pääkkö, K. (toim.) Sosiaalinen kuntoutuksessa, Lapland University Press, Rovaniemi, 92-122.

Piirainen, K. & Kallanranta, T. (2008) Kuntoutuspalvelut kuntoutumisen ja muutoksen tukena. Teoksessa: Teoksessa Rissanen P., Kallanranta, T. & Suikkanen, A. (toim.). Kuntoutus. Duodecim, 94-110.

Piirainen, H., Elo, A-L., Hirvonen, M., Kauppinen, K., Ketola, R. ym. (2000) Työ ja terveys -haastattelututkimus 2000. Taulukkoraportti. Työterveyslaitos, Helsinki.

Polvinen, A. (2016) Socioeconomic status and disability retirement in Finland: Causes, changes over time and mortality. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 05/2016, Helsinki.

Pylkkänen, K. & Moilanen, I. Muut kuin psykoottiset häiriöt. Teoksessa Autti-Rämö I, Salminen, A-L, Rajavaara, M & Ylinen, A (toim.) Kuntoutuminen. Duodecim, 1. painos, Helsinki, 167- 182.

Rajavaara, M. & Lehto J. (2013) Kuntoutusjärjestelmä tutkimuksen kohteena. Kuntoutusjärjestelmä vai epäjärjestelmä? Teoksessa: Ashorn, U., Autti-Rämö, I., Lehto, J., Rajavaara, M. Kuntoutus muuttuu - entä kuntoutusjärjestelmä? Kelan tutkimusosasto, Helsinki, 6-16.

Rajavaara, M. (2013) Kuntoutus- ja työkykypolitiikat sosiaalisina investointeina. Työvoiman tuottavuutta vai kansalaisten yhdenvertaisuutta? Teoksessa: Ashorn, U., Autti-Rämö, I., Lehto, J., Rajavaara, M. Kuntoutus muuttuu - entä kuntoutusjärjestelmä? Kelan tutkimusosasto, Helsinki, 46-76.

Romakkaniemi, M. & Kilpeläinen, A. (2013). Masennuksesta kuntoutuva ihminen pirstaleisessa palvelujärjestelmässä. Kuntoutus 2013: 2, 29-40.

Ropponen, A., Samuelsson, A., Alexanderson, K. & Svedberg, P. (2013). Register-based data of psychosocial working conditions and occupational groups as predictors of disability pension due to musculoskeletal diagnoses: A prospective cohort study of 24 543 Swedish twins. BMC Musculoskeletal Disorders, 14:268. <http://www.biomedcentral.com/1471-2474/14/268>

Saari, P. (2012) Onnistuneesti takaisin työhön ammatillisella kuntoutuksella. Työntekijöiden ja työnantajien näkemyksiä onnistuneesta työhön paluusta. Kevan tutkimuksia 2/2012, Helsinki.

Saari, P., Forma, P., Kaartinen, R. & Pekka, T. (2011) Jaksaa käydä vielä töissä, jopa nauttii siitä. Osatyökyvyttömyyseläkkeen toimivuus kuntatyössä. Kevan julkaisuja 6/2011, Helsinki.

Saarni, S.I., Saarni, E.S. & Saarni, H. (2008) Quality of life, work ability, and self employment: A population survey of entrepreneurs, farmers, and salary earners. Occupational and Environmental Medicine, 65:2, 98-103.

Saikku, P. & Kokko, R-L. (2012) Kuntoutuksen käytännöt Paltamon työllisyyskokeilussa. toimijuuden tukeminen ammatillisessa ja sosiaalisessa kuntoutuksessa. Kuntoutus 2/2012, 5-16.

Seppänen-Järvelä, R., Aalto, A-M., Juvonen-Posti, P., Laaksonen, M. & Tuusa, M. (2015 a). Yksilöllisesti räätälöity ja työhön kytketty. Kelan työhönkuntoutuksen kehittämishankkeen arviointi. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 139. Kelan tutkimusosasto, Helsinki.

Seppänen-Järvelä, R., Aalto, A-M., Juvonen-Posti, P., Laaksonen, M. & Tuusa, M. (2015b). Yhteistoimintaa ja yksilöllisiä valintoja kuntoutumisen polulla. Kelan työhönkuntoutuksen kehittämishankkeen tapaustutkimus. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 14. Kelan tutkimusosasto, Helsinki.

Seppälä P. & Hakanen, J. (2017) Työn voimavarat, vaatimukset ja niiden tuunaaminen. Teoksessa Mäkilangas, A., Mauno, S. & Feldt, T. (toim.) Tykkää työstä. Työhyvinvoinnin psykologiset perusteet. PK-Kustannus, 149-167.

Sirviö, J. & Kauhanen, M-L. (2011) Esimiesvalmennus osana kuntoutusinterventiota. Systeminen näkökulma ikääntyvien työntekijöiden kuntoutukseen. Teoksessa Järviskoski, A., Lindh, J. & Suikkanen, A. (toim.) Kuntoutus muutoksessa. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi, 33-49.

Suomela, Elena. (2018) Välitä viljelijästä -projektin vaikuttavuustutkimus. Opinnäytetyö, Maaseutuelinkeinojen koulutusohjelma. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Suonsivu, Kaija. (2018) Avauksia työikäisten masennukseen. BoD - Books on Demand, Helsinki.

Suoyrjö, H., Oksanen, T., Hinkka, K., Kivimäki, M., Klaukka, T., Pentti, J. & Vahtera, J. The effectiveness of vocationally oriented multidisciplinary intervention on sickness absence and early retirement among employees at risk: an observational study. Apr; 66(4), 235-42.

STM (2017) Kuntoutuksen uudistamiskomitean ehdotukset kuntoutusjärjestelmän uudistamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2017:41, Helsinki.

STM (2015). Kaikki keinot käyttöön - yhteistyöllä ratkaisuihin. Sosiaali- ja terveysministeriön Osatyökykyiset työssä -ohjelma (OSKU) 2013-2015. Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriö.

STM (2011) Työterveyshuolto ja työkyvyn tukeminen työterveysyhteistyönä. Työryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 6/2011, Helsinki.

STM (2002) Kuntoutusselonteko, valtioneuvoston selonteko eduskunnalle. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2002:6, Helsinki.

Riikonen, E. (2008) Mielenterveysongelmat. Teoksessa Rissanen, P., Kallanranta, T. & Suikkanen, A. (toim.) Kuntoutus. Kustannus Oy Duodecim, 158-166.

Tarvainen, K. (2018) Terveystuolto osana terveydenhuoltojärjestelmää. Teoksessa Martimo, K-P., Uitti, J. & Antti-Poika, M. Työstä terveyttä. 4. uudistettu painos, Duodecim, 57-66.

Tenhunen, S. & Salonen, J. (2016) Maatalousyrittäjien työurat ja eläketurva. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 7/2016. Eläketurvakeskus, Helsinki.

Tirkkonen, M., Rasimus, E-L. & Kero, S. (2011) Terveiden ja hyvinvoinnin kehitys Aslak-kursseilla. Kuntoutus 1/2011, 39-44.

Tuomi, K., Huhtanen, P., Nykyri, E. & Ilmarinen J. (2000) Promotion of work ability, the quality of work and retirement. Occupational medicine, 51, 318-324.

Turja, J. (2009) Ammatillisesti syvennetyn lääketieteellisen kuntoutuksen vaikuttavuus. Kuntoutus osana työpaikan terveyden edistämistä. Acta Universitatis Tamperensis 1375. Tampere, Tampereen yliopisto.

Tuusa, M., Seppänen-Järvelä, R., Henriksson, M., Juvonen-Posti, P., Pesonen, S., Syrjälä, V. & Savinainen M. (2018) Yhteistoiminta ja toimijuus kuntoutumista edistävinä vaikutusmekanismeina. Teoksessa Lindh, J., Härkäpää, K. & Kostamo-Pääkkö, K. (toim.) Sosiaalinen kuntoutuksessa, Lapland University Press, Rovaniemi, 125-148.

Tuusa, M. & Ala-Kauhaluoma, M. (2014). Selvitys nuorten sosiaalisesta kuntoutuksesta. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 42. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.

Uthardt, L. (2009) Jordbukaren mellan tradition och förnyelse. Doctoral Thesis, Åbo Academy University Press.

Valtioneuvosto (2019). http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161662/Osallistava_ja_osaava_Suomi_2019_WEB.pdf?sequence=1&isAllowed=y, luettu 1.8.2019

Viljamaa, M., Uitti, J, Kurppa, K. & Juvonen-Posti, P. (2012) Työterveystoiminnan seurannan indikaattorit. Työkyvyn hallinnan, seurannan ja varhaisen tuen prosessien indikaattorit. Työterveyslaitos, Helsinki.

Vilkkumaa, I. (2004) Kolme tapaa nähdä sosiaalinen kuntoutuksessa. Teoksessa Karjalainen, V. & Vilkkumaa, I. (toim.) Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. 7. lisäpainos. Stakes, Helsinki, 27-40.

Väisänen, R. (2018) Sosiaalisen kuntoutuksen käsite ja kehitysvaiheet. Teoksessa Lindh, J., Härkäpää, K. & Kostamo-Pääkkö, K. (toim.) Sosiaalinen kuntoutuksessa, Lapland University Press, Rovaniemi, 19-38.

Waddell, G., Burton, AK. & Kendall, NAS. (2013) Vocational rehabilitation. What works, for who and when? Saatavissa: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/209474/hwwb-vocational-rehabilitation.pdf

Wittchen, H-U. & Jacobi, F. (2005) Size and burden of mental disorders in Europe - a critical review and appraisal of 27 studies. *European Neuropsychopharmacology* 15, 357-376.

World Report on Disability (2011). World Health Organization & World Bank.
https://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report.pdf

Yliassi, H., Rajavaara, M. & Seppänen-Järvelä, R. (2016). Työn muutokset ja työkykykäsitykset kuntoutuksen lähtökohtina. Teoksessa Autti-Rämö I., Salminen, A-L., Rajavaara, M. & Ylinen, A. (toim.) Kuntoutuminen. Duodecim, 1. painos, Helsinki, 153-159.

Zimmermann, M. & Warschausky, S. (1998). Empowerment theory for rehabilitation research: Conceptual and methodological issues. *Rehabilitation Psychology* 43, 1, 3-16.

Lait:

Kirjallinen kysymys KK 437/2017/vp

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>

Konferenssiesitelmät:

Piirainen, K. (2018) Vastuullinen asiakasohjaus ammatillisen ja sosiaalisen kuntoutuksen rajapinnoilla. Kuntoutuksen tutkimusseminaari, 22.11.2018, Korjaamo, Helsinki.

Muut esitelmät:

Ylikännö, M. (2015) Menetelmäopetus edistyneimmille. Top-Sos -koulutus, pdf.

Liitetaulukot

Liitetaulukko 1: Sukupuoli-, ikä-, tuotantosuunta- ja maakuntajakauma kyselyyn vastaajien, kaikkien ostopalvelusitoumuksen saaneiden sekä kaikkien maatalousyrittäjien kesken, % (n). (Luonnonvarakeskus, taloustohtori, 2019; Mela, tilastot, 2019)

Taustamuuttujat	Vastajat % (n)	Kaikki ostopalvelu- sitoumuksen saaneet % (n)	Kaikki Myel-vakuutetut % (n)
Sukupuoli			
Mies	40,7 (155)	51,6 (620)	68,8 (35218)
Nainen	59,3 (226)	48,3 (580)	31,3 (16050)
Maakunta			
Ahvenanmaa	2,6 (10)	3,4 (41)	1(433)
Etelä-Pohjanmaa	6 (23)	5,7 (69)	11,1 (5720)
Etelä-Savo	4,7 (18)	4,6 (55)	4,8 (2469)
Häme	5 (19)	5,5 (66)	6,9 (3582)
Kainuu	2,9 (11)	3 (36)	1,5 (795)
Keski-Pohjanmaa	3,1 (12)	2,2 (26)	2,9 (1494)
Keski-Suomi	9,4 (36)	7,1 (86)	5 (2603)
Kaakkois-Suomi	8 (31)	6 (73)	6 (3096)
Lappi	5 (19)	4,8 (58)	2,1 (1295)
Pirkanmaa	5,7 (22)	6,3 (76)	7,5 (3868)
Pohjanmaa	3,9 (15)	6 (73)	6,7 (3453)
Pohjois-Karjala	4,7 (18)	5,1 (62)	4 (2090)
Pohjois-Pohjanmaa	11 (42)	9,7 (117)	9,3 (4793)
Pohjois-Savo	11,2 (43)	13,6 (163)	7,6 (3902)
Satakunta	4,2 (16)	6,3 (76)	5,7 (2952)
Uusimaa	2,6 (10)	2 (24)	6,8 (3488)
Varsinais-Suomi	9,9 (38)	8,3 (99)	10,2 (5235)
Ikäluokka			
0-30	9,1 (35)	9,3 (112)	5,3 (2681)
31-40	21,4 (82)	24,7 (295)	17,5 (8979)
41-50	31,1 (119)	33,3 (398)	28 (14323)
51-60	31,6 (121)	28,3 (338)	40 (20556)
yli 60	6,8 (26)	4,1 (50)	9,1 (4684)
Tuotantosuunta			
Lypsykarja	46,6 (179)	50 (596)	13,7 (6701)
Muu nautakarja	12,8 (49)	13,1 (158)	7,3 (3560)
Sika, siipikarja, muu kotieläin	11,7 (45)	11 (132)	4 (1968)
Vilja	19 (73)	20,5 (246)	33,8 (16520)
Muu kasvinviljely+sekati- lat	9,9 (38)	5,9 (70)	38 (18755)